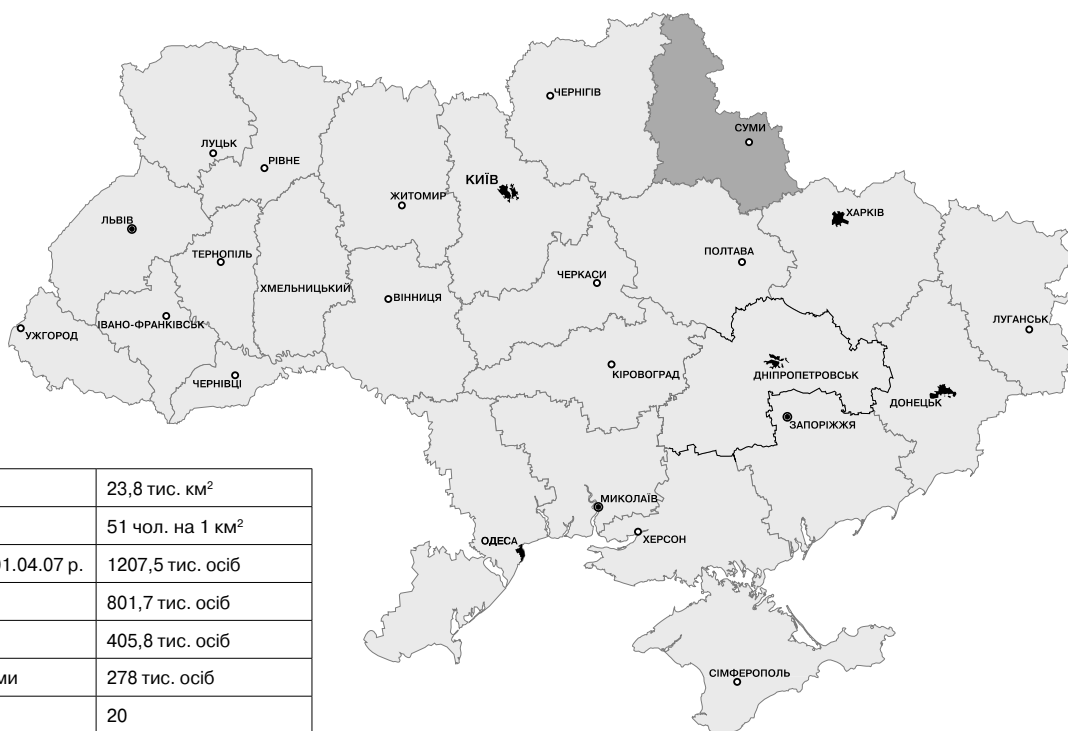

СУМСЬКА ОБЛАСТЬ:

Хоруженко Олександр,
Тарнаруцький Андрій

Центр досліджень
регіональної політики

Територія	23,8 тис. км ²
Щільність населення	51 чол. на 1 км ²
Чисельність населення на 01.04.07 р.	1207,5 тис. осіб
міське	801,7 тис. осіб
сільське	405,8 тис. осіб
в т.ч. обласний центр м. Суми	278 тис. осіб
Кількість районів	20
кількість сільських районів	18
кількість районів у містах	2
Кількість міст	15
в т.ч. обласного підпорядкування	7
Кількість селищ міського типу	20
Кількість сільських населених пунктів	1491
Кількість адміністративно-територіальних одиниць	1526

ВЛАДА І ПОЛІТИКА

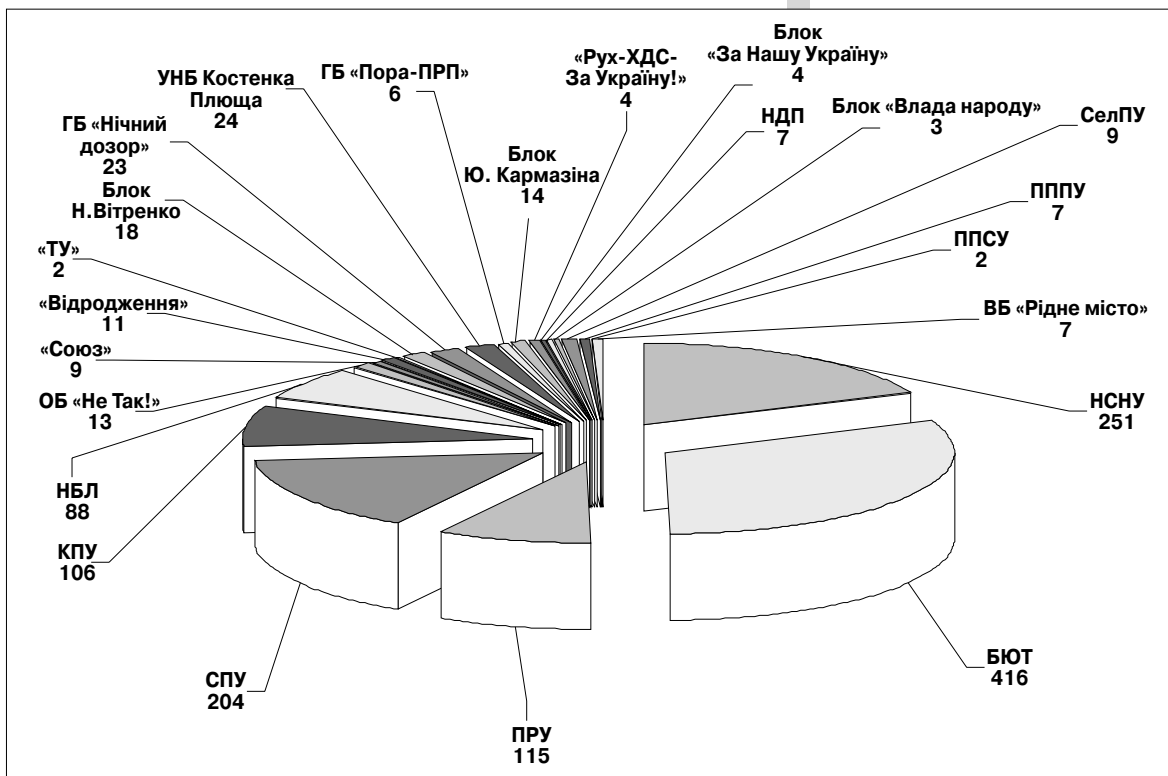
ПОЛІТИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО У ВЛАДІ

Результати виборів по Сумській області до Верховної Ради України V скликання виглядають так: Блок Юлії Тимошенко — 33,25 %, Блок «Наша Україна» — 19,39 %, Партія регіонів — 10,92 %, Соціалістична партія України — 10,55 %, Комуністична партія України — 5,36 %.

До обласної ради партійні осередки та блоки партій отримали такі результати: БЮТ — 33,3 % (42 депутатські мандати із 90); політична партія «Народний Союз «Наша Україна» — 12,67 % (17); СПУ — 7,8 % (11); ПРУ — 6,21 % (8); КПУ — 5,56 % (7); Блок Наталії Вітренко «Народна опозиція» — 3,94 % (5).

У квітні 2006 р. між обласними організаціями БЮТ та СПУ було підписано угоду, згідно з якою було фактично створено більшість у Сумській обласній раді, до якої пізніше планувалося залучити НСНУ. Відповідно до цієї коаліційної квоти було обрано керівництво у складі голови В'ячеслава Шапошніка (БЮТ) та заступника Сергія Клочка (СПУ). У результаті переговорів НСНУ мало перспективу докооптувати свого заступника Віталія Мойсеєнка, але остаточного політичного рішення не було прийнято, і питання залишається невирішеним до сьогодні.

Можливо, підписання Угоди про співпрацю між обласними організаціями БЮТ та НСНУ, яке відбулося 12 березня 2007 р., внесе зміни у керівництво обласної ради, але самі підписанти поки що від коментарів відмовляються. Згідно з цією домовленістю

Мал. 1
Пропорційна кількість депутатських мандатів обласної, районних та міських рад Сумської області (осіб).

Із 1 343 депутатів до Сумської обласної, міських (міст обласного підпорядкування) та районних рад Сумської області основні обласні партійні осередки та блоки партій отримали такі результати: БЮТ — 416 місць (30,9 %), НСНУ — 251 (18,6 %), СПУ — 204 (15,1 %), ПРУ — 115 (8,5 %), КПУ — 106 (7,8 %), Народний блок Литвина — 88 (6,5 %), інші партії та блоки — 163 (12,4 %).

у радах усіх рівнів Сумської області повинні бути створені коаліції між цими двома політичними силами для реалізації спільних політичних завдань. Але, враховуючи кволий розвиток обласної організації НСНУ, такий союз, скоріше за все, є більш вигідним саме «нашоукраїнцям», оскільки додає політичної ваги в регіональному політесі. Що стосується опозиції, то

вона представлена явною меншістю зі складу обласних депутатів Партії регіонів, Комуністичної партії та Блоку Наталії Вітренко, що в сумі становить 20 депутатських мандатів.

Цікаво, що, попри формальну владу цих двох партій, частину постійних комісій очолили якраз представники формально опозиційних політичних сил, зокрема ключових — бюджетну та соціально-економічного розвитку, на які в 2006 р. прийшлося найбільше роботи.

- Комісія з питань бюджету, фінансів та планування: **Анатолій Єпіфанов** (НСНУ);
- Комісія з питань агропромислового комплексу та соціального розвитку села: **Володимир Ладика** (НСНУ);
- Комісія з питань промисловості, енергетики, транспорту, зв'язку та розвитку підприємництва: **Віктор Середа** (БЮТ);
- Комісія з питань житлово-комунального та дорожнього господарства, будівництва, архітектури та надзвичайних ситуацій: **Володимир Пугач** (БЮТ);
- Комісія з питань охорони здоров'я, материнства, дитинства, прав жінок та соціального захисту населення: **Діана Рахманова** (КПУ);
- Комісія з питань законності та правопорядку, зв'язків з громадськістю та інформаційної політики: **Олег Франчук** (БЮТ);
- Комісія з питань освіти, науки, культури та туризму: **Анатолій Васильєв** (СПУ);
- Комісія з питань земельних, водних ресурсів, лісового господарства, екології та довкілля: **Володимир Токар** (БЮТ);
- Комісія з питань управління комунальною власністю та приватизації: **Юрій Добровольський** (Партія регіонів);
- Комісія з питань розвитку місцевого самоврядування, територіального устрою, депутатської діяльності, етики, регламенту: **Володимир Даниленко** (КПУ);
- Комісія з питань розвитку молодіжної політики, спорту: **Оксана Шепотько** (БЮТ);
- Комісія з питань соціально-економічного розвитку, економіки та інвестиційної політики: **Микола Березін** (Блок Н. Вітренко «Народна опозиція»).

Регламент роботи Сумської обласної ради п'ятого скликання був прийнятий на сесії 21 червня 2006 р. Згідно з п. 10, наприклад, «контроль за виконанням рішень обласної ради покладається на постійні комісії, що визначаються окремим пунктом у прийнятих рішеннях. Організаційну та методичну роботу щодо здійснення контролю за виконанням рішень ради постійними комісіями забезпечує заступник голови ради». Цим самим обласні осередки партій фактично отримали кожен свій напрям роботи з повним доступом до потрібної інформації, чим більшість з них і користується.

Стосовно керівників районів у Сумській області, то більшість з них є або членами НСНУ, або лояльними до цієї політичної партії керівниками, що показала практика їх роботи:

- Голова Білопільської райдержадміністрації — **Володимир Баличев** (член НСНУ);

- Голова Буринської райдержадміністрації — **Сергій Браженко** (безпартійний);
- Голова Великописарівської райдержадміністрації — **Федір Бірюков** (безпартійний);
- Голова Глухівської райдержадміністрації — **Анатолій Шишканов** (член ВО «Батьківщина»);
- Голова Конотопської райдержадміністрації — **Василь Калита** (член Народної партії);
- Голова Краснопільської райдержадміністрації — **Іван Бортник** (безпартійний);
- Голова Кролевецької райдержадміністрації — **Микола Бузовський** (безпартійний);
- Голова Лебединської райдержадміністрації — **Сергій Грицай** (безпартійний);
- Голова Липоводолинської райдержадміністрації — **Іван Карпенко** (член НСНУ);
- Голова Недригайлівської райдержадміністрації — **Микола Коваленко** (член НСНУ);
- Голова Охтирської райдержадміністрації — **Ігор Шарай** (безпартійний);
- Голова Путивльської райдержадміністрації — **Микола Шульга** (член СПУ);
- Голова Роменської райдержадміністрації — **Олексій Біловол** (член НСНУ);
- Голова Середино-Будської райдержадміністрації — **Володимир Ніколаєв** (безпартійний);
- Голова Сумської райдержадміністрації — **Микола Соловей** (член НСНУ);
- Голова Тростянецької райдержадміністрації — **Юрій Ромашов** (член НСНУ);
- Голова Шосткінської райдержадміністрації — **Віктор Синегуб** (член НСНУ);
- Голова Ямпільської райдержадміністрації — **Василь Животенюк** (член НСНУ).

РЕАЛЬНИЙ БАЛАНС ВЛАД

Незважаючи на неформальне визначення Сумської області як «помаранчевого» регіону або «батьківщини президента» та фактичне домінування пропрезидентських політичних сил на всіх щаблях представницької і виконавчої влади, про реальний баланс і спільне бачення розвитку регіону всіма політичними силами говорити немає підстав.

Нинішнє керівництво виконавчої влади в області було сформовано порівняно недавно, на початку січня 2007 р., коли президент після гучного скандалу зі звільненням экс-голови Сумської ОДА Ніни Гаркавої призначив на цю посаду колишнього міністра будівництва в уряді Юлії Тимошенко (2005 р.), близьку за політичними поглядами до президента людину Павла Качура.

Павло Качур народився 8 грудня 1953 р. в с. Сосулівка Чортківського району Тернопільської області. Президент Асоціації агентств регіонального розвитку України, член партії Народний Союз «Наша Україна», член Ради партії.

Ідеологом усіх змін на Сумщині, на його думку, має стати обласний центр. Губернатор хоч і вважає питання сміттового полігону компетенцією міської влади, але твердить, що голову у пісок не ховатиме. Навесні 2007 р. за його ініціативи почалися переговори з Краснопільською райдержадміністрацією про

Україна: рік після виборів

розташування полігону на території Великобрицької сільради, що зніме чи не найважчу технічно-політичну проблему з плечей сумського міського голови Геннадія Мінаєва. Основні принципи роботи команди нового голови Сумської обласної державної адміністрації Павла Качура були ним представлені на прес-конференції 5 лютого 2007 р., трохи більше ніж через місяць після його призначення на цю посаду. Він заявив, що жителі області не пов'язують із цим регіоном своє майбутнє і що за минулий рік звідси виїхало 43,5 тис. осіб. За його даними, Сумська область щоденно втрачає 3,6 млн грн. Для прикладу Павло Качур навів ситуацію з автомобілями — із 16 тис. придбаних минулого року машин тільки четверту частину було придбано в області, решту — в інших регіонах, де й залишилися податки. Основним пріоритетом економічної сфери було названо приріст обсягів прямих іноземних інвестицій у 1,5 рази. З цією метою навесні було створено «Маркетинговий центр», сформовано бази даних про наявність вільних земельних ділянок та приміщень для будівництва та підприємництва. Щодо розвитку основних галузей економіки області, зокрема агропромислового сектору, у 2007 р. буде додатково залучено до обробітку 226 тис. га ріллі. Голова адміністрації вважає, що управлінці мають долучитися до захисту земельних і майнових прав селян при укладанні договорів оренди.

Першим заступником голови облдержадміністрації працює односельчанин Віктора Ющенка, близька до родини президента людина Володимир Сапсай. Він також є членом політичної партії «Народний союз «Наша Україна»», голова Сумської обласної організації цієї партії. Народився 27 квітня 1961 р. в с. Хоружівка Недригайлівського району Сумської області. Справедливо, що призначення на початку 2005 р. Володимира Сапсая на посаду заступника голови Сумської облдержадміністрації навіть найбільш «помаранчеві» політики області сприйняли як заслугу його місця народження. Він близький до «любих друзів» президента Петра Ющенка та Михайла Дорощенка і часто з ними радиться. На нашу думку, однією з численних помилок «Народного Союзу «Наша Україна» і політичним прорахунком в реалізації їхньої регіональної політики було невключення Володимира Івановича до прохідної частини парламентського списку цієї партії. Це дало б змогу людині політично зростати більш швидкими темпами, президентська область мала хоча б одного із майже сотні народних обранців від НСНУ, а питання спадкоємності керівника області в грудні 2006 р. вирішилося би не так скандально, як це відбулося в конфлікті президента та экс-голови Сумської ОДА Ніни Гаркавої.

Ще одним заступником у Павла Качура працює **Олександр Лаврик**, экс-голова ради обласної організації НСНУ. Працює на своїй посаді з початку 2005 р. і вважається одним із найстабільніших посадовців регіону. Він відповідає за роботу управління освіти та науки, охорони здоров'я, координує роботу ветеранських організацій та розвиток культури.

Олександр Цупро, заступник голови ОДА, який відповідає за економіку й фінанси, вважався «правою рукою» Ніни Гаркавої, яка мріяла, аби саме він став наступним після неї керманичем області. Політичні

уподобання не афішує, але приїхав до Сум працювати у складі команди экс-голови облдержадміністрації Миколи Лаврика, який ще нещодавно входив до Партії промисловців та підприємців. На цій посаді зарекомендував себе як найменш публічна особа. З ним пов'язаний скандал із застосуванням фізичної сили стосовно директора обласної служби у справах неповнолітніх Володимира Бережецького, який звинуватив Олександра Цупра в незаконному виділенні квартир для ряду начальників управлінь, після чого п. Бережецький був змушений написати заяву про звільнення. Під час конфлікту президента та экс-голови ОДА Ніни Гаркавої в грудні 2006 р. став на бік останньої.

3 березня 2006 р. заступником голови Сумської ОДА з питань реформування ЖКХ працює колишній міський голова Глухова Микола Деркач. Кандидат економічних наук. Політичну заангажованість не афішує.

3 березня 2007 р. ще одним заступником голови Сумської ОДА став Зіновій Тадейович Гузар, який координує роботу державної адміністрації у сфері внутрішньої політики, молодіжної політики, спорту та інформаційної політики. Працював начальником управління охорони здоров'я, заступником директора департаменту гуманітарної та соціальної політики Львівської міської ради, (1995–2000 рр.) та заступником голови Луганської обласної державної адміністрації за часів губернатора Геннадія Москаля (2005–2006 рр.).

Отже, в цілому політична характеристика виконавчої влади в області є формально «помаранчевою», але тільки на рівні керівництва облдержадміністрації. Керівники ж структурних підрозділів, як правило, є позапартійними, або такими, які тільки формально значаться в партійних реєстрах.

Головою Сумської обласної ради є В'ячеслав Шапошнік, экс-керівник обласного виборчого штабу БЮТ у Сумській області. На сесії 28 квітня 2006 р. за кандидатуру засновника і шеф-редактора газети «Домашня газета», колись голову Сумської регіональної організації політичної партії «Яблуко» В'ячеслава Шапошніка, проголосували 78 із 88 присутніх на сесії депутатів. Перед цим Євген Лапін заявляв про те, що регіонали будуть пропонувати кандидатуру Юрія Добровольського, який довгий час був заступником голови облради. Вже після голосування пан Добровольський заявив, що його непокоїть «*туманна перспектива вісі Шапошнік-Бродський-Коломойський, яка роздерибанить нашу область так, що будемо згадувати Щербаня як янгола-охоронця*».

Стосунки між обласною радою та облдержадміністрацією протягом усього 2006 р. були вкрай напруженими, не в останню чергу через особисті стосунки Ніни Гаркавої та В'ячеслава Шапошніка. Були присутні також політичні мотиви, які особливо гостро стали проявлятися після заяв Ніни Гаркавої про підтримку «антикризової коаліції» в парламенті влітку 2006 р. та після звільнення її найбільш «помаранчевого» заступника «з політичних питань» Олега Медуниці в серпні 2006 р. Також улітку 2006 р. вага політичного впливу в області різко перейшла на бік обласної ради, яка вже новим складом почала активно протистояти адміністрації з ключових питань

(сільське господарство, транспорт, внутрішня політика).

У цілому протягом 2006 р. обласна рада працювала більш агресивно і масштабно, ніж ради попереднього скликання. Гучною була, наприклад, сесія 15 серпня 2006 р., коли рада висловила недовіру роботі **Регіонального фонду підтримки розвитку агропромислового комплексу області** та відзначила, що робота щодо стабілізації сільськогосподарського виробництва в агропромисловому комплексі області проводилася неналежним чином. Роботу Сумської ОДА було піддано нищівній критиці, а заходи головного управління агропромислового розвитку щодо збереження і наросування поголів'я худоби (насамперед корів) станом на серпень 2006 р. не *«давали позитивного результату у зв'язку із неврегульованістю цінової політики»*.

Голова обласної ради **В'ячеслав Шапошнік** вважає, що Програма соціально-економічного розвитку області на 2007 р., запропонована Сумською облдержадміністрацією, в існуючому вигляді поки що не пропонує реального плану вирішення цих питань.

Протягом року з часу свого формування (квітень 2006 р.) обласна рада встигла зробити і низку гучних політичних заяв, сутність яких збігалася з передвиборчими платформами цих партій і які були реакцією на загальнополітичну ситуацію в країні в цілому. Так, 9 листопада 2006 р. депутати невинувато панічно зібралися на позачергову сесію, щоб звернутися до президента, парламенту, генерального прокурора та міністра внутрішніх справ з приводу повернення в Україну колишнього голови Сумської ОДА Володимира Щербаня.

Обласна рада, висловлюючи позицію громади Сумщини, поінформувала цих посадовців про суспільно-політичну ситуацію на Сумщині та наголосила на «непередбачуваних наслідках, які можуть бути спричинені поверненням в Україну та звільненням з-під варти колишнього голови Сумської облдержадміністрації Володимира Щербаня». Звичайно, тональність і політична симетрія звернення були витримані в дусі помаранчевих виборчих штабів часів 2004–2006 рр., але доцільність таких кроків на рівні регіональної представницької влади навряд чи була виправданою. Можна було обмежитися прес-конференцією або (у крайньому разі) заявами політичних сил. А так, цей демарш виглядав скоріше як острах перед невідомим майбутнім, ніж позиція впливових політиків у регіоні. На такі звернення Секретаріат Президента навіть не готує відповіді.

Однією з останніх заяв учасників коаліційної більшості в обласній раді стало звернення від 30 березня 2007 р. депутатів об'єднаних фракцій Блоку Юлії Тимошенко і «Нашої України» Сумської обласної ради до Президента України з вимогою негайного розпуску Верховної ради України. На думку коаліціантів, ситуація, що склалася в парламенті, несе загрозу узурпації державної влади та істотну шкоду національним інтересам України, «оскільки формування коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді має відбуватися виключно за результатами народного волевиявлення, а не внаслідок тінювих схем, сепаратних домовленостей та прямої зради інтересів виборців». Керуючись статтями 1, 5, 7, 38, 69, 83, 90, 102,

пунктами 7, 8 ч. 1 ст. 106, ст. 141 Конституції України, статтями 25, 26, 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», депутати об'єднаних фракцій Блоку Юлії Тимошенко і «Нашої України» Сумської обласної ради звернулися до президента з вимогою «невідкладно використати передбачені законом заходи і припинити повноваження діючої Верховної Ради України та призначити її позачергові вибори». Звернення підписали 41 депутат від фракції БЮТ та 16 депутатів від фракції НСНУ.

Ключовим політичним рішенням, яке заново визначає тенденції регіональної політики, став «шлюб» місцевих партосередків БЮТ та НСНУ. Проте, навряд чи він відбувся, як-то кажуть, «за коханням». Не вирішальним став навіть і «розрахунок». Тим не менше, БЮТ обрав саме «Нашу Україну», і найважливішим стимулом такого вибору став документ під назвою «Спільна директива про об'єднання фракцій Блоку Юлії Тимошенко та «Наша Україна» у місцевих радах усіх рівнів», підписаний лідерами обох сил — Іваном Сидельником та Володимиром Сапсаєм 12 березня 2007 р., а також угоди між керівниками регіональних партійних осередків та фракцій у місцевих та обласних радах блоку «Наша Україна» і БЮТ, підписані 6 березня 2007 р. у Києві.

Велика політика втрутилася у місцеву, визначивши поведінку її суб'єктів. Такий хід подій відповідає інтересам місцевої «Нашої України», яка майже рік веде переговори про долучення до поділу не надто великого пирога місцевих представницьких органів, про що свідчить ряд її публічних звернень. Проте без київського втручання навіть за сприятливих для «нашоукраїнців» умов такі переговори тривали б ще дуже довго. Інша проблема — що ж робити із залишками старої політичної структури в обласній раді. Якщо обласний лідер соціалістів Леонід Мордовець заявив про готовність безболісно розлучитися із союзом між БЮТ і СПУ, то сама фракція Соцпартії в облradі, схоже, має на це дещо інші погляди. Як заявила під час сесії голова фракції соціалістів у Сумській обласній раді Наталія Розторгуєва, незважаючи на будь-які нові домовленості, вони діятимуть у старому форматі угод з Блоком Юлії Тимошенко. Крім цього, навряд чи блискучим буде і розірвання попередніх домовленостей і самим БЮТ. Крім нових угод, роз'єднуючим чинником у стосунках БЮТ–СПУ названо позицію Леоніда Мордовця. Однак БЮТ готовий і надалі *«дружити з гарними людьми із соцпартії»*. В якому форматі продовжуватиметься ця дружба і як вона вплине на кадрові перестановки — наразі невідомо. Отже, ставити крапку в перерозподілі впливу в обласній раді поки що зарано.

Всі описані вище процеси на регіональному рівні, особливо щодо примусового переформатування коаліцій в усіх радах Сумщини по лінії «БЮТ–НСНУ», специфічно позначилися на розстановці політичних сил у Сумській міській раді і політично вдарили по міському голові Сум Геннадієві Мінаєву, у якого з місцевим БЮТ був «шлюб із розрахунку» (хоча сам він часто говорить, що «по коханням»), коли торік він як лідер ГП «Нічний дозор» і новообраний мер сформував із БЮТ коаліційну більшість у міськраді (36 + 20 депутатів із загальних 75). Тоді лідер міських нашоукраїнців Ігор Збукарев оголосив, що знімає зі своєї

політичної сили відповідальність за те, що буде відбуватися в місті. За долею обставин (і за силою політичних поривів БЮТ у Києві), той же Ігор Збукарев на сесії 5 березня 2007 р. ініціював проект рішення про відставку виконавчого комітету, а також звільнення всіх заступників міського голови нібито через відмову скасувати збільшення тарифів на комунальні послуги.

Ще раніше, 18 лютого 2007 р., лідер фракції НСНУ у Сумській міській раді Ігор Збукарев заявив про наміри змінити склад виконавчого комітету міськради, для чого він нібито вже заручився підтримкою фракції БЮТ. «У випадку підписання договору про об'єднання з фракцією БЮТ у міській раді ми матимемо системну більшість — 47 осіб. Це дає можливість приймати будь-які рішення. Думаю, потрібно переглянути тарифи і поновити склад виконкому», — заявив він. Причому ще тоді було очевидним, що перше потрібно БЮТ для звітності своїм босам в Києві, а останнє — самому Ігорю Збукареву, а точніше тому, хто за ним стоїть. А цією людиною, вже з усією впевненістю можна сказати, є ректор Української академії банківської справи і голова бюджетного комісії Сумської обласної ради, колишній голова Сумської ОДА Анатолій Єпіфанов. Будучи членом центральної ради партії НСНУ, він непрямо впливає на регіональну політику і, скоріше за все, остаточно втратив симпатії як до ГП «Нічний дозор», так і до Геннадія Мінаєва особисто. Він же має і прямий вплив на малочисельну і протягом останнього року маргінальну фракцію НСНУ у Сумській міській раді, яка тепер волею випадку стала коаліцієутворюючим суб'єктом у Сумській міській раді.

Наймасштабніше протистояння зараз відбувається між Сумською міською радою та міським головою Геннадієм Мінаєвим. Те, що тарифи — тільки причина, підтверджує вибіркове звільнення членів виконкому в березні 2007 р. У відставку на сесії були відправлені тільки заступники міського голови, тоді як решта залишилася на своїх місцях, хоча за такими звинуваченнями за логікою треба було б вимагати сатисфакції для всіх. Тут, скоріше за все, простежується бажання (на фоні загальноукраїнського об'єднавчого процесу) взяти виконавчу владу в Сумах у свої руки.

При цьому він вважає, що нинішню політичну кризу інспіровано з Києва: «У лютому Юлія Тимошенко сказала: «Ми будемо знижувати тарифи там, де міські голови наші, добровільним шляхом». А там, де не наші, — силовими політичними діями». Тепер такі силові політичні дії бачимо у Сумах. Наскільки мені відомо, в Івано-Франківську, Львові й Сумах приблизно однаковий стан речей. Ці дії унапрямяються із Києва. Але в Сумах я винен у тому, що, маючи достатньо чіткий контакт в міській раді з БЮТ, дозволив втрутитися в цей процес міської організації НСНУ, яка своїм завданням ставить не зменшення тарифів, а заміну виконавчого комітету». На підтвердження своїх слів він розповів про бажання одного з чільників місцевої організації НСНУ Миколи Гусева (екс-голови обласної податкової адміністрації, звільненого після обвинувачення у вимаганні у групи «Тристан») стати його першим заступником.

Поки що БЮТ та НСНУ не мають достатньої кількості голосів, аби подолати вето міського голови або висловити йому недовіру, проте мають достатньо мандатів для блокування будь-якого рішення міської ради. Якщо сторони не знайдуть компромісу, то в Сумах можливий політичний параліч на зразок київміськради. Можливі втрати міського бюджету в разі, якщо підприємства-надавачі послуг почнуть вимагати від міської влади компенсувати різницю між собівартістю та встановленими тарифами, Геннадій Мінаєв перерахував на прес-конференції 9 березня 2007 р. За його словами, якби тарифи були зменшені так, як того вимагає БЮТ, то з 1 березня і до кінця року по ТОВ «Сумитеплоенерго» за опалення різниця становила б 13 млн грн., за гаряче водопостачання — 1,2 млн грн.; по КСПУ опалення — 4,7 млн грн., гаряче водопостачання — 0,8 млн грн. Видатки на утримання будинків — 9,4 млн грн.; вивіз сміття — 1,9 млн грн. У цілому цифра сягає 31 млн грн. Для порівняння — власні доходи міського бюджету, затверджені на 2007 р., становлять 31,6 млн грн. Рішення, яке вимагалось, привело б Суми до хаосу. Влада просто не змогла б контролювати ситуацію із так званим ремонтом доріг та іншими видатками на благоустрій. Навіть захищені статті бюджету (медичні препарати) були б переглянуті.

Першопричиною такого конфлікту, скоріше за все, є так звана «земельна революція», ініційована мером за підтримки комісії по законності Дмитра Лук'янца (ГП «Нічний дозор») щодо проведення земельних конкурсів, спрямованих на поповнення міського бюджету. За таких умов у Геннадія Мінаєва є два шляхи: 1) звернутися до керівництва БЮТ у Києві з проханням особистого приїзду Юлії Тимошенко на сесію Сумської міської ради, де буде поставлений на голосування цілий пакет рішень, які завершать проведення «земельної революції» у Сумах; або 2) звернутися до Верховної Ради України з вимогою розпустити міську раду за прийняття незаконних рішень, а самому йти на міський референдум щодо довіри до міського голови. Ситуація до болю нагадує всеукраїнську. У разі погіршення відносин Мінаєва з бютівцями, у тому числі на всеукраїнському рівні, можливий варіант формування блокуючої коаліції проти нього у складі 2/3 (50 депутатів), яка змусить його піти у добровільну відставку. Суми повернуться у своїй деградації до початку 2004 р.

Клітч, в який ввійшли всі пласти сумського політикуму, — майже дзеркальне відображення подій, які відбуваються в Києві, перетягування канату може тривати багато місяців.

Станом на початок травня 2007 р. конфлікт між мером (ситуативно його підтримують фракції ГП «Нічний дозор», КПУ та ПР) та більшістю із БЮТ та НСНУ переріс із питання про тарифи у політичну площину. Сам Геннадій Мінаєв вважає, що це тиск на нього особисто і не збирається йти у відставку навіть за наявності 2/3 депутатів, які змогли б зняти його з посади (щоправда, тільки за умов вчинення ним злочинних дій, а таких поки що немає). 11 травня 2007 р. він отримав звернення від керівників фракцій БЮТ та НСНУ в міськраді — Петра Гученка та Ігоря Збукарева відповідно — з вимогою добровільно написати заяву про відставку. Щоправда, під час засідання бюро об-

ласної організації ВО «Батьківщина», яке відбувалося 10 травня 2007 р., голова обласної ради В'ячеслав Шапошнік не підтримав майже одностайне рішення однопартійців про таку радикальну вимогу до Геннадія Мінаєва, але і не став поки що коментувати таку позицію.

У результаті маємо ситуацію, коли політичні сили (як великі, так і малі) зосередилися у великих і малих політичних союзах. Склад і мета цих союзів різна, але формування їх, що б там не казали про багаторічну об'єднавчу роботу, завершилося майже одночасно, тобто у досить невеликий для політики проміжок часу — березень-квітень 2007 р. Така оперативність свідчить, що причини цих процесів якщо не однакові, то принаймні дуже подібні.

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ «ЦЕНТР — РЕГІОН»

Протягом останніх 3–4 років за Сумщиною сформувався сталий бренд «області президента». Це означало не тільки високий рівень суспільної довіри до Віктора Ющенка як до політика та лідера нації; навіть ті дії, які сумчани не зовсім схвалювали або не розуміли, наприклад, із призначенням на початку 2005 р. головою Сумської ОДА Миколи Лаврика або в кінці 2005 р. Ніни Гаркавої, сприймалися через призму особистої довіри до президента Ющенка. Досить високим такий рівень залишається і тепер, однак, відповідно до останнього опитування Центу досліджень регіональної політики (квітень 2007 р.), високий процент респондентів не може чітко охарактеризувати теперішні дії президента.

Кроком, який надасть більшої авторитетності у відносинах між центром та Сумщиною, безперечно, стало призначення головою облдержадміністрації Павла Качура, за останні десять років чи не єдиного топ-менеджера у керівництві Сумської області. Це особливо важливо на фоні відсутності своєї політичної школи і регіональної політичної еліти, якій би довіряли як виборці у регіоні, так і політичний істеблішмент у Києві. Цей факт зовсім не означав ідеальних економічних стосунків з теперішнім Кабінетом Міністрів на чолі з Віктором Януковичем. Наприклад, у лютому 2007 р. з'явилася постанова Кабміну, яка пов'язувала виділення дотацій місцевим бюджетам з рівнем розрахунків за газ, що було дискримінаційним для тих регіонів, де домінують «помаранчеві» сили, зокрема Сумщини.

Уряд обіцяв виплачувати дотації тільки за умови, якщо за газ будуть розрахунки не менше, ніж на 90 %, тоді як в області цей показник є набагато нижчим. Навіть у Сумах, традиційно більш заможних, ніж у середньому по області, рівень розрахунків за спожитий газ населенням і бюджетними організаціями становить тільки 78 %. За словами заступника голови правління ЗАТ «Сумгаз» Петра Тихенка, якщо додати сюди організації із теплопостачання, то рівень розрахунків становитиме 56 %. За таких умов, як визнають в облдержадміністрації, Сумщині не бачити дотацій. За словами Павла Качура, постанова передбачає поєднання дотацій місцевим бюджетам з рівнем роз-

рахунків за енергоносії. Але питання, хто має право пов'язувати такою постановою зарплату вчителям, медикам і працівникам культури з тим, як конкретно комерційне підприємство чи населення заплатить або не заплатить, залишається відкритим. Особливо це загрожує Сумщині як дотаційній області.

На жаль, анонсований на кінець березня 2007 р. візит Віктора Януковича в Сумську область не відбувся, бо в таких діях уряду легко проглядається політичний підтекст: постанова найбільше вдарила по областях Заходу та Центру, які підтримують нинішню опозицію. У зв'язку з цим можна згадати і план Державної податкової адміністрації, оприлюднений у січні 2007 р., щодо зборів податків, який також дискредитаційний для Сумщини. Загалом у січні 2007 р. Міністерство фінансів вимагало від Державної податкової адміністрації зібрати в бюджет на 27 % податків більше, ніж на початку 2006 р. При цьому Львівська, Чернівецька, Рівненська, Тернопільська, Волинська і центральні області (Житомирська, Вінницька, Черкаська) отримали «надбавку» в середньому на 63 %, а от Донецькій області план податків знизили більше, ніж на чверть. Сумщині підняли план збору податків майже на 20 %. У січні 2007 р. Сумська область повинна була сплатити 148,5 млн грн., що майже в чотири рази більше, ніж Крим (40 млн грн.). Такий підхід є, м'яко кажучи, несправедливим і має суто політичні передумови економічного тиску на регіони, які теперішній Кабмін не контролює політичними засобами.

Є надії, що Павлу Качуру вдасться виправити дискримінаційний економічний підхід. Перші кроки він вже зробив, провівши публічну презентацію економічного потенціалу Сумської області для іноземних експертів та дипломатів у Києві. Вже сьогодні, за словами губернатора, він із президентом і прем'єром обговорює перспективи розвитку Сумщини на 15–20 років, у тому числі теми тенденцій економічного розвитку та дотацій. Але наразі вихід з економічних проблем треба шукати в узгодженні насаперед політичних позицій, а вже потім дивитися на перспективу виконання амбітних економічних та інвестиційних проектів.

В обласному центрі активно працюють громадські приймальні народних депутатів Верховної ради України, обраних від Сумщини: Леоніда Мордовця, Євгена Лапіна, Володимира Бондаря, які розташовані переважно в їхніх партійних офісах. Там же розміщуються приймальні депутатів Сумської міської та обласної ради від Партії регіонів, які працюють за централізованим принципом — звернення від громадян розписуються до тих депутатів, які відповідають за той чи інший напрям роботи (ЖКГ, соціальне забезпечення, гуманітарна політика тощо).

Також з початку 2007 р. в обласному офісі Партії регіонів почала працювати громадська приймальня Артема Щербаня, сина экс-губернатора Сумщини. Місцеві регіонали пов'язують це з закріпленням Артема Щербаня по квоті за Сумською областю і не пов'язують з імовірним поверненням у регіональну політику його батька.

Серед депутатського складу Верховної ради України V скликання від фракцій БЮТ та НСНУ також є закріплені за Сумщиною депутати: Іван Сідельник,

Україна: рік після виборів

Володимир Полохало та Юрій Сербін від БЮТ; Лілія Григорович, Володимир Карпук та частково Борис Беспалий — від НСНУ.

На загальноукраїнському політичному рівні представлені досить багато вихідців із Сумщини, які часто досить сильно впливають на ті чи інші процеси. Офіційне Сумське земляцтво в Києві очолює Володимир Стельмах, голова Національного банку України, близька до президента людина, який є почесним громадянином м. Сум та ініціатором створення у Сумах Української академії банківської справи. Вихідцями із Сумщини є також односельчани президента — старший брат Петро Ющенко та головний редактор газети «Україна молода» Михайло Дорошенко, які досить часто впливають на кадрові питання.

Довгий час активним лобістом Сумщини у Києві були голова Печерської районної державної адміністрації у м. Києві Анатолій Коваленко та президент Академії педагогічних наук Василь Кремінь. Теперішній голова Печерської РДА в м. Києві Сергій Суценко також є активним учасником Сумського земляцтва в м. Києві, входить до його правління.

Серед не менш впливових людей можна виокремити Андрія Деркача, президента компанії «Енергоатом», який обирався у Верховну раду України по м. Глухову і досі має серйозний вплив на північні райони Сумщини; тричі народний депутат Володимир Семиноженко, який також має родові коріння на Сумщині і переконав Леоніда Кучму в 2004 р. скасувати свій указ про провокаційне об'єднання сумських вузів, яке ледь не призвело до студентського спротиву всеукраїнського масштабу; Юрій Шемшученко, директор Інституту держави і права; Віктор Соболевський, ДАК «Хліб України»; Григорій Романюк, голова Подільської ради у м. Києві. Їй більш контroversійні політичні діячі, до яких можна віднести лідерів ПСПУ Наталію Вітренко та Володимира Марченка, які наприкінці 90-х рр. мали прихильність величезного протестного електорату в Конотопському, Роменському та інших районах Сумської області.

ПОЛІТИЧНІ ЕЛІТИ

На нашу думку, політичної еліти як такої на Сумщині ще не сформовано. Ті люди, які зараз перебувають при владі, виходячи з розуміння «еліти», поки що такою не стали. Немає у них ні досвіду, ні конкретних результатів роботи, аби їх можна було назвати «елітою». Критеріями повинні бути професіоналізм, повага територіальній громаді та її підтримка. Поки що такого ми не бачимо. У Сумській області сформувалися певні групи бізнесового і політичного характеру, які можуть тією чи іншою мірою претендувати на таке звання. Ці люди представлені рядом політичних угруповань та окремих персон, які прямо беруть участь у політичному процесі чи впливають на нього опосередковано.

Працює команда діючого губернатора Павла Качура, про яку стало можливим вести мову після ряду кадрових призначень в облдержадміністрації. По-перше, йдеться про осіб, залучених із інших регіонів — заступника голови облдержадміністрації Зи-

новія Гузара, помічника Ірину Богдан, Івана Шкурата та ін. Ця група з приходом нового губернатора знайшла своє місце саме в гуманітарному блоці (внутрішня політика, взаємодія з політичними партіями і громадськими організаціями, ЗМІ, молодь і спорт та ін.), тобто на посадах, непов'язаних із вирішенням фінансово-економічних питань. Загалом ця команда характеризується такими рисами:

- прив'язаність до постаті самого губернатора, що, безумовно, є її головним козирем. Поява на політичному обрії фігури такого політичного калібру, безумовно, вплинула на переформатування відносин між елітами. Павло Качур, екс-міністр, екс-нардп, екс-радник президента та багато інших «екс-», є фігурою такої ваги, якої область не бачила з часів Володимира Щербаня. До цього додається особиста близькість з президентом, а також помірність амбіцій (якість, яка рідко поєднується із згаданим вище переліком);
- відстороненість від інших груп впливу. Так, Павло Качур ще до призначення на посаду голови облдержадміністрації вважався фігурою досить самостійною в оточенні президента. Попри твердження про належність його до так званої «галицької» групи впливу, безпосередньо не асоціювався з жодною із таких груп.

На регіональному рівні така «самостійність» вилилася у відносини з іншою «пропрезидентською» командою, очолюваною Володимиром Сапсаєм, якого беззастовідно названо провідником брата президента Петра Ющенко, та обласною НСНУ. Призначення «людини президента» на губернаторську посаду дещо посилила позиції згаданої групи, однак так і не вилилася у пропоновані нею кадрові перестановки чи на підтримку їхніх амбіцій у Сумській обласній раді.

Інша риса цієї групи — врівноважуючий вплив на стосунки інших команд. Власне, сам факт призначення Павла Качура став результатом компромісу — як на центральному рівні (підписання президентом раніше ветоного закону про держбюджет), так і на регіональному (відмова екс-губернатора Ніни Гаркавої від претензій на крісло). Пізніше суть такої компромісності проявилася у збереженні позицій інших еліт та невтручання в їх конфлікти.

Основними рисами цієї владної команди є прив'язаність до особи президента та його родини, що з часів «помаранчевої революції» не приносило дивідендів у кадровому плані; відносна інформаційна закритість (ухиляння від прямих відповідей Володимира Сапсає стало неодмінним атрибутом його спілкування з пресою), хоча цей недолік останнім часом зменшується у ході партійної діяльності; схильність до використання кулуарних методів політичної боротьби; пов'язаність спільною територією походження («хоружівський» кадровий кістяк); схильності до жорстких публічних протистоянь з політичними конкурентами не спостерігається.

Ще однією управлінсько-партійною групою є угруповування, сформоване довкола народного депутата Івана Сідельника. Пік її політичного впливу припав на період так званого «міжгубернаторства». Тоді, внаслідок кризи легітимності ОДА через протистояння Ніни Гаркавої з Секретаріатом Президента,

обласна рада стала домінуючим центром впливу в області, немалою мірою завдяки зусиллям В'ячеслава Шапошніка, який цей період використав, щоб стати № 1 на політичному обрії і посилити власний політичний капітал. Яскравою рисою цього періоду є посилення контрольної функції облради, «на горіхи» від якої дісталось більшості керівникам області з різних причин. Діяльність Івана Сідельника стосувалася насамперед розбудови партійної мережі очолюваної ним ВО «Батьківщини», координації спільної роботи команди та взаємодії з іншими політичними силами. У цих сферах його робота також вважається успішною.

На перший погляд два лідери здаються прямою протилежністю один одному. Молодий, енергійний, схильний до імпульсивних вчинків та надміру охочий до об'єктивів телекамер В'ячеслав Шапошнік та спокійний, врівноважений, талановитий функціонер Іван Сідельник. Однак разом вони утворили непогану зв'язку. Роль кожного з них у команді проявилася у період суттєвих втрат для іміджу В'ячеслава Шапошніка, спричинених конфліктом довкола газети «Сумщина» та низкою земельних скандалів, де фігурував він і його родина. У цей час більшою мірою проявилось лідерство Івана Сідельника. Крім цього, амбіції Шапошніка на першість в обласній політиці остаточно поховав прихід нового губернатора на порядок вищої вагової категорії. Відтоді для В'ячеслава Шапошніка і в регіональній політиці, і в команді заборонено «почесне друге місце». У публічному конфлікті Ніни Гаркавої та в.о. голови ОДА Володимира Сапая в листопаді-грудні 2006 р. В'ячеслав Шапошнік підтримав останнього. Зараз політична кар'єра, а з тим і суспільна довіра до В'ячеслава Івановича на піку зростання. Невідомо, чи підтримає він рішення Михайла Бродського про відродження колись скандального проекту партії «Яблуко», прийняте наприкінці 2006 р. Після приходу на посаду губернатора Сумщини Павла Качура поки що спостерігаються показово чемні відносини між представницькою і виконавчою владами в області, принаймні всі ініціативи голови адміністрації сприймаються з великим позитивом. Але обізнані експерти говорять про суттєве загострення таких відносин.

До основних рис цієї групи належать насамперед авторитарне керівництво, схильність до яскравих інформаційних приводів, прагнення до контролю над медіаринком. Окремо слід зазначити схильність до відкритих публічних конфліктів, поєднану з умінням вести кулуарні ігри. Насамперед це проявилось при формуванні більшості в обласній раді, коли, попри домовленості з «Нашою Україною», значною мірою збережено взаємовиключний союз із фракцією СПУ. І навпаки — в часи дружби з СПУ у разі потреби ефективно використовувати «нашоукраїнців». В усіх випадках обидві сили вдавалось утримувати подалі від реального впливу на облраду.

На відміну від попереднього угруповання, умовно «команда СПУ», що також склалася на партійній основі, єдності не продемонструвала. У соціалістів не склалося взаємодії за формуюлю «лідер партосередку (він же народний депутат) + представник у керівництві облради». Найбільшим успіхом СПУ в області після парламентських і місцевих виборів став

союз з командою БЮТ, формалізований у коаліції в облраді, де вони сформували відносну більшість. Це вилилося в зайняття посади заступника голови облради Сергієм Клочком (до цього — лідером обласного партосередку і в.о. міського голови Сум), а також зайняття певних посад в апараті. При цьому довелося суттєво пожертвувати своїм представництвом в комісіях. Однак справжнім випробовуванням для цих досягнень стала позиція діючого голови обласної організації СПУ, нардепа Леоніда Мордовця. Його випадки на адресу голови облради та БЮТ взагалі не раз ставили на межу розірвання домовленості між фракціями. Зрештою це призвело до фактичного розколу команди (фракція заявила про свою окрему позицію), а також стало підґрунтям для угод БЮТ з «Нашою Україною».

Досить активно в регіоні позиціонують себе учасники «антикризової коаліції» в парламенті — обласні організації СПУ та Партії регіонів. Вплив цих політичних сил відчутний більше на парламентському рівні, оскільки вони мають досить потужне регіональне представництво:

- **Євген Лапін:** один із небагатьох у провладній команді, що сформувалася при Кучмі, який стримував себе від прямого позиціонування «помаранчевим силам» у регіоні, надаючи перевагу навколополітичним консультаціям своїх партійних босів. Багатьох здивував його вибір поставити на явно непопулярну в Сумській області Партію регіонів. Його місце в партійному списку на виборах 2006 р. було на грані фолу. Він є одним із фокус-обличчя Партії регіонів у Сумській області. І хоча партія досягла порівняно нікчемних результатів на місцевих виборах в Сумській області (у Сумській міськраді — 4 депутати), але в радах усіх рівнів вони мають 115 депутатів, тоді як до виборів мали тільки 17.
- **Володимир Бондар:** керівник обласної організації Партії регіонів з 2005 р. (з 2002 р. очолював міську організацію партії). Сумчанам відомий як директор фірми «Бізнесспортінвест», яка займалася організацією міжнародних перевезень. За його словами, зараз в обласній організації ПР до 6 тис. членів, при чому на початку 2005 р. було менше 3 тис.
- **Леонід Мордовець:** перший секретар обкому СПУ. Багаторічний страдалець від переслідувань Володимира Щербаня, за часів його губернаторства жодна установа не наважувалася взяти його на роботу. Тепер — критик нової обласної «помаранчевої» команди. Із останнього — заява до обласного прокурора Олександра Горбаня з вимогою дати правові висновки масовим звільненням працівників у структурі управління з питань внутрішньої політики. Фактично, незважаючи на статус народного депутата, його роль і вплив на прийняття рішень досить мізерний. Обласний осередок не зміг утворити фракцію у Сумській міській раді, а коаліційна угода в обласній раді з БЮТ тепер фактично знівельована аналогічною угодою із НСНУ.

Але фактично стратегічне керівництво обкомом СПУ здійснює Григорій Дашутін. Його можна відне-

сти до когорти політиків, яким все одно, в якій партії перебувати. Головне — аби ця партія була при владі і давала робити успішний бізнес. Після «помаранчевої революції», здавалося, політична кар'єра таких віртуозів закінчиться, але неймовірною позицією йому вдалося цього разу задекларувати себе соціалістом. Серед медійних ресурсів, які на них працюють, виділяємо газету «Позиція» (засновник — обком СПУ) та газету «Сумская жизнь» (засновник — ТОВ «Слов'яни-96»). Досить імовірним є перехід контролю над газетою «В двух словах» також до місцевих регіоналів, оскільки колишній власник Володимир Шилов (голова комісії з земельних питань міської ради, БЮТ) втратив контроль над цим медіа, перепродавши її Геннадію Зайкову (член Народної партії).

Крім перерахованих угруповань, що тією чи іншою мірою підпадають під визначення «еліти», в області діють інші угруповання та окремі персони, які впливають на обласну політику. Насамперед це бізнесові і навколобізнесові групи, які провадять власні інтереси через представників політично оформлених команд. Загалом вони рідко беруть безпосередню участь у політичному процесі, проте їхній вплив нерідко стає вирішальним. До них належать передусім Анатолій Єпіфанов, Володимир Лук'яненко, Євген Лапін, Володимир Бондар, Григорій Дашутін та ін.

Серед регіональної політичної еліти яскравими політиками можна назвати міського голову Шостки Миколу Ногу, міського голову Охтирки Ірину Демченко, міського голову Конотопу Івана Огрохіна. Серед молодшого покоління набирають ваги (хто політичної, хто бізнесової) Олег Франчук (голова правління «Охтирканафтогаз», член БЮТ), Володимир Ладика (ректор СНАУ, член НСНУ), Лариса Рудакова (директор ВАТ «Шосткінський міськмолкомбінат», член НСНУ), Григорій Кирик (президент концерну «Укрросметал», член СПУ), Юрій Бова (міський голова м. Тростянець, член СПУ), Геннадій Мінаєв (міський голова м. Сум, безпартійний), Дмитро Лук'янець (голова комісії по законності Сумської міськради), Дмитро Сіденко (депутат Сумської міськради, член БЮТ).

Окремо можна виділити групу бізнесових кіл, які часто займаються політичними справами опосередковано, але суттєво впливають на процес прийняття рішень. До них можна віднести групу найбільш активних: Володимир Шилов (директор ТОВ «Імпульс», голова комісії із земельних питань Сумської міськради, член БЮТ); Сергій Колесніков, Анатолій Кисіленко, Валерій Сорока, Сергій Шамрай — група, яка в 2005 р. підтримувала в. о. міського голови Сум Сергія Клочка, а тепер знаходяться в опозиції до Геннадія Мінаєва; Євген Чернов, директор казенного заводу «Імпульс» (м. Шостка), Володимир Лук'яненко, голова правління СМНВО ім. Фрунзе, Олександр Ващенко, президент ВАТ «Сумський завод «Насос-енергомаш»», Микола Трофіменко (голова правління ВАТ «Сумхімпром») — керівники великих виробничих потужностей на Сумщині завжди залишалися людьми, віддумки яких політичні процеси могли корегуватися в той чи інший бік.

Отже, політичні еліти в Сумській області характеризуються строкатістю, зав'язаністю на персоналіях, бізнесових інтересах та зазнають суттєвого впливу

політиків всеукраїнського масштабу. Ротації політичних еліт, точніше конкретних їхніх угруповань, як правило супроводжуються конфліктами. Компроміси в таких випадках потребують суттєвої стимуляції «згори». Поповнення еліт відбувається, як правило, через залучення завдяки особистим контактам, спільним бізнесовим та іншим інтересам. Спостерігається жвавий рух кадрів від одних команд до інших. Діяльність еліт протягом року мотивувалася, по-перше, прямим впливом суб'єктів загальноукраїнського політичного процесу, по-друге — економічними інтересами окремих груп, по-третє — кадровими інтересами.

ПОЛІТИЧНИЙ ПЛЮРАЛІЗМ

У Сумській області зареєстровано 115 обласних організацій політичних партій та близько 1 200 громадських організацій, релігійних громад, фондів, у тому числі міжнародних. Найбільш впливовими партійними організаціями у Сумській області є Блок Юлії Тимошенко (керівник — Іван Сідельник), «Народний Союз «Наша Україна»» (Володимир Сапсай), Соціалістична партія України (Леонід Мордовець), Партія регіонів (Володимир Бондар), Комуністична партія України (Володимир Даниленко).

Політичний вплив осередків політичних партій у регіоні можна визначити у тому числі й за кількістю депутатів у місцевих радах. Найчисельнішими на Сумщині є загальний склад депутатів усіх рівнів: СОО партії «Батьківщина» — 374 депутатів, СОО «Народний Союз «Наша Україна»» — 234 депутатів, СОО СПУ — 193 депутатів, СОО ПР — 107 депутатів, СОО КПУ — 99 депутатів, СОО Народної партії — 88 депутатів. Інші партійні осередки знаходяться поза активним політичним життям і не впливають на регіональну політику.

У цілому по області найбільш впливовим є Блок Юлії Тимошенко. Керівник обласної організації Іван Сідельник є народним депутатом України та разом з Володимиром Полохалом відповідає за Сумську область у центральних органах партії. Начальник обласного штабу БЮТ на виборах 2006 р. В'ячеслав Шапошнік став головою обласної ради, в якій разом з фракцією СПУ вони підписали коаліційну угоду і фактично мають контрольний пакет депутатських мандатів (42 депутати із 90 депутатів обласної ради). Лідер за кількістю депутатських місць на Сумщині — БЮТ — найбільше має проблем через бажання окремих депутатів міських та районних рад вирішувати власні питання за рахунок авторитету партії. Ці загрози для них процеси відбуваються не тільки у нас, а й по всій Центральній Україні. Тут, можливо, є цікавий ґрунт для політологічних досліджень.

У Сумській міській раді вони мають другу за чисельністю фракцію (20 депутатів із 75 загальної кількості депутатських мандатів). Разом з БЮТ Громадська ініціатива «Нічний дозор» створили коаліцію і поділили політичну відповідальність за всі процеси, що відбуваються в місті. Однак, станом на квітень 2007 р. ситуація у Сумській раді кардинально змінилася. Після того, як на всеукраїнському рівні між

БЮТ та НСНУ було підписано угоду про співпрацю, з березня 2007 р. ця угода жорстким способом була нав'язана і сумським обласним організаціям цих партій, які до того були ледве чи не найбільшими опонентами. У результаті такого блокування в Сумській міській раді розпалася коаліція БЮТ та ГІ «Нічний дозор», натомість маємо конфігурацію БЮТ та НСНУ проти ГІ «Нічний дозор», КПУ та ПР. Останнє, тепер уже опозиційне політичне угруповання, підтримує діяльність міського голови Геннадія Мінаєва та виступає проти ініційованої більшістю (БЮТ, НСНУ) розпуску виконкому та особисто мера Геннадія Мінаєва, а також проти популістського зниження до попереднього рівня тарифів на комунальні послуги. Станом на початок квітня 2007 р. саме таким виявилось коаліційне розмежування в Сумській міській раді, яке, відповідно, призвело до зниження політичної ваги Громадської ініціативи «Нічний дозор» загалом в Сумській області.

Із 44 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Білопільської районної ради, 12 має політична партія «Народний Союз «Наша Україна»», 10 — Соціалістична партія України, 8 — Блок Юлії Тимошенко, 3 — Український народний блок Костенка і Плюща, 3 — Комуністична партія України, 2 — Партія регіонів, 2 — Народний блок Литвина, 2 — Народно-демократична партія, 2 — партія «Відродження».

Із 45 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Буринської районної ради, 17 має НСНУ, 11 — БЮТ, 9 — СПУ, 3 — КПУ, 3 — Народний блок Литвина, 2 — ПРУ.

Із 46 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Великописарівської районної ради, 10 має НСНУ, 9 — БЮТ, 9 — СПУ, 9 — ПРУ, 4 — КПУ, 3 — Народний блок Литвина, 2 — Опозиційний блок «Не Так!».

Із 60 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Глухівської районної ради, 13 має СПУ, 12 — БЮТ, 11 — Народний блок Литвина, 9 — НСНУ, 8 — ПРУ, 7 — КПУ.

Із 46 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Конотопської районної ради, 19 має БЮТ, 8 — СПУ, 7 — НСНУ, 5 — Народний блок Литвина, 3 — ПРУ, 2 — КПУ, 2 — НДП.

Із 46 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Краснопільської районної ради, 17 має БЮТ, 11 — НСНУ, 6 — СПУ, 4 — Український народний блок Костенка і Плюща, 3 — Народний блок Литвина, 3 — ПРУ, 2 — КПУ.

Із 58 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Кролевецької районної ради, 19 має БЮТ, 11 — СПУ, 8 — НСНУ, 6 — КПУ, 5 — Народний блок Литвина, 5 — Партія захисників Вітчизни, 4 — Партія захисту пенсіонерів.

Із 69 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Лебединської районної ради, 18 має СПУ, 13 — БЮТ, 12 — НСНУ, 6 — Народний блок Литвина, 5 — КПУ, 5 — Український народний блок Костенка і Плюща, 4 — блок «ХДС-НРУ», 3 — ПРУ, 3 — НДП.

Із 57 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Липоводолинської районної ради, 20 має НСНУ, 15 — БЮТ, 14 — СПУ,

3 — КПУ, 3 — Народний блок Литвина, 2 — Селянська партія України.

Із 57 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Недригайлівської районної ради, 25 має політична партія «Народний Союз «Наша Україна»», 17 — Блок Юлії Тимошенко, 8 — Соціалістична партія України, 4 — Народний блок Литвина, 3 — Український народний блок Костенка і Плюща.

Із 69 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Охтирської районної ради, 25 має БЮТ, 14 — СПУ, 7 — НСНУ, 5 — ПРУ, 5 — Український народний блок Костенка і Плюща, 4 — Народний блок Литвина, 3 — КПУ, 3 — Партія захисників Вітчизни, 3 — Блок «Пора-ПРП».

Із 86 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Путивльської районної ради, 23 має БЮТ, 17 — СПУ, 16 — ПРУ, 11 — КПУ, 7 — НСНУ, 7 — Народний блок Литвина, 5 — Опозиційний блок «Не Так!».

Із 63 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Роменської районної ради, 23 має НСНУ, 13 — БЮТ, 11 — СПУ, 6 — Народний блок Литвина, 3 — КПУ, 3 — Партія захисників Вітчизни, 2 — Селянська партія України, 2 — Партія «Союз».

Із 36 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Серединобудської районної ради, 11 має ПРУ, 6 — Народний блок Литвина, 5 — КПУ, 5 — СПУ, 4 — БЮТ, 3 — НСНУ, 2 — Опозиційний блок «Не Так!».

Із 50 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Сумської районної ради, 22 має БЮТ, 11 — НСНУ, 7 — СПУ, 3 — КПУ, 3 — Громадський блок «Нічний дозор», 2 — ПРУ, 2 — Народний блок Литвина.

Із 46 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Тростянецької районної ради, 12 має БЮТ, 7 — СПУ, 6 — Партія «Відродження», 5 — Народний блок Литвина, 4 — НСНУ, 4 — Блок «За нашу Україну», 3 — КПУ, 3 — ПРУ, 2 — Селянська партія України.

Із 51 депутатського мандата, які отримали партії та блоки партій на виборах до Шосткінської районної ради, 17 має БЮТ, 8 — ПРУ, 7 — НСНУ, 7 — КПУ, 5 — СПУ, 4 — Народний блок Литвина, 3 — Блок Н. Вітренко «Народна опозиція».

Із 46 депутатських мандатів, які отримали партії та блоки партій на виборах до Ямпільської районної ради, 9 має НСНУ, 8 — ПРУ, 7 — БЮТ, 5 — КПУ, 4 — Народний блок Литвина, 4 — Партія «Союз», 3 — СПУ, 2 — Партія «Відродження», 2 — Партія «Трудова Україна», 2 — Опозиційний блок «Не Так!».

Зовсім уже маргінальними структурами в області є місцеві осередки КПУ, яка із запровадженням пропорційної виборчої системи втратила будь-яку можливість для подальшого розвитку. У партії немає авторитетних публічних лідерів, можливо, окрім Діани Рахманової. Газета місцевих комуністів «Ленінська правда» не користується навіть тією популярністю серед старшого віку людей, яка була за часів Володимира Щербаня, зовсім відсутня робота серед молоді.

З останніх публічних заяв регіональних опозиційних сил можна виділити спільну прес-конференцію

лідерів обласних організацій ПРУ, СПУ та КПУ, яка відбулася 16 лютого 2007 р. Більшість обнародованих претензій були направлені голові Сумської ОДА та голові обласної ради В'ячеславу Шапошніку. Зокрема, йшлося про високі ціни на житлово-комунальні послуги. Причому, найбільш принизливо про міську владу обмовився перший секретар обкому СПУ Леонід Мордовець, назвавши фракції БЮТ та ГІ «Нічний дозор» «білими братствами» (від кольору їх прапорів). Його колега по коаліції — перший секретар обкому КПУ Володимир Даниленко — озвучив заяву трьох політичних сил з приводу вирішення земельних питань на Сумщині, в якій перераховувалися конфліктні ситуації, пов'язані з землею.

Обласний осередок партії «Народний Союз "Наша Україна"», незважаючи на чи найкращі стартові умови для розвитку, починаючи з початку 2005 р., здається остаточно втратив свій вплив на політичні процеси, що відбуваються в області. До централізованого примусового блокування з БЮТ в лютому 2007 р. обласна організація знаходилась фактично в анабіотичному стані. Обласна організація не має публічних лідерів, за винятком ректора СНАУ Володимира Ладики та «сірого кардинала» Анатолія Єпіфанова. Організаційна ж робота здійснюється «технічними» менеджерами Валентиною Шаповал (керівник виконкому) та Володимиром Сапсаєм (голова обласної організації).

17 лютого 2007 р. делегати звітно-виборної конференції обласної організації НСНУ повторно обрали заступника голови Сумської ОДА Володимира Сапсає на посаду голови ради обласної партійної організації. Його заступниками було обрано Олександра Лаврика і депутата обласної ради Віталія Мойсеєнка. 94 із 103 делегатів конференції визнали роботу обласної організації НСНУ задовільною. Як альтернативу Сапсаю, делегати запропонували на цю посаду Павла Качура, але той чемно відмовився. Станом на квітень 2007 р., Сумська обласна організація НСНУ нараховує 7 759 осіб.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ, НА ЯКИХ АКЦЕНТУВАЛА УВАГУ ВЛАДА

Перелік проблем, яким приділялося найбільше уваги за останній рік, залежав від позиції окремих владних команд. Так, з часу виборів 2006 року виконавча влада в області змінювалася декілька разів. А отже, слід виділити декілька періодів, які мали свої акценти. По-перше, період перебування на посаді голови облдержадміністрації Ніни Гаркавої; по-друге, нетривалий період виконання обов'язків губернатора Володимиром Сапсаєм; ну і звісно, губернаторство Павла Качура, яке попри те, що розпочалося не так давно, все ж має набір специфічних акцентів. Також окремо треба акцентувати специфіку роботи голови обласної ради В'ячеслава Шапошніка, а також місцевої влади в обласному центрі.

Губернаторство Ніни Гаркавої не виявило якихось нових і особливих напрямків чи ініціатив, оскільки буквально до останнього часу її перебування на посаді тривало в фарватері, залишеному ще її попе-

редником Миколою Лавриком. Основні напрямки діяльності в цей час формально визначалися «Програмою першочергових кроків облдержадміністрації», які визначали пріоритети і заходи в окремих галузях, від боротьби з корупцією до підтримки районів Поліської зони. Фактично ж, особливої активності з практичної реалізації першочергових кроків аж до кінця 2006 року не спостерігалось. Окремої уваги заслуговують зусилля губернаторки з впровадження ініціатив, також залишених у спадок минулим губернатором: — створення компанії «Суминафта», яке так і не увінчалось успіхом, — окремі зусилля з залучення інвестицій, що також не мало відчутної віддачі. Крім цього, час від часу увага приверталася і до набору вже традиційних для області проблем: — заборгованість із заробітної платні, — зайнятість населення, — доля стадіону «Ювілейний» та ін. Окремо слід виділити активність у кадрових питаннях, а саме в заміні частини кадрів, що прийшли у владу під час «помаранчевої революції» на тих, які раніше внаслідок тієї ж революції пішли.

Основні акценти політики Павла Качура на посаді голови ОДА втілені в «Плані дій-2007». Документ був оприлюднений 5 лютого 2007 р., в якому головною темою стала інвестиційна діяльність, зокрема залучення іноземних інвестицій. Ця проблематика піднімалася і під час інших заходів: зустрічі з представниками малого та середнього бізнесу, з представниками АПК, презентація Сумської області представникам дипломатичних місій та ін. Загалом у Плані дій на 2007 рік для досягнення такої мети планується створити «Маркетинговий центр», сформувати бази даних про наявність вільних земельних ділянок і приміщень для будівництва та підприємництва. Основні зусилля обіцяно докласти до збільшення робочих місць і збільшення зарплатні. Крім цього, ОДА сприятиме відродженню ряду підприємств та залучення до обробітку додаткових площ ріллі. Загалом, це перший за кілька років випадок, коли голова облдержадміністрації розпочав свою діяльність з особистого плану дій, в якому зазначено конкретні критерії оцінки виконання. Робота його попередників такою публічністю не відрізнялася.

Сумська обласна рада, по-перше, звертала увагу на питання ефективності діяльності житлово-комунального господарства, зокрема було створено комісію по перевірці обґрунтованості тарифів на комунальні послуги; особливий акцент зроблено також на ефективності використання комунального майна області. Так, предметом розгляду стали діяльність Фонду соціальних інвестицій, Служби автомобільних доріг, Державної податкової адміністрації та ін. У більшості випадків розгляд мав вигляд нищівної критики з боку депутатів без видимих практичних наслідків. В окремих випадках облрада приймала кадрові рішення чи, принаймні, порушувала ці питання. Так, після кількох спроб звільнено директора Фонду соціальних інвестицій Миколу Гольченка, порушувалося питання про недовіру заступнику голови ОДА Володимирі Сапсаю. Важливою проблемою, порушеною облрадою, стало питання наповнення місцевих бюджетів, зокрема справляння плати за землю, за оренду водних об'єктів тощо. Великий інтерес з боку голови облради та апарату викликала

діяльність обласної комунальної газети «Сумщина». Колектив газети звинувачено в неефективності та непрофесіоналізмі. У відповідь працівників апарату облради звинувачено в тиску, цензурі та спробі встановити контроль над газетою. Конфлікт набув широкого розголосу і завершився на користь колективу редакції.

У самому ж обласному центрі міська влада звертала найбільшу увагу як на традиційні для міста проблеми (вивезення твердих побутових відходів), так і на питання, досі не характерні для міста. Як і для попередників Геннадія Мінаєва на посаді міського голови, мало не стала фатальною проблема утилізації побутового сміття. Виникла вона через акції протесту мешканців с. Верхня Сироватка, де розташовано полігон, та збігання терміну його оренди. Проблема швидко переросла у політичну площину. До організації протестних акцій долучилися і сумські політичні кола, викликавши у відповідь адекватні політичні заходи — проведення в м. Суми народного віче. Загалом конфлікт вирішено спільними зусиллями з керівництвом обласної ради та ОДА. Не менш резонансна проблема — питання підвищення комунальних платежів, що мало не призвело до відставки міськвиконкому, питання передання тепломереж міста «Сумитеплоенерго», а також проблема частки міської ради в її статутному фонді, що також суттєво попусувало імідж нової команди. Заслужовує на увагу і фінансовий блок питань. До позитивів належать те, що вперше бюджет міста розроблено за програмно-цільовим методом. Крім цього, є успіхи у впорядкуванні земельних відносин та оренди комунального майна. До негативів слід віднести також проблеми з освоєнням коштів держбюджету, призначених на будівництво та модернізацію тепломереж.

ВІДКРИТІСТЬ/ЗАКРИТІСТЬ ВЛАДИ

За останній рік органи виконавчої та представницької влади в регіоні в цілому працювали прозоро і відкрито. Певне покращення можна виділити у прозорості діяльності обласного управління МВС, при якому громадську раду очолює керівник Сумського обласного прес-клубу Алла Федорина. Активніше, хоча досить формально, працює громадська рада при обласній державній адміністрації, утворена для здійснення координації заходів, пов'язаних із забезпеченням проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики в області. За останній рік можна виділити ряд обговорень, які мали значний суспільний інтерес і вплив на роботу галузевих управлінь, зокрема:

- «Про стан теплозабезпечення та перспективи його розвитку в Сумській області»;
- «Про стан справ в агропромисловому комплексі в Сумській області»;
- «Про підсумки соціально-економічного розвитку області та виконання обласного бюджету за 2004 рік»;
- «Про концепцію вдосконалення законодавства України в сфері надання пільг»;
- «Про стан реалізації державної молодіжної політики в Сумській області».

За ініціативи голови облдержадміністрації у лютому 2007 р. розпочався процес формування громадських рад при галузевих управліннях, які входять до складу облдержадміністрації. Сам голова облдержадміністрації позиціонує себе як публічна людина, про що засвідчила його перша прес-конференція 5 лютого 2007 р.

На сайтах Сумської ОДА, Сумської обласної ради та Сумської міської ради в 2006 р. почали працювати онлайн-приймальні керівників цих інституцій. Найбільш активним у плані звітності перед громадою і виборцями, безперечно, є міський голова Сум Геннадій Мінаєв, який першим відкрив Інтернет-обговорення комунальних та політичних проблем, активно бере участь у різних форумах, 17 лютого 2007 р. провів публічний звіт міського голови перед жителями громади в залі, куди міг потрапити кожен охочий.

Загалом у 2006 р. депутати Сумської міської ради V скликання отримали з бюджету 843,75 тис. грн, спрямованих на виконання виборчих програм і наказів виборців. 75 депутатів мали у своєму розпорядженні по 11,25 тис. грн. Судячи з витрат, найбільше потребували фінансових дотацій фізкультура і спорт (169,8 тис. грн.), капітальний ремонт (144,6 тис. грн.) та освіта (142,8 тис. грн.). А програми і заходи центрів соціальних служб, охорона громадського порядку, пільги вразливим групам населення виявилися такими, які не варті грошових вливань.

Досить успішною є практика попередніх громадських обговорень проектів рішень, які приймаються на сесії міської ради (бюджет, програми розвитку, положення про конкурси, тендери тощо). Сумська міська рада має власний сайт www.meria.sumy.ua, який періодично оновлюється. На сайті розміщуються розпорядження міського голови, рішення виконавчого комітету, інформація про економічне і соціальне становище міста Суми, рішення міської ради, проекти регуляторних актів (програми, рішення), рішення виконкому ради, розпорядження міського голови. Також на сайті можна знайти детальну інформацію про міський бюджет та звіти про його виконання, інформацію про план роботи ради, програми розвитку міста, базу комунального майна міста.

Не оновлюється рубрика «Пленарні засідання», сайт не відображає діяльності постійних комісій міськради, повністю відсутня інформація про тимчасові комісії. Відсутній доступ через сайт до інформації щодо земельних питань. З серпня 2006 р. почала працювати електронна приймальня міського голови Геннадія Мінаєва, де жителі міста можуть ставити йому запитання в онлайн-овому режимі. Консультативні опитування громадськості, аналіз громадської думки за ініціативи міської ради не проводилися. Сумська міська рада прийняла рішення про створення тимчасової контрольної комісії міської ради для перевірки обґрунтованості розміру встановлених рішеннями виконкому тарифів на послуги з теплопостачання із залученням до її складу незалежних експертів із ціноутворення і тарифікації в теплоенергетиці. Закритих пленарних засідань Сумської міської ради в 2006 р. не проводилося. Проводиться практика попереднього розгляду питань на депутатських зібраннях. До цього часу доступ для ЗМІ був вільний, але стала публічною інформація, що під час роботи окремих ко-

місій депутати пропонували припинити цю практику, мотивуючи це тим, що це заважає повноцінній роботі. Але під час роботи «квадратного» столу на тему *«Особливості діяльності органів місцевого самоврядування в умовах конституційної реформи: досвід Сумщини»*, проведеного у Сумах 9 листопада 2006 р. за ініціативи Центру досліджень регіональної політики, керівник фракції «Нічного дозору» в Сумській міськраді Алла Ярова спростувала це твердження і заявила про неприпустимість таких дій.

У листопаді 2006 р. на сайті мерії з'явився повний перелік комунального майна з уточненням орендарів будівель і приміщень, строків оренди і плати, яку вони вносять. Для того, щоб ця інформація стала публічною, ГП «Нічний дозор» більше року проводила акцію в рамках кампанії «Знай, чем володеш!». Проте начальник міського управління комунального майна і приватизації Василь Щербак не поспішав ділитися такою цінною інформацією. Однак, яким законом це регламентовано, Щербак не уточнив. За його словами, інформаційна база є у голови депутатської комісії по комунальному майну Костянтина Єфименка, у депутата Володимира Чепіка — і цього досить. Мер Сум Геннадій Мінаєв порадив не звертати увагу на вигадки цього чиновника. За словами міського голови, базу звіряли кілька місяців, і в листопаді 2006 р. вона з'явилася на сайті. Також постійно на сайті мерії можна знайти «Перелік вільних приміщень комунальної власності територіальної громади м. Суми», зокрема зараз інформація є станом на 12 квітня 2007 р. Таким чином, міський голова і депутати виконали чи не найгучніші у 2005 р. звинувачення проти в.о. міського голови Сергія Клочка про закритість інформації стосовно орендарів комунального майна. У подальшому залишається провести аналіз таких даних і довести, наприклад, доцільність пільгових орендних ставок для деяких організацій та установ.

Кожна з владних команд відзначилася різним рівнем інформаційної відкритості і власним стилем співпраці зі ЗМІ. Загалом, регіональний медіаринок надав можливість рівного доступу суб'єктам політичного процесу. Однак кожен із них використовував таку можливість з різною ефективністю. Досить відкритими у спілкуванні з пресою протягом року були голови облдержадміністрацій. Управлінський стиль Ніни Гаркавої відзначався активною присутністю у медіапросторі. І лише відсутність практичних зрушень у діяльності і ряд помилок не дали такій політиці вилитися в реальні дивіденди. Значні проблеми з відкритістю були у її першого заступника Володимира Сапса, який певний час виконував обов'язки губернатора. У цій якості він відзначився вмінням настільки завуальовано висловлювати власні позиції для преси, що деякі з них до кінця не зрозумілі й досі. Більшого успіху досяг Сапса як лідер партосередку НСНУ.

Робота губернатором області Павла Качура розпочалася повною мовчанкою протягом перших тижнів. Проте цей період абсолютної закритості нового голови облдержадміністрації сповна компенсовано достатньою кількістю інформаційних приводів пізніше. Далі без преси не проходив жоден більш-менш значний захід. Навпаки, розпочався активний пошук шляхів розширення меж свого інформаційного

впливу, інтенсифіковано роботу Інтернет-представництва ОДА.

Досить відкритим протягом року був і мер міста Сум Геннадій Мінаєв, проте ця відкритість значно поступається його відкритості до та незадовогу після виборів 2006 р. Цей же рік для нього став роком максимальної присутності і на шпальтах газет, і в Інтернет-приймальнях. Однак така активність спадала по мірі наростання проблем у нього і його оточення. Низка рішень, відкритість яких залишає бажати кращого, а також звичка тримати мовчання під час важливих для його кар'єри моментів, якщо не поклати край, то помітно похитнула образ Мінаєва — зразково публічного політика. Хоча іноді це справді йшло на користь (вирішення проблеми з вивезенням твердих побутових відходів).

Голова обласної ради В'ячеслав Шапошнік відомий, як політик, надзвичайно ласий до уваги преси. Це мало наслідком часті прес-конференції та публічні висловлювання власної позиції, що значною мірою йшло на користь його іміджу, однак така відкритість має і зворотний бік. Голова облради набув репутації досить важкодоступного політика, коли ініціатива виходила не від нього. Крім цього, його любов до об'єктивів фото- і телекамер має зворотну дію щодо його підлеглих, як у раді, так і в партії. Таким чином, публічний політик зібрав довкола себе на диво непублічне оточення.

Ще один аспект — прагнення впливати на ЗМІ. Цей момент може бути продиктований як його особистою позицією, так і позицією його політичної сили. Прагнення природне. Однак методи, якими воно задовольняється, досі лише шкодили цій меті. Приклад — ситуація з газетою «Сумщина», коли надто пильна увага працівників апарату Сумської облради до кадрової і редакційної політики видання спричинила конфлікт, у якому, зрештою, колектив редакції переміг.

КОРУПЦІЯ

Згідно зі статистичними даними у 2005 р. розмір зафіксованих фактів дачі хабара на Сумщині порівняно з 2004 р. зріс утричі і становив 10 тис. грн. За словами Володимира Афанасьєва, начальника відділу державної служби боротьби з економічною злочинністю у Сумській області, у 2005 р. було зафіксовано 144 факти хабарництва, із яких 139 злочини у бюджетній сфері, 4 — у сфері приватизації і 1 — у паливно-енергетичному комплексі. Найвища посада хабарника — голова районної державної адміністрації. Всього у сфері службової діяльності в Сумській області за 2005 р. було зафіксовано 482 злочини, з них 101 з показниками кримінальної корупції. Прокуратура за матеріалами ДСБЕЗ порушила 12 кримінальних справ за фактами хабарництва. Максимальна сума хабара по цих справах — 2,5 тис. дол. США У першій половині 2006 р. було зафіксовано 107 злочинів у сфері службової діяльності, із яких 19 скоєно державними службовцями і посадовими особами місцевого самоврядування. У цілому за 2006 р. такі дані ще не оприлюднювалися.

За останні два роки корупція в Сумській області збільшилась як по вертикалі, так і по горизонталі. Вона вже потроху втрачає суто монетаристські прояви, стаючи стабільною системою в усій ланці державного управління, частиною суспільних і політичних інститутів, причинами чого є, на нашу думку:

- політичне небажання здійснювати серйозні структурні реформи в державі (освіта, медицина, правоохоронні органи, державні закупівлі), що, безперечно впливає на регіональне становище цієї проблеми;
- відсутність бачення (і, на жаль, бажання бачити) в обласного керівництва впровадження регіональних кроків для запобігання таких явищ (прозорість складання бюджетів, регіональних програм розвитку, відсутність публічних річних звітів управлінь та відділів державної адміністрації, відсутність механізмів е-врядування), що у кінцевому результаті впливає на ступінь довіри до влади в цілому;
- зростання прихованої корупції через систему «відкатів» на державні замовлення — купівля певних товарів, відсоток яких, за нашими даними, становить у Сумах не менше 10 % від суми замовлення. Ті, хто платить, кажуть, що два-три роки тому платили не більше 5-7 %.

Важливо зрозуміти, що справді об'єктивну інформацію про рівень корупційності регіональної політики, у тому числі у сфері економічного розвитку, дозвільних процедур, роботи правоохоронних структур та надання соціальних послуг громадянам, можна отримати тільки проводячи незалежні опитування громадської думки, експертні дослідження та фокус-групи. Такі дослідження повинні стати загальною практикою для оцінки ефективності роботи практично всіх структур і підрозділів державної адміністрації. Тоді зникає потреба у вільноконвертованих звітах правоохоронців, чиновників, які працюють зі зверненнями громадян, у службах, які надають соціальні послуги, а також у статистичних звітах.

Основною передумовою корупції у закладах вищої освіти в Сумській області є відсутність належного фінансового та матеріального забезпечення, а також традиції спрощеного навчання для певних категорій студентів та їх батьків. За нашими оцінками, у цілому найбільш корумпованим навчальним закладом є Сумський національний аграрний університет, де існують традиційні форми навчання і проходження за кордоном практики для студентів. Там же найвищий рівень хабарництва при здачі сесій студентами. А от при вступі першість, згідно з дослідженнями Центру досліджень регіональної політики, вперто тримає Сумський державний педагогічний університет. Найменш корумпованим на всіх етапах навчання можна вважати профільний ВУЗ НБУ — Українську Академію банківської справи, яка до того ж має найменший відсоток державного замовлення на навчання студентів.

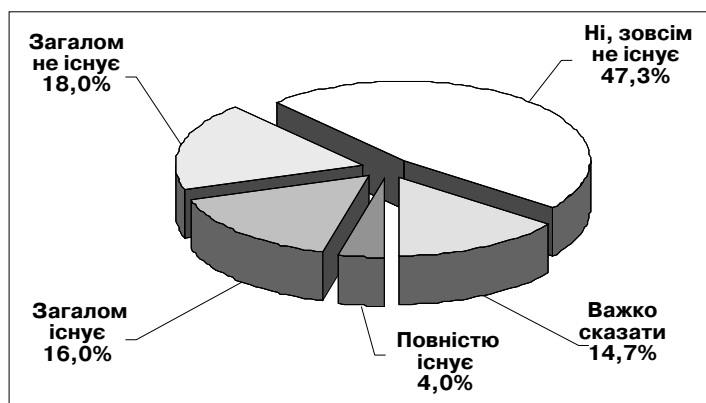
На нашу думку, інструментальними цілями щодо подолання корупції у навчальних закладах повинні стати:

- встановлення стійких інформаційних зв'язків між адміністраціями вузів, громадськими організаціями, включаючи органи студентського самоврядування, правоохоронними органами та ЗМІ, які

б забезпечили прозорість профілактики та боротьби з корупцією;

- підвищення рівня соціального захисту та матеріального забезпечення працівників вузів;
- встановлення ефективної системи контролю за знаннями;
- відкритість інформації про боротьбу з корупцією, суспільний резонанс щодо корупційних справ;
- сприяння студентському самоврядуванню та громадським ініціативам у боротьбі з корупцією.

Дані, які Центр досліджень регіональної політики отримав у рамках опитування, котре показує реальний стан справ із дотриманням прав громадян на доступ до інформації, оцінку страхів та ризиків сум'ян, було проведено Центром дослідження регіональної політики 13-17 червня 2006 р. Можлива похибка — 5 %. Всього було опитано 320 респондентів. На запитання «Чи існує реальна рівність громадян перед законом у Сумській області?» респонденти в Сумах відповіли:

Мал. 2.
Реальна рівність громадян перед законом у Сумській області.

Більшість жителів територіальної громади м. Суми вважає, що не існує реальної рівності громадян перед законом (65,3 %). У тому, що така рівність існує, впевнені близько 20 % респондентів. Вагалися з відповіддю 14,7 % сумчан. «Перевагами» перед законом користуються, на думку населення, насамперед ті, хто має гроші (68,7 %), владу (73,3 %) та знайомства (29,3 %). Тільки 2,7 % респондентів вважають, що в Україні всі рівні перед законом.

Також більшість опитаних сумчан вважають корупцію найбільш шкідливою саме у політичній сфері. Вплив корупції на бізнесове середовище набагато менше хвилює громадськість. Ще менше вона відбивається на особистому, сімейному житті, незважаючи на те, що 20–30 % опитаних і членів їхніх сімей зізнаються у даванні хабара у минулому році. Водночас, згідно з різними соціологічними замірами перше місце за корумпованістю розділяють політичні партії, парламент, міліція і податкова адміністрація одночасно.

Україна: рік після виборів

Регіональний електоральний досвід показує, що депутати місцевих органів влади часто постають перед дилемою: зберегти політичну підтримку виборців, гарантуючи тим самим подальше переобрання, чи прийняти грошову винагороду від лобістів, забезпечивши свій матеріальний статок. Щоправда, слід зауважити, що формування цієї дилеми значною мірою залежить від конкретних взаємовідносин Сумської обласної ради та фінансових груп впливу, що визначається політичною ситуацією в регіоні. Але такий політико-адміністративний розклад остаточно ще не сформувався, він має багатовекторну складову, окремі райони області контролюються різними політико-фінансовими групами, часто більш впливовими, ніж державні адміністрації.

Для експертів Центру досліджень регіональної політики досвід місцевих виборів 2006 р. показав кілька складових регіональної політичної корупції:

- по-перше, купівля місць у прохідних списках осередків політичних партій. За нашими даними, прохідне місце у списку до обласної ради коштувало 100–150 тис. грн., до міських — у два-три рази менше і мало залежати від назви політичних сил.
- по-друге, фактично відбувся обман виборців, маніпулювання місцями у списках. До перших п'ятірок, як правило, входили особи найменш контроверсійні, часто навіть достойні, а от далі простому виборцю отримати достовірну інформації про кандидатів було фактично нереально. Доступ аналітичних груп та медіа до таких відомостей був закритий, рішенням Зарічного районного суду та Апеляційного суду Сумської області нам було відмовлено в законному доступі до біо-

графій кандидатів у списках політичних партій до Сумської обласної ради. Виборці так і не дізналися часом неприємні, але вкрай цінні суспільно-важливі дані про багатьох теперішніх обранців.

- по-третє, найбільш важливим і водночас цинічним є вид ідеологічної та ціннісної маніпуляції і, відповідно, довірою виборця. Виборчі програми вкотре виявилися непотрібною річчю, які партії змушені були формально написати, але їх щоденна роботи скоріше нагадувала хаотичні відповіді на ситуативно-емоційні політично-господарські виклики, де дуже часто домінували комерційні інтереси окремих «слуг народу».

Заслугує на особливо пильну увагу процедура виділення квартир для державних службовців, які працюють в обласній державній адміністрації. Тільки один такий факт силового вирішення питання, у результаті чого, наприклад, влітку 2006 р. сталася бійка між заступником голови облдержадміністрації Олександром Цупром та начальником обласної служби у справах неповнолітніх Володимиром Бережецьким, який звинуватив першого у корупційних діях, оскільки сам стоїть у черзі на отримання квартири більше десяти років. І хоча про цей факт публічно майже ніде не було згадано, проблема непрозорого виділення житла і можливих корупційних дій у цьому питанні існує, хоч і потребує, звичайно, додаткового вивчення.

І наостанок — запитання про інформаційну підзвітність влади громаді, що є основоположним механізмом для прозорості і запобігання корупції в державному управлінні: «Яким чином у Сумській області дотримуються наступні стандарти демократії та громадянського суспільства?»

Мал. 3.

Дотримання стандартів демократії та громадянського суспільства на Сумщині.

Жителі Сумської області вважають, що рівень корупції за останні три роки не змінився, а в багатьох аспектах навіть збільшився. Найбільш корумпованими закладами залишаються вищі навчальні заклади, медицина, правоохоронні органи, органи, що здійснюють регулювання та перевірки. Також знизився рівень бажання громадян боротися з таким явищем.

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

За рік з моменту формування нової представницької влади, а також органів місцевого і регіонального самоврядування, у Сумській області можемо виокремити ряд знакових судових процесів, які увійдуть до історії місцевого судочинства, у тому числі з контрверсійною громадською думкою. Висвітлення цих процесів у медіа негативно позначилося на довірі до правоохоронних органів та судової системи, які в цілому мають найвищий ступінь суспільної недовіри і є системно корупційними. На Сумщині здійснення правосуддя фактично не відбувається на замовлення чи то міської, чи то обласної влади, в цілому дотримуються правові та конституційні норми. Однак судочинство часто здійснюється під безпосереднім впливом певних політичних і бізнесових інтересів. Резонансні докази цього — розв'язання конфліктних ситуацій, що склалися між представниками «старої» та «нової» влади в Сумській області.

Протягом 2006 р. активно велось протистояння влади зі структурами Володимира Щербаня по цілому ряду напрямків, зокрема по довгостроковій оренді лісових угідь загальною площею 59,539 тис. га ТОВ «Прогрес-інвест» у Сумському, Лебединському, Тростянецькому та Краснопільському районах строком на 49 років. Сумська обласна рада оскаржила у Верховному адміністративному суді рішення Харківського апеляційного суду про передачу ТОВ «Прогрес-інвест» лісових угідь. Землі в цих чотирьох районах сумська влада передала в оренду на 49 років спеціалізованому мисливському господарству «Лебідь» ще восени 2003 р. Компанія «Лебідь» — відділення ТОВ «Прогрес-інвест», яке експерти також пов'язують із бізнес-активністю Володимира Щербаня. З початку 2006 р. депутати намагалися в судовому порядку скасувати договір оренди, посилаючись на те, що «Лебідь» не є самостійною юридичною особою і не має права виступати самостійною стороною в угоді. Юристи Сумської обласної державної адміністрації також заявляли, що видача угідь не була погоджена належним чином, на попередніх розпорядників цих земель здійснювався серйозний тиск, зокрема на членів районного відділення Українського товариства мисливців та риболовів, які врешті-решт відмовилися від земель на користь «Лебеда».

3 травня 2006 р. Харківський апеляційний господарський суд своєю постановою фактично легалізував право користування ТОВ «Прогрес-інвест» 59,539 тис. га мисливських угідь строком на 49 років. Харківський суд залишив без змін визначення господарського суду Сумської області від 10 лютого 2006 р. Тоді суд за позовом «Прогрес-інвесту» до об-

ласної ради скасував пункт у його рішенні від 6 жовтня 2005 року, за яким мисливські угіддя мали повернутися в комунальну власність.

Керівник же структури «Прогрес-інвест» була заарештована слідчою групою обласної прокуратури в квітні 2005 р. строком на 4 місяці, а потім строк було подовжено до 8 місяців, оскільки вина пані Крутушкіної була доведена ще в процесі досудового слідства. Після допиту понад 1 600 (!) свідків і вивчення документів про результати голосування на 60 виборчих дільницях Білопільського району прокуратурі вдалося відтворити картину організації фальсифікації виборів за участю п. Крутушкіної.

Верховний суд України 23 листопада 2006 р. приймає несподіване рішення випустити її з-під варті, замінюючи 5 років ув'язнення на більш м'яке умовне покарання і заборону обіймати керівні посади, керуючись Законом України «Про амністію» від 31 травня 2005 р. Враховуючи ряд факторів, у тому числі допити экс-губернатора Щербаня в Генеральній прокуратурі у Києві, а також детально проведене розслідування з фальсифікації виборів у Білопільському районі Сумської області, дехто спочатку припускав можливе сприяння з її боку в процесі збирання доказів проти экс-голови Сумської ОДА Володимира Щербаня. Але пізніше спростування слідчих генеральної прокуратури про будь-яку незаконну діяльність экс-губернатора Сумщини показали, що ця версія виявилася хибною.

Ще одним гучним судовим процесом протягом липня 2005 — березня 2007 р. була «справа Омельченка», який працював міським головою Сум, був правою рукою Щербаня і вже після «помаранчевої революції» був звинувачений у вимаганні акцій Глухівського та Сумського хлібокомбінатів на користь бізнес-структур Володимира Щербаня. 14 березня 2007 р. Сумський районний суд відпустив экс-міського голову м. Сум Володимира Омельченка на свободу під заставу в 200 тис. грн. У слідчому ізоляторі він провів один рік і 7 місяців. Можна припускати, що на рішення судді Бориса Клочка вплинуло те, що один із постраждалих у справі — экс-директор Глухівського хлібокомбінату Олександр Ребченко, у якого підсудний нібито вимагав акції заводу, підтримував пропозицію адвокатів про зміну запобіжного засобу стосовно Володимира Омельченка. Нагадаємо, що його звинувачують за ч. 2 ст. 189 Кримінального кодексу України (вимагання). За даними прокуратури Сумської області, під час перебування на посаді помічника голови Сумської ОДА він, погрожуючи застосуванням фізичної сили, у 1999 р. вимагав передати акції БАТ «Сумський хлібокомбінат», а в 2000 р. вимагав передання контрольного пакету акцій Глухівського хлібокомбінату одній із комерційних структур.

Також його звинувачували за ч. 3 ст. 365 (перевищення влади і службових повноважень), але у зв'язку з недостатньою кількістю доказів і недоведення вини підсудного обласна прокуратура 23 січня 2007 р. ці обвинувачення зняла. Гроші на заставу виділив экс-депутат Сумської міської ради Михайло Борц, але, за словами адвоката Володимира Омельченка, гроші давав не тільки він, — їх зібрали за півгодини у знайомих підсудного. У всій цій історії дивує поведінка Олександра Ребченка, який говорить, що тепер

Україна: рік після виборів

він не має жодних претензій до підсудного. За його словами, акції заводу у нього вимагали лише працівники ТОВ «Агроконтракт», а цінні папери викупляли представники МЦФТ, які представляли їх інтереси. Він говорить, що вимагання до нього з боку Володимира Щербаня не було, але припускає, що той міг

сприяти діям «Агроконтракту». Слухання у цій справі тривають, то ж, можливо, Володимир Павлович зробить ще низку заяв, які проллють світло на історії з вимаганням. Свої претензії до экс-міського голови Володимира Омельченка не знімають власники ВАТ «Сумський хлібокомбінат».

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи суспільно-політичний розвиток Сумської області за останній рік, можна говорити про суттєве політичне переформатування місцевих органів представницької влади, значну їх політизацію і залежність основних гравців від поведінки політичних сил на всеукраїнському рівні. Конфлікти, які

відбулися за цей час, мали більш публічний характер, ніж у попередні роки. Органи влади почали працювати прозоріше, залучаючи активних громадянських діячів до розроблення регіональної політики, хоча на досить низькому рівні.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

ЗАХОДИ ТА ФОРМИ ВПЛИВУ НУО НА ПРОЦЕСИ В ОБЛАСТІ

Протягом 2006 р. серйозні зрушення відбулися у суспільній та політичній сферах Сумської області. Революція виявила нову якість суспільства — здатність не тільки висловлювати невдоволення та недовіру, а й активно відстоювати свої права. В області змінилася не тільки влада, а й логістика відносин між владою, медіа, бізнесом та суспільством. Структури громадянського суспільства, які до «помаранчевої революції» ніколи в регіоні не впливали на прийняття політичних рішень, не були суб'єктом публічної політики, продемонстрували свою самодостатність і позначили нові орієнтири у контролі над владою, проведенням виборчого процесу, розподілом комунального майна, дотриманні права на свободу слова, преси, участі в місцевому самоврядуванні тощо.

Прикладом таких громадських організацій є Громадська ініціатива «Нічний дозор», яка була ініціатором проведення низки масштабних громадських кампаній, зокрема політичних:

- участь у кампанії «Царенко! Віддай мільйон!»;
- кампанія «Щербаня — на нари!»;
- кампанія з відкликання депутатів міськради «Дай відповідь народу».

Саме коаліція громадських організацій «Воля громади», до якої увійшли СМГО «Правозахист», «Нічний дозор», низка молодіжних та студентських організацій, спілка підприємців та орендарів, у 2006 р. про-

водила масштабні екологічні акції, спрямовані на відстоювання громадських інтересів перед місцевою владою, наприклад:

- «Денна варта. За життя без сміття» — прибирання сміття на березі р. Псел та подвір'ях міста;
- «Врятуймо Чешку!» — кампанія проти будівництва багатоповерхівок біля о. Чеха;
- акція «Хвиля небайдужості».

У місті Суми та Сумському районі активною і впливовою є Громадська ініціатива «Нічний дозор». Вона була створена рішенням Установчих зборів 18 березня 2005 р. Уперше «Нічний Дозор» з'являється в листопаді 2004 р. як спільний медіапроект газети «Панорама» та радіо «Всесвіт» (координатори — Євген Положий і Тарас Сай), основним завданням якого було збирання та оприлюднення інформації про порушення виборчого законодавства під час президентських виборів 2004 р. Між першим та другим туром медіапроект було перетворено на структуровану соціально-політичну акцію проти фальсифікації виборів, створено координаційну раду, сформовано систему «десятичників», які відповідали за мікрорайони міста.

Протягом 2005 р. «Нічний Дозор» вже як громадська організація втілює численні проекти та проводить акції з активним висвітленням їх у пресі та на радіо. Особливістю проектів «Нічного Дозору» є їх відкритий характер, залучення місцевих жителів, які формально не є членами організації. Тематика акцій підкреслює регіональний характер руху. До найпомітніших проектів «Нічного Дозору» у цей період можна віднести низку екологічних, політичних та соціальних

кампаній: «Денна варта. За життя без сміття», «Врятуймо Чешку!» — кампанія проти будівництва багатоповерхівок біля о. Чеха, «Знай, чим володієш» — з'ясування ситуації з комунальним майном, проведення круглого столу «Розв'язання проблем стоянок таксі — в руках виконкому».

Слід відзначити творчий та неформальний підхід «Нічного Дозору» до організації таких акцій. 17 грудня 2005 р. відбувається формальне створення, а 19 грудня повідомлення ЦВК і ТВК про створення Громадського блоку «Нічний Дозор». До блоку увійшли місцеві осередки політичних партій «Нова сила», «Наша Партія», Ліберально-демократичної партії України, «Партії правозахисту». Партії-засновники виконують формальну роль, а блок формується на базі Громадської ініціативи. 9 січня проводиться установче засідання блоку «Нічний Дозор», який планує взяти участь у виборах до Сумської міської, обласної та кількох районних рад, а 22 січня оголошується про балотування голови правління Сумської обласної організації «Громадська ініціатива «Нічний Дозор»» Геннадія Мінаєва у мери. За результатами виборів Геннадія Мінаєва обрано мером м. Суми. За нього віддали свої голоси 46 655 сумчан (28,80 %), за блок «Нічний Дозор» — 26 785 голосів (16,54 %), що дало можливість заповнити 20 місць у міській раді обласного центру, ще 3 місця отримав блок «Нічний Дозор» у Сумській районній раді, в обласну раду блок набрав 2,9 % голосів виборців.

Аналіз виступів і заяв «Нічного Дозору» дає підстави вважати блок силою, яка стоїть на класичних ліберальних позиціях з елементами антикорупційної політики. Особливістю програмних документів «Нічного Дозору» стала декларація про залучення громадськості до розроблення програм місцевого розвитку, романтичний стиль викладення, використання філософських цитат у тексті, апелювання до місцевого патріотизму сумчан та ідеології Майдану. Програма громадського блоку «Нічний дозор» заслуговує на увагу, як унікальний регіональний політичний проект, де блокутворюючою силою є громадська організація, а партії-засновники виконують свою роль суто формально. «Нічний Дозор», за словами його керівників, є проектом довгостроковим, розрахованим на майбутні президентські вибори 2009 р.

Завдяки активності громадського прес-центру «Воля громади» вдалося підняти і відстояти незаконну забудову вул. Криничної у природоохоронній зоні.

Завжди активно працює Сумський обласний прес-клуб реформ, серед пріоритетів роботи якого: моніторинг підзвітності влади, впровадження новітніх практик електронного врядування, розвиток інформаційних обмінів між регіонами, впровадження ряду просвітницьких та навчальних програм. На базі прес-клубу довгий час працює регіональний інформаційний центр МФ «Відродження», а з 2007 р. почав працювати ресурсний центр проекту «Гідна Україна» за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), що покриватиме Сумську, Харківську та Полтавську області, а його керівник Алла Федорина отримала статус тренера цього проекту в цих же областях.

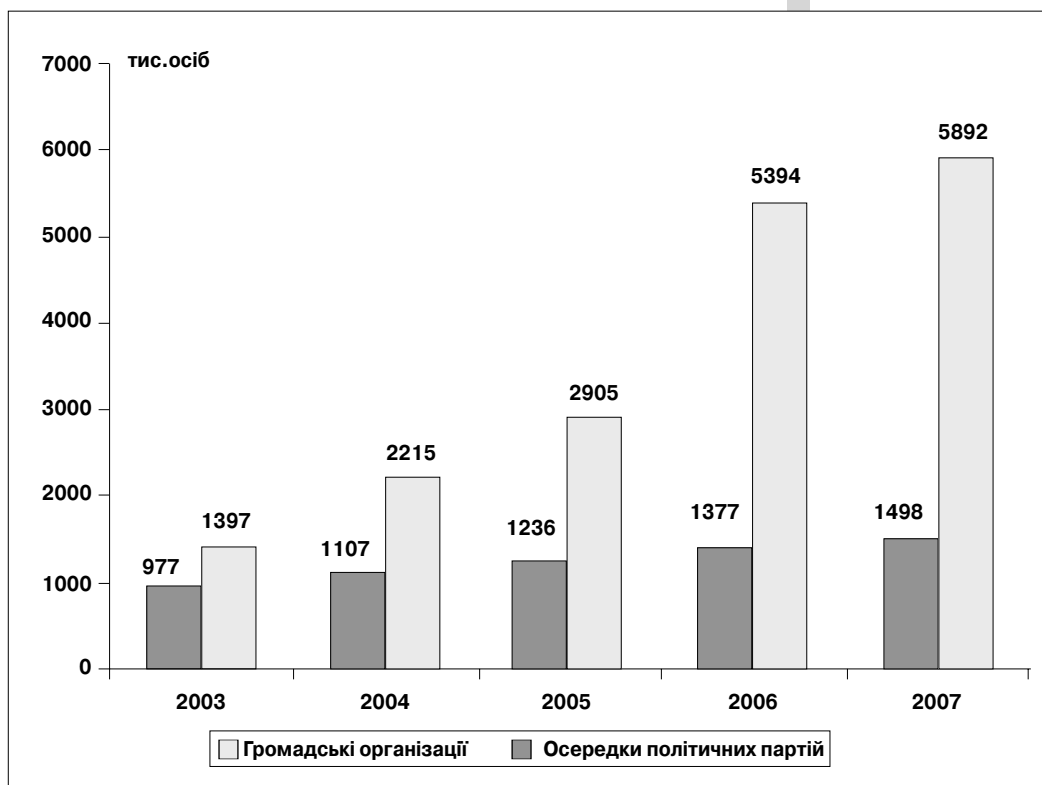
Вже кілька років у Сумській області успішно працює Центр соціального партнерства (керівник — Наталія Белюкіна), що був створений у рамках проекту Європейської комісії «Розбудова громадянського суспільства». Центр створив мережу регіональних інформаційних представництв на базі партнерських НУО у містах Тростянець, Лебедин, Шостка та Конопот, що охоплюють всю область, постійно проводить різні інформаційні та навчальні заходи для НУО та органів влади з регіону. Центр має підтримку з боку Сумської облдержадміністрації та органів місцевого самоврядування, банк даних регіональних та місцевих ЗМІ та встановлені контакти з журналістами, друкує та розповсюджує щомісяця інформаційні бюлетені для НУО та органів влади, створив Раду соціального партнерства. Центр надає технічну та інформаційну допомогу для роботи соціально-спрямованих НУО, у тому числі проведення різних заходів. Центр має сучасно обладнаний офіс, обладнаний тренінговий конференц-зал, доступ до мережі Інтернет, бібліотеку з корисною спеціалізованою літературою для представників НУО, влади та ЗМІ. Найбільшими клієнтами Центру соціального партнерства є Центр ресоціалізації наркозалежної молоді «Твоя перемога», Сумське міське товариство допомоги дітям-інвалідам «Феліцитас», Глухівський військово-патріотичний клуб «Мужність», Благодійний фонд допомоги обдарованим дітям-інвалідам «Олімпіада» та ін.

У листопаді 2006 р. експертами Центру досліджень регіональної політики та Центру соціального партнерства було проведено спільний «круглий стіл», на якому були розроблені методологічні та технічні аспекти конкурсної підтримки ініціатив обласних громадських організацій із обласного бюджету. Ці документи були направлені в управління облдержадміністрації та обласної ради, і, на жаль, досі не застосовані на практиці. *Також Центр соціального партнерства є партнером управління з питань молоді та спорту Сумської ОДА у роботі конкурсної комісії з розгляду заявок громадських організацій на фінансування проектів молодіжних організацій із обласного бюджету.*

У Сумській області досить великим є сегмент молодіжних організацій. В області зареєстровано 178 молодіжних та дитячо-юнацьких громадських організацій, з них обласних — 73. Найбільш активними і впливовими є такі об'єднання: Сумський обласний комітет молодіжних організацій, який об'єднує навколо себе 37 колективних членів, має стабільну практику фінансування своїх проектів із обласного бюджету (на конкурсній основі) і багатьох відомих громадських і політичних діячів, які працювали або працюють у комітеті. СОКМО у 2005–2006 рр. проводив активну роботу з координації низки молодіжних проектів у Сумській, Харківській, Полтавській та Чернігівській областях, видає бюлетень «Спалах», постійно проводить публічні інформаційні заходи.

Сумська міська громадська організація «Мережа Інтернет-освіти» працює спільно з обласною науковою бібліотекою щодо реалізації ряду цікавих молодіжних проектів, у тому числі просвітницького плану, за фінансової підтримки Ради міжнародних досліджень та обмінів IREX. Волонтери організації беруть

Україна: рік після виборів

Мал. 4.
Кількість громадських органі-
зацій та осередків політичних
партій в області .

участь у благодійних організаціях, розробляють і впроваджують тренінгові курси для інших громадських організацій, державних службовців та журналістів. Один із останніх проектів Мережі називається «Центр європейської інформації», який передбачає поширення бюлетенів про європейське законодавство, інформації про оголошені конкурси для НУО, для органів державної влади та місцевого самоврядування, поширення документальних фільмів та мультимедійних матеріалів про роботу інституцій Європейського Союзу.

У цілому в Сумській області зареєстровано 975 громадських організацій різного спрямування, зокрема: політизовані громадські об'єднання — 33, сільськогосподарського спрямування — 28, благодійні організації — 11, громадські організації ветеранів — 46, природоохоронні та екологічні організації — 24, жіночі громадські організації — 23, громадські організації інвалідів — 41, організації козацтва в Сумській області — 12, громадські організації медичних працівників та охорони здоров'я — 44, громадські організації національних меншин — 21, організації військово-патріотичного спрямування — 4, правозахисні громадські організації та інші правничі фундації — 31, просвітницькі організації — 40, профспілкові організації — 73, релігійні громадські організації — 22, організації роботодавців — 16, громадські організації місцевого і регіонального самоврядування — 27, громадські організації соціального захисту — 48, громадські організації соціального партнерства — 39, громадські організації спортив-

ного спрямування — 20, спортивні клуби — 47, спортивні товариства — 6, спортивні федерації області — 65, творчі спілки та організації — 18, благодійні фонди — 55.

Кількість громадських об'єднань, зареєстрованих органами виконавчої влади та управління юстиції області, з часу введення у дію Закону України «Про об'єднання громадян» (№ 2460-XII від 16 червня 1992 р.) щорічно збільшується. На 1 січня 2007 р. у Сумській області діяло 7 390 об'єднань громадян, з них 5 892 осередків політичних партій та 1 498 громадських організацій, що, відповідно, на 9,2 % та 8,8 % більше, ніж у 2005 р.

У структурі громадських організацій за спрямуванням та видами діяльності у 2006 р. найбільша питома вага припадала на оздоровчі та фізкультурно-спортивні об'єднання — 17 % (зростання порівняно з 2005 р. становило 10 %), об'єднання професійної спрямованості становили 13 %, молодіжні організації — 12 % від загальної кількості громадських організацій.

Громадська рада при голові Сумської облдержадміністрації скоріше нагадує імітацію роботи з консультування із громадськістю, аніж реальний механізм впливу громади на прийняття рішень. Політики використовують її як трибуну, а громадськість — як трибуну, аби стати політиками. Саме такий шлях пройшов теперішній голова обласної ради В'ячеслав Шапошнік, який до свого обрання у травні 2006 р. очолював громадську раду при голові ОДА. Тоді рада

	Кількість громадських організацій та осередків політичних партій на 1 січня 2006 р.	Кількість громадських організацій та осередків політичних партій		Кількість громадських організацій та осередків політичних партій на 1 січня 2007 р.
		легалізовано за 2006 р.	припинили діяльність у 2006 р.	
Всього об'єднань громадян, у тому числі:	6 771	697	78	7 390
осередків політичних партій	5 394	559	61	5 892
громадських організацій	1 377	138	17	1 498
з них:				
громадських рухів	1	0	0	1
національних та дружніх зв'язків	7	0	0	7
молодіжних організацій	160	27	0	187
у тому числі студентських	9	2	0	11
дитячих організацій	40	6	0	46
жіночих організацій	52	5	0	57
об'єднань ветеранів та інвалідів	115	6	1	120
у тому числі ветеранів та інвалідів війни	43	1	0	44
професійної спрямованості	179	18	5	192
об'єднань (товариств) охорони природи (екологічних)	47	3	1	49
об'єднань (товариств) охорони пам'ятників історії та культури	8	2	0	10
оздоровчих та фізкультурно-спортивних об'єднань	238	25	1	262
по захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС	18	0	0	18
науково-технічних товариств, творчих об'єднань	20	0	1	19
освітніх, культурно-виховних об'єднань	55	6	0	61
інших громадських організацій	437	40	8	469
Крім того, спілок об'єднань громадян:	9	0	0	9
благодійних організацій (об'єднань, фондів тощо)	193	25	10	208
профспілкових організацій	3 537	27	21	3 543

Таблиця 1.
Кількість легалізованих громадських організацій та зареєстрованих осередків політичних партій.

працювала більше як інструмент політичних засідань, такою вона є і зараз під головуванням Володимира Михайловського, голови обласного осередку НДП, який зовсім «втратив» себе в регіональній політиці, а тому використовує цю трибуну скоріше для власного позиціонування, ніж для відстоювання інтересів громадянського суспільства.

НАЙРЕЗОНАНСНІШІ ІНІЦІАТИВИ ТА ПОДІЇ ЗА УЧАСТІ НУО

Оригінальною ініціативою за участі громадського сектору виділяємо той факт, що між Центром соціального партнерства (фінансується на грант Європейської комісії) та мером Геннадієм Мінаєвим у грудні 2006 р. було підписано договір про розроблення *Положення про експертні комісії*.

Планується, що при постійних комісіях міської ради будуть працювати громадські групи, до яких увійдуть спеціалісти із громадських організацій. Учасником цих експертних комісій може стати кожен —

студент, пенсіонер, підприємець чи державний службовець. Перевага буде надаватися професіоналам. Якщо місцева влада виконає передвиборчі обіцянки щодо залучення громадськості до прийняття рішень, то експерти від громади будуть присутніми на засіданнях постійних комісій Сумської міської ради. «В ідеалі «громадський активіст» буде володіти інформацією про проекти рішень, які виносяться на сесію одночасно з депутатами. Він зможе давати свої рекомендації», — повідомив експерт Центру соціального партнерства, депутат міської ради Олександр Такул. У разі успішної реалізації проекту це стане черговим кроком до обіцянок цієї політичної сили зробити владу чесною, а процес прийняття рішень — прозорим.

ПУБЛІЧНІСТЬ ТА ВІДКРИТІСТЬ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ

Найбільш впливові та інституційно розвинені громадські структури працюють досить прозоро, мають свої веб-сайти, проводять «круглі столи», тренінги, відкривають представництва в районах та містах області.

Стосовно Інтернет-представництва, то першим найбільш вдалим був проект Студентського братства (<http://www.sumy-bespredel.info>), який висвітлював роботу руху спротиву сумських студентів, а потім передвиборчі кампанії, однак тепер він призупинив свою роботу. Активно працюють сайти Центру соціального партнерства <http://www.civilsociety.sumy.ua>), Коаліції громадських організацій «Воля громади» (Громадське бюро «Правозахист», Спілка підприємців, Клуб «Колос») (<http://www.volya-gromady.org.ua>), Сумської мережі Інтернет-освіти (<http://www.edu-network.sumy.org>), Молодіжної організації «Матриця» — (<http://www.matrix-ua.org>), Центру досліджень регіональної політики (<http://www.politexpert.sumy.ua>) та ін.

Відкритості роботи громадських організацій сприяє робота двох прес-центрів — Сумського обласного прес-клубу (фінансується західними донорами) та «Волі громади» (фінансується приватними донорами з ГІ «Нічний дозор»). Фактично вони є ресурсними центрами, навколо яких сформовані певні середовища, і які зараз найбільше впливають на владу. За останній рік регіональні НДО організували цілий ряд «круглих столів», громадських слухань, досліджень, які переважно мали публічний характер.

ІНШІ ФОРМИ СУСПІЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ

Обласним управлінням юстиції прийнято до уваги 41 організаційну ланку профспілок та зареєстровано 1 об'єднання профспілок (облпрофрада). Районними та міськими управліннями юстиції зареєстровано 4 профспілкові організації з місцевим статутом та прийнято до уваги 3 695 організаційних ланок профспілок. Певний вплив на населення має Сумська обласна рада профспілок, яка як регіональне об'єд-

нання координує діяльність 17 галузевих обласних комітетів та рад профспілок. До її складу також входять 30 первинних організацій нафтогазовидобувної, нафтопереробної, оборонної та лісової галузей, які не мають обласних комітетів. Облпрофрада є членською організацією Федерації профспілок України.

В області діють також і інші профспілки, які не входять до складу облпрофради. Це профспілки сільських та транспортних будівельників, працівників кооперації та інших форм підприємництва, залізничників, профспілки «Солідарність», «Воля», «Єднання», «Захист справедливості», «Соціал», «Громадський контроль» та ін.

У Сумській області зареєстровано 686 статутів релігійних громад, які представляють 23 конфесії. За авторитетом та ступенем впливу на населення пріоритетним є православ'я. Помітно політизованим є релігійне середовище УПЦ Київського патріархату, парафіяни цієї конфесії схильні до підтримки правих політичних сил. І навпаки, середовище УПЦ Московського патріархату активно позиціонує себе як проросійська сила. Особливо теплі стосунки склалися між ними та экс-головою облдержадміністрації Володимиром Щербанем.

Є підстави стверджувати про потенційний конфлікт у сфері міжконфесійних відносин, оскільки з початку 2007 р. у Сумах йде негласний процес узгоджень позицій щодо створення автокефальної церкви. І хоча цей процес може затягнутися на роки, очевидно, що на Сумщині, як прикордонній території, відбувається боротьба за «розум та серця» прихильників УПЦ МП. Є підстави говорити, що частина їх готова підтримати ідею української православної автокефалії, у тому числі на найвищому рівні. Про серйозність намірів може свідчити візит до Сум наприкінці лютого 2007 р. Андрія Кураєва, колишнього референта патріарха Алексія II, професора Московської духовної академії, члена експертно-консультаційної ради при Комітеті Державної думи Росії з питань громадських організацій та релігійних об'єднань. Протягом трьох днів у Сумах він читав лекції, давав інтерв'ю, переконував, що «православ'я — це не державна, а народна релігія» і воно має стати релігією свого народу без участі адміністрації. Поки що це нагадувало інтелектуальну розвідку боем і свідчить про те, що перемовини про створення автокефалії йдуть не на користь північного сусіда.

Що стосується роботи аналітичних центрів та інших форм експертних товариств, то такі об'єднання лише починають своє становлення. Велику роботу проводить Центр досліджень регіональної політики, Центр соціального партнерства, Сумський обласний прес-клуб, Благодійний фонд «Благовіст». Останній, щоправда, перебуває під впливом обласного осередку СПУ.

За останні роки на Сумщині активізувалися громадські організації, які представляють інтереси малого та середнього бізнесу. Із більш ніж 40 таких об'єднань у Сумах найбільш впливовими організаціями є Спілка захисту прав підприємців Центрального ринку м. Суми (голова — Клавдія Новак), Спілка підприємців, орендарів і власників (голова — Світлана Іченська) та Спілка підприємців м. Суми (голова — Людмила Чайкіна). Саме цими організаці-

ями, наприклад, 8 травня 2007 р. було організовано наймасовіший протестний захід із часів «помаранчевої революції» (3,5 тис. осіб) із блокуванням господарського суду Сумської області, які протестували проти можливого перенесення Центрального ринку і побудови на цьому місці нового гіпермаркету. Подібні організації досить активно працюють в Охтирці, Троїсті, Лебедині, Конотопі та Шостці. За їхніми словами, вони представляють інтереси 5 921 малих

підприємств та 42,8 тис. приватних підприємців, які працюють у Сумській області. Станом на травень 2007 р. це на 1,3 і 14,2 % відповідно більше, ніж у 2006 р. У цілому по Сумщині мале підприємництво забезпечує роботою близько 120 тис. осіб. Але якщо в середньому по Україні кількість малих підприємств на 10 тис. населення в 2005 р. становила 63 одиниці, то по Сумській області — всього 48.

ВИСНОВКИ

У цілому за останній рік структури громадянського суспільства розвивалися не в екстенсивному, а інтенсивному напрямку. Було ініційовано низку ефективних програм та проєктів, зокрема молодіжними організаціями, які є традиційно найбільш активними в регіоні. Однак залишається проблема їхнього інституційного розвитку, пошуку ресурсів для виживання і впровадження своїх ініціатив. Обласна держадміністрація та міські ради на конкурсній основі

почали підтримувати соціально важливі проєкти громадських організацій під пріоритети, визначені державними програмами. Частково отримують державне фінансування організації ветеранів, афганців та інвалідів, решта ж шукає приватних місцевих донорів або фінансування з-за кордону. Також за останній час проєкти, що реалізуються громадськими організаціями, стали більш публічними, у тому числі із залученням мас-медіа.

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

СТРУКТУРА МЕДІАРИНКУ

У Сумській області мають право на вихід у світ 280 місцевих друкованих засобів масової інформації. З них більш-менш регулярно видається 125 часописів, 24 газети є комунальними. Решта заснована підприємствами, організаціями, об'єднаннями громадян, приватними особами. Понад 40 % періодичних видань виходять у світ українською мовою. 43 телерадіоорганізації мають ліцензії Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. В 16 районах і містах засновниками місцевого радіо (як проводового, так і ефірного), а в Шостці і студії телебачення «Акцент» є органи виконавчої влади і місцевого самоврядування. Найбільшою за територією покриття є ТРК «Відікон», яку пов'язують зі структурами Володимира Щербаня, яка, на нашу думку, є найбільш заангажованим ЗМІ регіону. Товариство з обмеженою відповідальністю «Телерадіокомпанія «Відікон»» засноване компаніями ТОВ «ТРК «Надія»» (м. Донецьк), ТОВ «ТРК «Донецька хвиля»» (м. Донецьк) та мешканцем м. Донецька Юрієм Глущенком.

У м. Суми також працює канал ОДТРК, який має кілька годин мовлення на добу і серйозно не впливає на політичні процеси. Директор каналу — Лариса Якубенко — є одним із провідних телевізійників області, до 2005 р. працювала в приватних медіа у Шостці.

Першим її кроком до реформування державного каналу стало підписання «Угоди про взаєморозуміння між СОДТРК, обласною державною адміністрацією та обласною радою», передвісником якої стали розроблені колективом Засади редакційної політики, яку трудовий колектив ТРК прийняв на загальних зборах. До речі, Сумська державна телерадіокомпанія розробила таку програму однією з перших серед обласних ТРК. Її пріоритетами є саме журналістські стандарти: оперативність подання, достовірність, збалансованість і повнота інформації, неодмінно — відокремлення фактів від авторських коментарів та будь-яких оцінок. Також журналісти задекларували відмовлятися від «шокуючих, шкідливих для суспільної моралі матеріалів, незаконних методів збирання та оприлюднення інформації, плагіату, хабарів, дискримінації будь-кого за будь-якими ознаками, відстоювати конфіденційність джерела інформації». Канал висвітлює політичні процеси об'єктивно, надаючи можливість усім політичним силам використати ефір, а також часто запрошує до обговорення незалежних експертів.

Нещодавно за ініціатииви Анатолія Єпіфанова було створено телеканал «Академ-ТВ» на базі Української академії банківської справи, що перебуває в прямому підпорядкуванні Національного банку України. Канал має кілька годин ефіру на добу і виходить фрагмен-

тарно на каналі «К1». У перспективі менеджмент бачить розвиток цього медіа в напрямі поширення мовлення на декілька районів області (Сумський, Тростянецький, Лебединський, Краснопільський та ін.). Можна припустити, що таким чином Володимир Стельмах (голова НБУ — вихідець із Сумської області) і Анатолій Єпіфанов (ректор академії і член Ради партії НСНУ) готують впливовий медіапроект з проекцією на майбутні президентські і парламентські вибори, як альтернативу довгій монополії на телефір каналу Володимира Щербаня ТРК «Відікон».

У 13 містах і районах Сумської області створено кабельне телебачення, працюють 23 оператори. Найменше (8 каналів) ретранслюється в кабельній мережі с. Рогинці Роменського району, найбільше (81 канал) — у місті Охтирка. Недержавні телерадіокомпанії працюють у Сумах, Конотопі, Охтирці та Шостці. Обсяги мовлення зазначених студій — від 2,5 до 6 годин на добу. Ефірно-кабельне телебачення, яке ще називають «телесело», є в містах Глухів, Охтирка, Ромни, Кролевецькому, Липоводолинському, Охтирському, Путивльському та Роменському районах. В ефір транслюються передачі від 6–8 каналів (м. Глухів, Роменський та Липоводолинський райони) до 12–19 (м. Охтирка, Охтирський та Путивльський райони). Сумським обласним радіотелевізійним передавальним центром обслуговуються 34 телевізійні та радіомовні передавачі. 23 з них належать цьому ж центру, по 3 — ТРК «Відікон» і ICTV, 2 — СТБ. Радіус покриття більшості передавачів — 9–78 км.

Послуги кабельного телебачення надають 20 операторів:

- ПКП ТРК «Інтертелеком» (Суми, Білопілья).
- ТРК «Глухів» (Глухів).
- ПП ТРК «ТВ-ком» (Глухів).
- ДП ТРК «Велком» (Конотоп).
- ДП ТРК «Електрон» (Конотоп).
- ТОВ «Радіо Сервіс» (Конотоп).
- ПП ТРК «СКТ-1» (Кролевець).
- ПП ТРК «Лебедін» (Лебедін).
- ТРК «Рекорд» (Охтирка).
- ТРК «ТВК» (Охтирка).
- ТОВ ТРК «Сейм» (Путивль).
- ТРК КТ «Ідеал» (Ромни).
- ТОВ ТРК «РКТ» (Ромни).
- ТРК «РКТ-2» (Ромни).
- ТРК «Експрестелесервіс плюс» (Суми).
- ТОВ ТРК «Сумитранстелесервіс» (Суми, Тростянець).
- ПП ТРК «Сюзерен» (Суми).
- ПП ТРК «СКТ-1» (Шостка).

За останні роки в Сумській області кількість Інтернет-ресурсів зростає динамічно і навіть для периферійних містечок нині вже зовсім не є дивиною власний інформаційний портал. Багато регіональних підприємств вже мають власні сайти, а заводські багатотиражні газети відкрили електронні варіанти своїх видань. Тепер кожний район прагне показати обличчя у всесвітній павутині. Інша справа, наскільки всі ці сторінки якісні та презентаційні і, зрештою, чи можна там знайти все, що потрібно. Найбільш відвідуваними регіональними Інтернет-виданнями, згідно з

рейтингом www.bigmir.net, є портал сумського ділового тижневика «Данкор» (www.dancor.sumy.ua), яке має представництва в Ромнах, Конотопі та Шостці, Інтернет-версія газети «Панорама» www.rama.com.ua, сторінка бульварної газети «Ваш шанс» (www.shans.com.ua). Часто з їхніх матеріалів можна отримати інформацію не тільки про область, але й коментарі до загальнодержавних подій. Хоча варто визнати відсутність серйозної аналітики в цих електронних виданнях. Влада також непогано представлена в регіональній «павутині», там можна знайти актуальні владні новини та рішення, проекти регуляторних актів для громадського обговорення, коментарі до політичних подій. Проблемою регіональних медіа є відсутність сайтів, які могли прислужитися іноземним інвесторам чи туристам, з інформацією про туристичні маршрути області, цікаві місця чи привабливі для купівлі об'єкти. Такі сторінки мали б виходити кількома мовами, і про їх розроблення можна тільки мріяти.

За статистикою порталу www.bigmir.net, за квітень 2007 р. в Сумській області було зафіксовано 38 008 користувачів послугами Інтернет, що становило 0,79 % загальноукраїнської аудиторії. Ці показники забезпечили Сумщині 13 місце в загальноукраїнському рейтингу, що дало змогу випередити такі області, як Чернігівська, Рівненська, Івано-Франківська, Житомирська та ін. Всього за квітень 2007 р. на Сумщині було зафіксовано 4 184 248 відвідувань сайтів (хітів). Тенденцію розвитку доступу жителів області до Мережі можна прослідкувати у цій таблиці.

Дата	Місячна аудиторія	Хіти
04.2007	38'008	4'184'248
03.2007	38'209	4'134'912
02.2007	36'543	3'951'335
01.2007	35'564	4'180'677
12.2006	36'332	3'933'592
11.2006	35'115	3'903'777
10.2006	33'483	3'672'752
09.2006	30'262	3'057'097
08.2006	28'683	2'961'330
07.2006	27'228	3'102'053
06.2006	27'224	2'772'761
05.2006	8'086	253'631
04.2006	28'828	2'792'749
03.2006	30'082	3'172'612
02.2006	27'386	2'806'212
01.2006	24'876	2'742'997

Таблиця 2.
Розмір аудиторії по Сумській області (січень 2006 р. — квітень 2007 р.) за даними www.bigmir.net

Сумська область

Район	Назва видання (що реально працюють)	Назва телекомпанії (що реально працюють)
Білопільський	«Білопільщина» (РДА та райрада) «Варіант» (АТЗТ «Білопільська районна друкарня»)	—
Буринський	«Рідний край» (РДА та райрада)	—
Великописарівський	«Ворскла» (РДА та райрада)	—
Глухівський	«Глухівщина» (РДА та райрада) «Панорама — Глухів» (ТОВ «Панорама», Євген Положий) «Народна трибуна» (міськрада)	—
Конотопський	«Сільські горизонти» (РДА та райрада) «Конотопський край» (міськрада) «Бізнес-інформ» (ТОВ «Офіс-Центр», Дмитро Гланц) «Данкор-Конотоп» (Ігор Даниленко) «Київська Русь» (міська організація СПУ) «Факти» (трудовий колектив АТЗТ «Конотопська міська друкарня»)	ТОВ «РТВ-ЦЕНТР “Вежа”»
Краснопільський	«Перемога» (РДА та райрада)	—
Кролевецький	«Кролевецький вісник» (РДА та райрада)	—
Лебединський	«Життя Лебединщини» (РДА та райрада) «Будьмо разом» (ТОВ «Будьмо разом») «Нова реклама» (Євген Шульга)	ПП ТРК «Лебедин»
Липоводолинський	«Наш край» (РДА та райрада)	—
Недригайлівський	«Голос Посулля» (РДА та райрада)	—
Охтирський	«Прапор перемоги» (міськрада) «Ахтырка» (МП «Мета») «Город А» (ТОВ «Город А», Айжан Більченко) «Роксолана» (Спілка жінок Охтирщини «Лада») «Роксолана-тахі» (Людмила Легеньковська) «Прапор перемоги» (міськрада, райрада) «Вишневий цвіт» (РДА, райрада)	ТРК «ТВК»
Путівльський	«Путівльські відомості» (РДА та райрада) «Вечерний Путивль» (ТОВ «Комінвест», Олена Самойликова)	—
Роменський	«Вісті Роменщини» (РДА та райрада) «Данкор-Ромны» (Ігор Даниленко) «Тандем-прес» (ПП «Тандем»)	ТОВ ТРК «Спектр» МІТРІС
Середино-Будський	«Знамя труда» (РДА та райрада)	—
Сумський	«Вперед» (РДА та райрада)	ТРК «Відікон» «Академ-ТВ» Сумська ОДТРК
Тростянецький	«Тростянецький вісник» (райрада) «Наш Тростянець» (райрада) «Круглий двір» (Тростянецька районна друкарня, ПФ «Норд», колективне МП «Гай»)	Сумська ОДТРК
Шосткінський	«Полісся» (РДА, міська та районна ради) «Вовремя» (ТОВ «Шосткинська радіокомпанія “Телеком-Радіо”») «Перекресток» (АТЗТ «Шосткинська телевізійна компа- нія “Телеком-сервіс”») «Шанс» (Любов Барабаш)	АТЗТ «Шосткінська телевізійна компанія “Телеком-сервіс”» ТРК «Акцент»
Ямпільський	«Голос часу» (РДА та райрада)	—

Таблиця 3.
Друковані та електронні медіа
в районах Сумської області.

Україна: рік після виборів

Аналіз роботи комунальних друкованих медіа свідчить, що в деяких аграрних районах редактори газет більш готові до роботи в нових умовах, ніж редактори в урбанізованих («Білопільщина», «Голос Посулля», «Путівльські відомості»). Всього в області працюють 24 комунальних друкованих ЗМІ, але проблемою цих районних газет є малі тиражі, які не дають змоги залучити серйозних рекламодавців. Виходом із цього становища може стати створення окремого інформаційно-рекламного проекту, в який об'єдналося б 10-15 районних газет. У сумі це може дати наклад 30 000 примірників, з яким вже можна розмовляти з серйозними рекламодавцями. У цілому, в Сумській області за рік після останніх парламентських та місцевих виборів фактів грубих порушень прав журналістів зафіксовано не було.

В області функціонує 17 редакцій провідного радіомовлення:

- Сумська обласна державна телерадіокомпанія.
- Мистецько-інформаційний «РТВ Центр "Вежа"» (Конотоп).
- КП редакція районного радіомовлення «Вісті Тростянеччини» (Тростянець).
- Редакція «Голос Великописарівщини» (Велика Писарівка).
- Редакція районного радіомовлення «Вісті Краснопільщини» (Краснопільля).
- КП ТРК «Акцент» (Шостка).
- Недригайлівська районна радіостудія «Посулля» (Недригайлів).
- Редакція районної радіостудії «Липоводолинський вісник» (Липова Долина).
- Міськрайонна радіостудія «Ромен» (Ромни).
- Глухівська студія місцевого мовлення «Радіо "Глухів"» (Глухів).
- Редакція районного радіомовлення (Кролевець).
- Білопільська редакція районного радіомовлення «Вир» (Білопільля).
- Редакція районного радіомовлення «Голос Путівльщини» (Путівль).
- Буринська районна редакція радіомовлення (Буринь).
- Лебединська редакція районного радіомовлення «Світанок» (Лебедин).
- Ямпільська студія місцевого мовлення «Вісті Ямпільщини» (Ямпіль).
- КП ТРК «Охтирка» (Охтирка).

Серед найбільш популярних FM-станцій є «Радіо Всесвіт», що ретранслює програми Радіо NRJ, Радіо «Шансон», «Люкс FM», «Топ радіо», «Діва радіо» (ТРК «Відікон»), ТРК «Відікон» — 107,0 FM, «Радіо 5», «Авто радіо» та ін.

У 2006 р. Нацрадою з питань телебачення було проведено паспортизацію телерадіоефіру в області, метою якої стало вивчення стану та перспектив розвитку телерадіоінформаційного простору. Інвентаризація телерадіоінформаційного ринку показала, що в ефірному полі відчувається незбалансованість стосовно кількості мережевих і місцевих мовників. У цілому з 22 телеорганізацій ефірного мовлення, які мають ліцензії Нацради на окремі населені пункти області, лише 5 місцевих, 6 місцевих серед 15 лі-

цензованих радіоорганізацій ефірного мовлення. Співвідношення по окремих містах є таким: у Сумах телемовлення ведуть 14 компаній за ліцензією Національної ради, з них лише 2 місцеві. Майже така ж пропорція телеканалів спостерігається в Шостці і Тросянці — 8:2. В інших містах існує таке співвідношення: Конотоп — 4:2, Білопільля — 4:1. Усі ці результати не на користь місцевих. Обрахування здійснено з урахуванням УТ-1, 1+1, «Інтер», передавачі яких встановлено в Тросянці, Білопільлі, Шостці. У Конотопі, наприклад, який знаходиться в зоні невпевненого прийому цих трьох загальнонаціональних каналів з Білопільля, телевізійний сигнал приймається з Бахмача Чернігівської області. Треба констатувати, що така ситуація нерівномірного співвідношення простежується і на FM-мовленні, хоча порівняно з телеканалами їхня кількість у регіоні значно менша. Так, у Сумах з 12 працюючих лише три місцеві. У Білопільлі із двох жодної, в Шостці з п'яти наявних також немає жодної місцевої ліцензійної радіостанції.

Аналіз ситуації прикордонного мовлення засвідчив наявність на території області мовників іншої держави — Росії. Так, на території Сумщини можна дивитися і слухати: в Серединобудському районі на 9 ТВК — програми ГРТ і РТР, на частотах 71,9 МГц — «Маяк», 103,5 МГц — «Наше радіо», 70,5 МГц — Радіо «Россия», на 105,4 МГц — «РДВ», на 101,8 МГц — «Московское радіо»; у Глухівському районі на 9 ТВК — ГРТ, програми ТРК «Суземье». У Білопільському районі на частоті 103,7 МГц звучить Радіо «Курск». У Сумському районі на 34 ТВК і 38 ТВК — програми ГРТ, а на частоті 102,7 МГц — «Русское радіо», на 67,3 МГц — Радіо «Россия». У Великописарівському і Охтирському районах доходять сигнали 9 ТВК «ГРТ». Тут також дивляться програми Белгородського обласного телебачення. Якщо говорити про баланс прикордонного мовлення, то за наведеними даними найбільше сигнали іноземних мовників скупчено в Серединобудському і Сумському районах. Безперечно, порівняно з іншими територіями області Серединобудський район у гіршому становищі. Його жителі чітко приймають лише УТ-1 і УР-1. На кордоні Сумського району можна дивитися і слухати більшість програм вітчизняних мовників, особливо в FM-діапазоні, передавачі яких знаходяться в Сумах на відстані 50 км від кордону з Росією. Це УР-1, Радіо «Ера», «Русское радіо — Україна», «Хіт FM», Радіо «Мелодія», «Авто радіо», місцеві радіостанції Радіо «Всесвіт», «Діва радіо» і «Топ радіо». За кількістю на цій прикордонній території вони переважають іноземних мовників.

ВПЛИВОВІСТЬ ТИХ ЧИ ІНШИХ ЗМІ, ЇХ ТИРАЖІ ТА АУДИТОРІЯ

У м. Суми за останній рік зберігся рівень довіри до тих медіа, який був до цього. Можемо констатувати певний консерватизм читачів та глядачів у регіоні. До трьох найбільш популярних газет — «Ваш шанс», «Панорама» та «Данкор» — приєдналося ще одне видання, «розкручене» в 2006 р. Володимиром Шилівим (член фракції БЮТ у Сумській міськраді), — «В двох словах». Газета досить вдало знайшла свою нішу і позиціонує себе як незалежне видання.

Можна чітко розділити аудиторію, на яку розраховані ці видання:

- «Данкор» — діловий тижневик, читачі переважно представлені працівниками органів влади, середнім і вищим бізнесом, банківським сектором, частково технічною інтелігенцією. Газета належить видавцю і засновнику Ігорю Даниленку (АТЗТ «Концерн «Данкор»), політичні події висвітлюють об'єктивно, намагаються подавати максимум «прямої мови», мінімум коментарів редакції.
- «Ваш шанс» — видання традиційно бульварне, розраховане на дрібних підприємців, торговців на ринках, шукачів різних об'яв, за рахунок чого і набирає найбільший у Сумах наклад. Засновники — ТОВ «Будінформ» і РІФ «Континент-S». Газета довгий час співпрацювала з регіональними есдеками, має чітко виражене антипрезидентське спрямування, часто розміщує провокативні матеріали проти УПЦ Київського патріархату, не є об'єктивним виданням з погляду журналістської етики (не подає протилежні думки, часто редакційні коментарі домінують над самими новинами).
- «Панорама», який спрямований більше на молоде покоління, зробив собі ім'я тим, що протягом останніх трьох років активно вів інформаційну кампанію проти режиму Володимира Щербаня, підтримував студентський рух спротиву та громадський рух «Нічний дозор», причому дотримуючись етичних норм журналістики, даючи можливість коментувати події своїм опонентам. Засновник і власник газети — Євген Положий.

Наклади (щотижневі): «Панорама» та «Панорама ТВ» — 19 тис. прим.; «Данкор» та «В двох словах» — приблизно по 12 тис. прим.; «Ваш шанс» — близько 16 тис. прим. Єдина обласна газета — «Сумщина», засновниками якої є облрада та облдержадміністрація, переживає сьогодні не найкращі часи, її наклад — трохи більше 5 тис. прим.

До другої групи за впливовістю входять газети «Ярмарок» (засновник — приватне підприємство «Редакція газети «Ярмарок»), «Фрунзенець» (засновник — Трудовий колектив ВАТ «Сумське НВО ім. М. В. Фрунзе»), «Домашня газета» (засновник — ТОВ «Маркетинг-центр, ЛТД») — призупинила вихід, «Ділові новини» (засновник — Сумська торгово-промислова палата), «Діалог» (засновник — Сумський обласний центр зайнятості), «Громадянин України» (засновник — Олександр Сахно, член РХП). Решта видань, які позиціонують себе як суспільно-політичні, виходять нерегулярно.

Сумська Єпархія УПЦ Московського патріархату щомісяця видає газету «Православна Сумщина», а Сумське єпархіальне управління УПЦ Київського патріархату — щомісячник «Православний християнин».

У 2007 р. міський голова м. Сум Геннадій Мінаєв спробував реанімувати колись досить впливову газету «Суми й сумчани», засновником якої є Сумська міська рада, виділивши суттєве фінансування із міського бюджету. Але, скоріше за все, це ЗМІ з наступного року стане просто бюлетенем міської ради і не буде комерційним виданням, оскільки катастрофічно втрачає своїх передплатників.

Традиційно виходять друковані партійні видання, серед яких більш-менш стабільно виходять «Позиція» (засновник — обком СПУ), «Ленінська правда» (засновник — обком КПУ), «Наше слово» (засновник — крайова організація НРУ), але рівень їхньої популярності коливається в межах 3–5 %.

ТИСК НА ЗМІ

Історія журналістики в Сумській області знає чимало прикладів використання ЗМІ владою, часом навіть у брутальний спосіб, і особливо під час виборчих кампаній, коли роль «сторожових псів» демократії є особливо важливою для суспільства. Часи змінилися, але проблема залежності комунальних друкованих ЗМІ залишилася. Щоправда, сьогодні вона має дещо інші характерні ознаки, оскільки зараз на першому місці — проблема співіснування власників ЗМІ і журналістів. Адже нерідко саме власники через редакторів диктують журналістам «правила гри», які не мають нічого спільного з поняттям свободи слова, з обов'язком журналістів надавати і правом читачів отримувати об'єктивну та збалансовану інформацію.

Оскільки жодна з редакцій у регіональному медіапросторі (за винятком Сумської ОДТРК) не має затвердженого документа, який би визначав вимоги щодо підготовки інформаційного продукту і регулював належним чином трудові спори, журналісту досить важко захистити свої права, особливо регіональним журналістам значно важче відстоювати своє право на професію. Будучи залежними від місцевої влади та приватних власників як засновників, вони щодня відчують тиск з боку «господарів». Тому якщо центральним ЗМІ іноді вдається вирішувати конфлікти за допомогою акцій протестів, то для регіональних медіа угода про редакційну політику залишається майже останнім шансом отримати змогу працювати за професійними стандартами. Приклад — останній скандал довкола конфлікту між редакцією газети «Сумщина» та співзасновниками з боку Сумської обласної ради, які намагаються провести реструктуризацію видання і звільнити частину колективу.

Конфлікт вилився в публічне з'ясування стосунків на засіданні Сумського обласного прес-клубу 11 січня 2006 р., на якому позицію газети підтримали фактично всі регіональні ЗМІ, а голова обласної ради В'ячеслав Шапошнік і заступник голови облдержадміністрації Сергій Грицай виглядали непереконливими у намаганні пояснити свої дії виключно «інтересами національної безпеки» і «використанням газети для формування громадської думки». На нашу думку, корінь проблеми насправді полягає не в поганому фінансуванні газети з боку влади, а в самому існуванні феномену «державної преси». Вихід із цієї ситуації ми бачимо у підписанні засад редакційної політики газети «Сумщина» у трьохсторонньому форматі: колектив редакції — обласна держадміністрація — обласна рада. В разі успішної реалізації проекту він може стати прикладом для наслідування для інших комунальних газет у менших містах Сумської області.

ВИСНОВКИ

Медіаринок та розвиток незалежної журналістики в Сумській області розвивається не дуже швидкими темпами. Є цілі сегменти, куди доцільно було б інвестувати ресурси: створення телевізійних каналів, загальнообласної газети, новинні Інтернет-порталів. Таких якісних продуктів поки що бракує в регіоні, так

само, як і якісної аналітики. Можливо, однією з причин цього є неучасть великого регіонального бізнесу у створенні медіапроектів, що є наслідком неучасті в серйозних регіональних політичних проектах.

БІЗНЕС-КЛІМАТ

ОСНОВНІ БІЗНЕС-СТРУКТУРИ

Сумська область може похвалитися підприємствами-гігантами. До таких можна віднести ВАТ «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання ім. Фрунзе», нафтогазодобувне підприємство (НГДО) «Охтирканафтогаз», ВАТ «Сумхімпром», ВАТ «Насосенергомаш». Між іншим, ця четвірка легше за інших підприємств регіону пережила початок 90-х років. Одна з головних причин — популярність їхньої продукції. Власне кажучи, ці підприємства і роблять погоду в області. На їхній «совісті» більше половини виробленої в регіоні промислової продукції.

1. Охтирське нафтогазовидобувне управління «Охтирканафтогаз»

Створене у 1957 р. з відкриттям Качанівського нафтового родовища в Охтирському районі. Поклади нафти, газу та конденсату розробляються на 25 родовищах, що переважно розташовані в Сумській області, частково — у Харківській (три родовища). Видобуток вуглеводнів ведеться на глибинах від 3,5 до 4 км. Видобувні запаси нафти і конденсату становлять близько 120 млн т газу — понад 140 млрд кубометрів. За нинішніх темпів видобутку запасів нафти вистачить на 67 років, газу — на 83. Сумська область — основний виробник нафти в Україні. Хоча родовища освоюються з кінця 60-х років минулого століття, за українськими стандартами вони досить невироблені. Маючи лише 12 % свердловин «Укрнафти», Охтирка забезпечує близько 50 % видобутку нафти (1,4 млн т із 3 млн т) і 35 % видобутку газу (1 млрд м³ із 3,3 млрд м³). Решта видобутку «Укрнафти» припадає на п'ять дочірніх компаній, обсяг видобутку кожної з яких важко порівняти за обсягом видобутку з «Охтирканафтогазом».

ВАТ «Укрнафта» — дочірня компанія НАК «Нафтогаз України», найбільший нафтовидобувник в Україні (93,5 % національного видобутку). У 2003 р. курс акцій «Укрнафти» на ПТФС зріс більш ніж на 20 %; депозитарні розписки «Укрнафти», емітовані Bank of New York, подорожчали на 41,4 %.

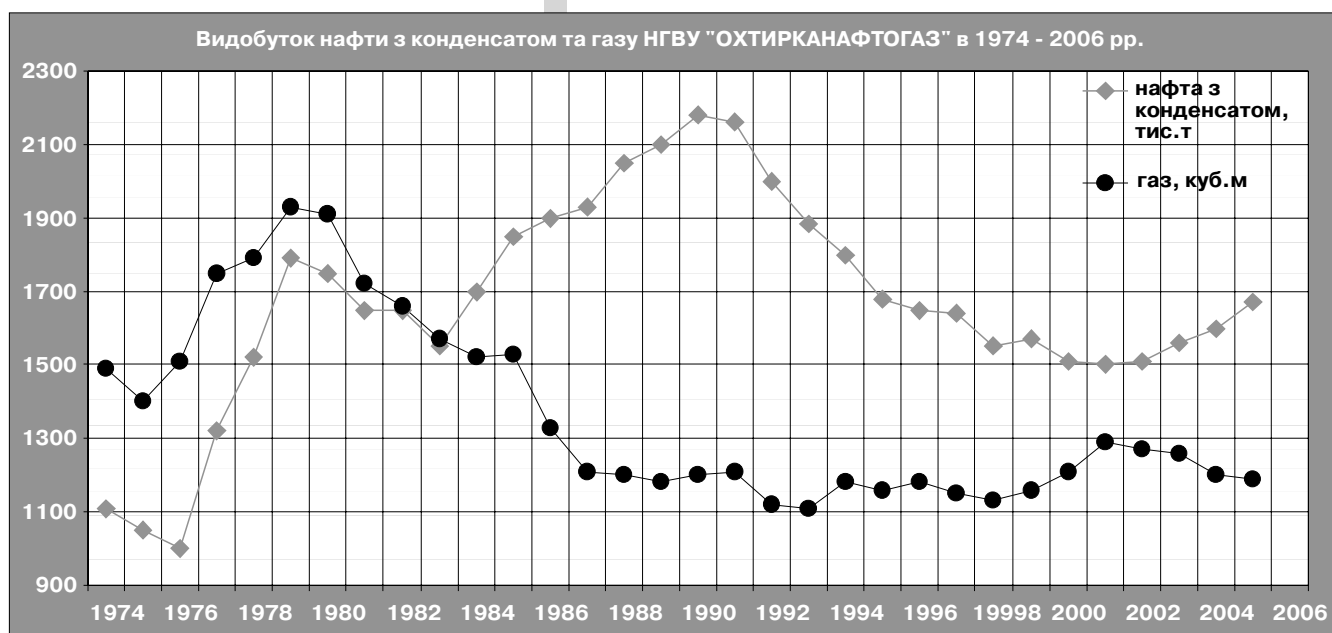
Статутний фонд ВАТ «Укрнафта» — 13,557 млн грн. 50 % + 1 акція «Укрнафти» належать НАК «Нафто-

газ України», 0,03 % акцій перебувають в управлінні ФДМУ, близько 42 % акцій належать групі пов'язаних з Приватбанком компаній. До складу ВАТ «Укрнафта» входить шість дочірніх підприємств: «Охтирканафтогаз», «Полтаванафтогаз», «Надвірнанафтогаз», «Чернігівнафтогаз», «Бориславнафтогаз», «Доліна нафтогаз». 87 % видобутого «Укрнафтою» газу і 97 % газового конденсату припадає на частку ДП «Охтирканафтогаз» і ДП «Полтаванафтогаз».

НГДУ «Охтирканафтогаз» ВАТ «Укрнафта» дістає з надр майже половину нафти, що видобувається в країні, і 8 % газу. За рік підприємство видає на-гора 2,4 млн т нафти і близько 1 млрд м³ газу. Середній дебіт нафти однієї свердловини в НГДУ «Охтирканафтогаз» становить 18 т/добу, при середньому по ВАТ «Укрнафта» 3,5 т/добу.

Після революційних подій 2004 р. і приходом на посаду голови Сумської держадміністрації Миколи Лаврика конфлікт між державою та дніпропетровською групою «Приват», що контролює компанію «Укрнафта», став публічним, до нього залучалося все більше учасників. За словами Миколи Лаврика, головною причиною реструктуризації компанії «Укрнафта» є скорочення податкових надходжень до бюджету Сумської області й нераціональне використання «Укрнафтою» природних ресурсів регіону.

Ідея Віктора Ющенка та Миколи Лаврика про створення нового підприємства «Суминафта» на перший погляд виглядала реальним починанням. Якщо, звичайно, НАК у своїх звітах Президенту не запропонує колись схему створення «Суминафти» на паритетних началах, згідно з якою 49 % капіталу нової корпорації може сформувати «Укрнафта» через свою структуру «Охтирканафтогаз», а 51 % грошима чи землею може внести Сумська область. Така схема виглядала б дещо екзотичним варіантом відповіді на доручення президента Ющенка, але це, очевидно, найреальніший варіант створення держкорпорації «Суминафта». Іншого приватні акціонери компанії не сприйняли у 2006 р. і ніколи не сприймуть. Буквально через кілька днів після такої ініціативи президента лідер групи засновників Приватбанку Ігор Коломойський оприлюднив свою крайню негативну

Мал. 5.
Видобуток нафти з
конденсатом та газу НГВУ
«Охтирканафтогаз»
в 1974–2006 рр.

реакцію на відокремлення «Охтирканафтогазу» від ВАТ «Укрнафта». Політика цієї бізнес-групи була чітко сформована в заяві Коломойського: «Это просто неосуществимые мечты губернатора Сумской области», — підкреслив він.

За 9 місяців 2006 р. (порівняно з аналогічним періодом 2005 р.) видобуток нафти з конденсатом підприємствами товариства зріс на 83,1 тис. т (3,6 %) і становив близько 2,4 млн т, що більше запланованого на 78,5 тис. т. Зріс і видобуток природного газу (на 88,8 млн м³, або на 3,7 %) і досяг 2,5 млрд м³.

Однак такому стабільному розвитку протягом усього року заважав прямий конфлікт, де з одного боку нібито інтереси держави, а з іншого — інтереси приватних акціонерів «Привата». У жовтні 2006 р. парламентський комітет з питань економічної політики підтримав вето, яке Президент Віктор Ющенко ще навесні наклав на закон про заборону приватизації «Укрнафти». При цьому попередній склад Верховної Ради відстоював прямо протилежну позицію, виступаючи проти приватизації нафтодобувної компанії. Причини особливої уваги до «Укрнафти» як з боку президента, так і з боку законодавців очевидні. «Укрнафта» перебуває у списку найбільш перспективних неприватизованих об'єктів. Якби всі її акції були виставлені на продаж, їхня вартість досягла б \$3 млрд. Високі ціни на нафту при низькій собівартості її видобутку на території країни забезпечили «Укрнафті» за минулий рік прибуток у розмірі 1,87 млрд. грн. «Вона посідає особливе становище на ринку України за видобутком нафти, у виробництві зжиженого газу і в роздрібній торгівлі нафтопродуктами. Актив, безумовно, цікавий», — вважає аналітик компанії «Millennium Capital» Юрій

Алексеев стосовно приватизаційних перспектив цього підприємства.

У випадку прийняття рішення про приватизацію «Укрнафти» претендентів на придбання її активів буде багато. Деякі російські видання приписували «Газпрому» розміщення замовлення на оцінку вартості активів «Укрнафти». Ідеться про те, що в обмін на прийнятні для України ціни на газ у 2007 р. «Газпром» отримав контроль над «Укрнафтою» і рядом облгазів. У Москві публічно ситуацію поки що не коментують. За словами Віталія Лук'яненка, радника першого віце-прем'єра, Міністра фінансів Миколи Азарова, позиція уряду відображена в списку підприємств, які підлягають приватизації в 2007 р., і який є додатком до проекту державного бюджету. «У цьому списку «Укрнафти» немає. Микола Янович вважає, що стратегічні підприємства, що забезпечують життєдіяльність економіки, повинні залишатися у державному управлінні. У цьому питанні позиція уряду збігається з позицією коаліційної більшості», — прокоментував «Фокус» пан Лук'яненко.

Тому очевидно, що виведення охтирських ресурсів могло призвести до фактичної ліквідації «Укрнафти» в її сучасному вигляді, що автоматично передбачало негативну реакцію з боку її приватних акціонерів (50 % + 1 акція належать НАК «Нафтогаз України», більше 42 % акцій — групі акціонерів «Приватбанку»).

За підрахунками експертів виявлений сировинний потенціал у Сумській області може забезпечити стабільний видобуток нафти близько 2 млн т щороку протягом наступних 50–60 років. Вирішальне значення при цьому матимуть масштаби і темпи впровадження нових технологій та техніки, а головне — наявність необхідних фінансових ресурсів. І очевидно,

що без залучення серйозного іноземного інвестора Сумщина не обійдеться. Чим би не закінчилися баталії довкола питання інституційного оформлення менеджменту компанії «Укрнафта», наразі майже зі стовідсотковою імовірністю можемо констатувати відкат президента Ющенка від минулорічних обіцянок про створення потужної регіональної вертикально-інтегрованої нафтової компанії «Суминафта». Так, як і в кінці 90-х рр., не вистачило політичної відповідальності та серйозних економічних прорахунків; публічна кампанія, розв'язана обласним керівництвом на створення негативного іміджу керівництва «Укрнафти» автоматично не вилася в позитивне сприйняття ідеї створення регіонального нафтопідприємства; інформація про силові дії правоохоронців стосовно керівництва «Охтирканавтогазу» скоріше нагадувала старі методи роботи з бізнесом, а не боротьбу за право громади на чисте навколишнє середовище чи інтереси держави у нафтовидобувній галузі.

Очевидним є також той факт, що інтереси великого українського нафтобізнесу будуть постійно перетинатися з інтересами регіональної державної влади і ставатимуть джерелом виникнення не одного публічного скандалу за економічні чи політичні сфери впливу, принаймні у трьох районах Сумської області — Охтирському, Роменському та Липоводолинському. І завданням для регіональних медіа, політичних партій та аналітичних груп буде постійно відслідковувати такі конфлікти, доводячи їхній об'єктивний аналіз до всіх жителів регіону.

2. Сумське МНВО ім. Фрунзе

Підприємство має світову славу і на ринках своєї основної продукції конкурує на рівних з такими гігантами, як «General Electric» (США), «Pratt & Whitney» (США) та «Siemens» (Німеччина). Сумське НВО ім. Фрунзе є найбільшим у країнах СНД виробником обладнання для нафтогазового комплексу. Підприємство є монополістом на ринку України з виробництва газоперекачувальних агрегатів для магістральних газопроводів (ГПА), агрегатів і підйомників для ремонту й освоєння нафтових і газових свердловин.

У вересні 2006 р. Антимонопольний комітет (АМК) України дозволив ВАТ «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання (НВО) ім. Фрунзе» і ВАТ «Київський науково-дослідний та проектно-конструкторський інститут «Енергопроект» створити консорціум «Атоммашпроект» в м. Суми. Як повідомляла прес-служба АМК, мета створення «Атоммашпроекту» — *координація виробничої, наукової та іншої діяльності його учасників для вирішення спільних економічних і соціальних завдань*. НВО ім. Фрунзе виробляє обладнання для нафтогазового комплексу: газоперекачуючі агрегати, насоси, трубопровідну арматуру, а «Енергопроект» спеціалізується на проектуванні об'єктів у енергетичній сфері.

У листопаді 2006 р. Сумське НВО ім. Фрунзе подало документи на участь у тендері на побудову крупного підземного газосховища (ПГС) вартістю \$400 млн і заводу з виробництва аміаку вартістю \$ 600 млн в Ірані. Завдяки низьким цінам учасники ринку та експерти високо оцінюють шанси українських машинобудівників. Крім того, українські спеціа-

лісти мають великий досвід будівництва підземних газосховищ. При цьому будівництво аміачного заводу може негативно вплинути на українських виробників міндобриб, які ризикують втратити європейський ринок через нижчу ціну іранських виробників.

НВО ім. Фрунзе — найстаріший в Україні машинобудівний завод. Підприємство «Сумські машинобудівні майстерні» засновано 1896 р. На пострадянському просторі НВО є монополістом у виробництві обладнання для газової галузі. Компанія бере участь практично в усіх проєктах газової промисловості на території СНД. До початку 2007 р. асортимент продукції НВО ім. Фрунзе налічував понад 50 позицій.

У Росії основні споживачі продукції української компанії — «Газпром» і «Роснефть», у Туркменістані — держконцерн «Туркменнафта». Також НВО постачає обладнання нафтогазовим компаніям у Казахстані, Азербайджані, Туреччині, Ірані. Участь у великій кількості проєктів і монопольне становище на ринку газового обладнання забезпечують підприємству високі доходи: у 2005 р. виручка НВО становила \$317 млн, у 2004-му — \$230 млн. Держкомпанія «Турбоатом», український конкурент НВО за деякими видами продукції (наприклад, у виробництві газових турбін), заробляє значно менше — \$54,5 млн за підсумками 2005 р. Концерн «Мотор Січ», конкурент Сумського НВО у виробництві газотурбінних електростанцій, у 2005 р. заробив \$255 млн. Водночас прибуток Сумського НВО невеликий — у 2005 р. він становив \$2,6 млн. «Прибутковість (Net Profit Margin) НВО ім. Фрунзе — 0,2 %. Результати конкурентів кращі: прибутковість «Турбоатому» — 7,3 %, «Мотор Січі» — 4,5 %», — констатує Ірина Тригуб, аналітик ІК «Тройка Діалог Україна».

Одна з причин низької рентабельності підприємства — велика кількість непрофільних активів. На балансі НВО перебувають кілька тепличних господарств, поліграфічна студія, будинок культури, профілакторій тощо. «На початку 2006 р. менеджмент НВО заявляв про намір вивести ці компанії зі складу підприємства. Однак процес реструктуризації йде повільно», — резюмує Олексій Некраса, аналітик ІК Galt & Taggart Securities» (м. Київ).

Контрольний пакет акцій Сумського НВО належить компаніям, афільованим з бізнесменом Костянтином Григоришиним. Кілька років тому підприємець мав намір створити енергомашинобудівний холдинг, до якого крім Сумського НВО увійшли б криворізький турбінний завод «Констар» і сумський завод «Насосенергомаш». Реалізувати амбітні плани бізнесменові не вдалося. «Насосенергомаш виробляє насоси, які випускає Сумське НВО, синергії від злиття цих двох компаній досягти важко. А «Констар» виявилось простіше продати, ніж інтегрувати в єдину структуру разом з НВО ім. Фрунзе», — каже Олексій Некраса. У результаті «Констар» і «Насосенергомаш» (м. Суми) продали російським інвесторам. Поділяють, що «Констар» дістався держхолдингу «Рособоронекспорт», покупець «Насосенергомашу» — російська ІПГ «Гідромашсервіс».

Проблеми в НВО ім. Фрунзе можуть виникнути хіба що з появою на ринках СНД світових машинобудівних гігантів. На думку Некраси, машинобудівники з Росії та СНД навряд чи впораються з розробкою об-

ладнання, яке виготовляє НВО ім. Фрунзе, — надто великі фінансові й людські витрати. «А ось західні компанії, які мають якісніше обладнання і дуже багато ноу-хау, приміром німецький «Siemens», можуть скласти серйозну конкуренцію НВО», — прогнозує аналітик. Науково-виробниче об'єднання приділяє мало уваги розробленню нової продукції — виробник лише поліпшує характеристики готового обладнання. Тому прихід західних концернів на російський ринок похитне позиції українського монополіста.

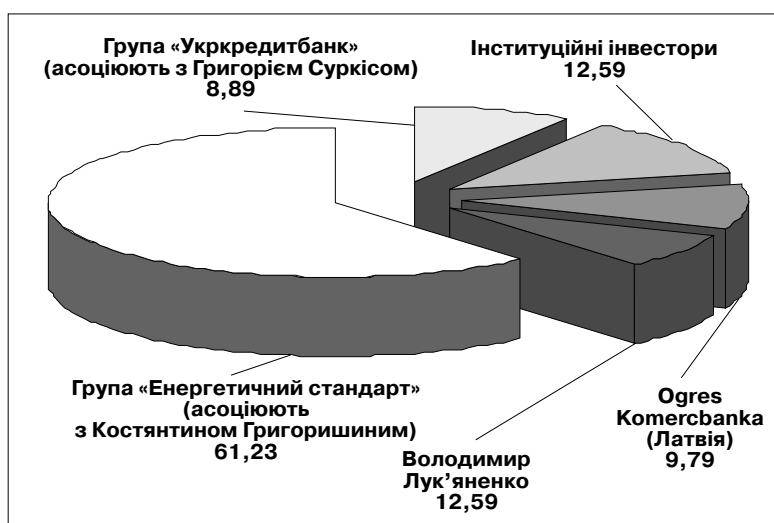
Частка ринку в Україні: 95 % (на ринку основної продукції — газоперекачувального обладнання). Дохід у 2005 р.: 1,616 млрд грн. Чистий прибуток у 2005 р.: 13,87 млн грн.

На початок квітня 2007 р. капіталізація НВО ім. Фрунзе становила \$ 390 млн (Target-price), або справедлива вартість однієї акції через рік — 24,87 грн., тобто на 11,5 % менше, ніж ціна акцій на ринку (20 березня папери котирувалися по 27,75 грн.). Отже, загалом компанія переоцінена ринком.

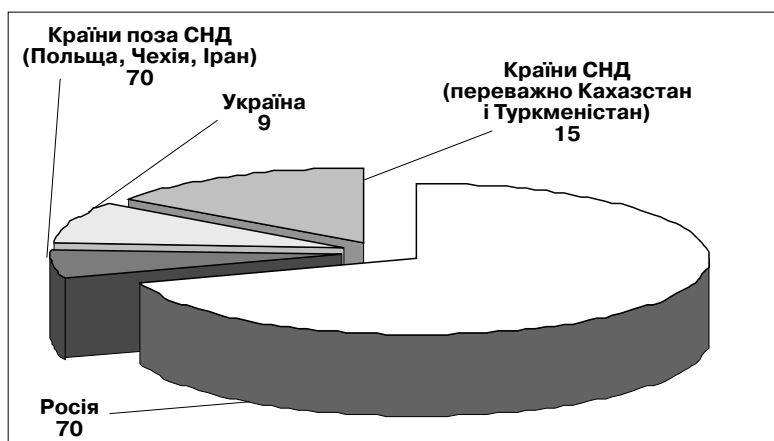
Сьогодні сумська імперія экс-міністра важкої промисловості Радянського Союзу Володимира Лук'яненка складається із трьох взаємодоповнюючих науково-виробничих одиниць: БАТ «СНВО ім. М. В. Фрунзе», БАТ «Сумський завод «Насосенергомаш» і БАТ «ВНИИАЭН». Акціонерами одного з найбільших машинобудівних заводів на території колишнього СРСР більш ніж на 65 % є неукраїнські підприємства. Контрольний пакет акцій БАТ «Сумський завод «Насосенергомаш», найбільшого виробника насосного обладнання, належить російським компаніям. Один із найкращих наукових інститутів з розробки насосного обладнання, БАТ «ВНИИАЭН», тепер також під російським контролем. Таким чином, у Сумах створений холдинг, підконтрольний Володимиру Лук'яненку і його російським партнерам. У грудні 2005 р. власниками заводу на позачерговому зібранні акціонерів було прийнято рішення про реструктуризацію заводу. Було заплановано, що заново створені господарюючі суб'єкти візьмуть в оренду непрофільні активи (будівельні підрозділи, бази відпочинку, котельню, ряд цехів). При цьому акціонери підприємства будуть мати частки у статутних фондах усіх нових підприємств.

Заступник голови правління об'єднання Сергій Калашник у виступі на зібранні акціонерів назвав зміну кон'юнктури на ринку, подорожчання енергоносіїв, податкова політика підвищення заробітної платні. Був вибраний сценарій, який теоретично дозволяв підприємству зберегти контроль над переведеним в оренду майном. І от тут виникло питання подальшого працевлаштування тисяч працівників СНВО, яких повинна була торкнутися реструктуризація. Близько 4 тис. працівників БАТ 19 червня 2006 р. отримали «Повідомлення про звільнення». Більше того, по місту почали ходити чутки, що до кінця 2007 р. буде звільнено до 10 тис. осіб — чи не половина всіх працівників заводу. Такий сценарій дорівнював соціальній катастрофі. Але, на щастя, адміністрація заводу всі чутки відкидає і говорить, що не все так погано.

Як прокоментував ці припущення начальник управління з персоналу СМНВО ім. Фрунзе Олек-

Мал. 6.
Кому належить
СМНВО ім. Фрунзе (%).

Мал. 7.
Ринок збуту СМНВО
ім. Фрунзе (%). Ринкова
капіталізація: \$ 390,6 млн.

Мал. 8.
Динаміка торгів на ПФТС
*На початок квітня 2007 р.

сандр Дубровін: «Мета реструктуризації — досягти більш високого рівня працездатності, виключити безпідставні затрати виробництва, підвищити відповідальність керівників і трудових колективів за кінцевий результат їхньої роботи. В процесі реструктуризації протягом 2007 р. передбачається звільнити тільки 289 осіб, 306 звільнених працівників будуть працевлаштовані в інші підрозділи об'єднання... реструктуризація основного виробництва в БАТ поки що не планується». Правду вони говорять чи ні, скоріше за все, ми дізнаємося не раніше, ніж через рік-два. Є ще один аспект, який може багато чого прояснити в подальшій політиці розвитку українського машинобудування взагалі та російсько-українських газових відносин зокрема. У 2003 році БАТ «СНВО ім. Фрунзе» разом з російським «Газпромом» і НВО «Іскра» стало засновником спільного підприємства «Іскра-Турбогаз» на території Росії в м. Пермі.

На думку спеціалістів, створення такого підприємства — не що інше, як альтернатива сумським науково-виробничим потужностям. Швидкий розвиток конкурентів, можливий за наявності необхідної технічної документації та найголовніше — досвідчених фахових спеціалістів, може з часом призвести до розвалу сумського заводу. Це питання навіть не регіональної політики, а скоріше — геополітики, бажання РАО «Газпром» мати надійного партнера у самій Росії, а не на території нехай «братської», та все ж прозахідної України. Проте СП «Іскра-Турбогаз» ще не готове працювати на повну потужність, а насоси й інше обладнання треба виробляти і продавати вже зараз.

3. БАТ «Сумихімпром»

На території області у 2006 р. працювало 15 великих та середніх підприємств хімічної промисловості, які зосереджені в основному у містах Суми (БАТ «Сумихімпром», ТОВ «Сумський завод гумотехнічних ви-

робів», філія ТОВ «Імпульс», ТОВ «Фрунзе-Кисень», державна біологічна фабрика, ТОВ «Сумський обласний донорський центр») та Шостка (казенний завод «Імпульс», БАТ «Шосткинський завод хімічних реактивів», БАТ «Акціонерна компанія «Свема»», ТОВ «Плюс ЛТД», приватне підприємство «Ронік»). Крім того, у Конотопі функціонує АТЗТ «Радуга» та у м. Лебедин — ТОВ «Леол-ЛП».

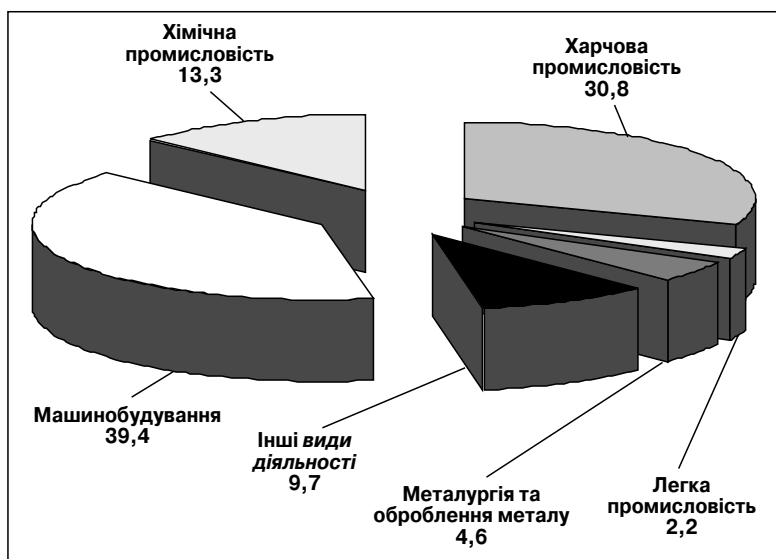
Тільки 20 % своєї продукції БАТ «Сумихімпром» реалізує в Україні, решту експортує, переважно в Російську Федерацію. На сьогодні 100 % акцій підприємства належить державі. Проектом державного бюджету на 2007 р. акції сумського гігантського ФДМ планував виставити на продаж, але пізніше на це рішення президентом був накладений мораторій. При цьому справедлива ринкова вартість за різними оцінками сягає близько \$ 260 млн. Загалом у структурі галузі на Сумщині переважає виробництво базової хімічної продукції. На підприємствах виробляється широка номенклатура продукції: мінеральні добрива (суперфосфат амонізований гранульований, амофос, діамонійфосфат, НРК з різним вмістом поживних речовин, гранфос), кислоти (сірчана кислота технічна та реактивна, олеум, екстракційна фосфорна кислота), мінеральні пігменти (діоксид титану, жовті та червоні залізоокисні пігменти), коагулянти для очищення води (сірчаноокислий алюміній, залізний купорос), хімічні реактиви, лакофарбова продукція, вироби з пластмас, засоби ініціювання вибуху, феєрверкові вироби, мисливські набойки, гумотехнічні вироби, вакцини рідкі та сухі для ветеринарії, препарати крові та ін.

У 2006 р., незважаючи на значне підвищення ціни на природний газ і, як наслідок, зниження конкурентоздатності продукції, вдалося утримати обсяги виробництва на рівні 2005 р. (темп зростання за рік становив 100,7 %). Частка хімічної промисловості у загальному обсязі продукції обробної промисловості становила понад 13 % (Див. мал. 9). Майже 90 % продукції цього сектора виробляється на підприємствах державної форми власності.

Більшість виробленої продукції (60 %) реалізується на зовнішньому ринку. Експортні поставки хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості за 2006 р. становили 95,2 млн дол. США. У структурі експорту області питома вага хімічної промисловості постійно зростає, у 2006 р. вона становила 18,5 %, що на 1 % більше, ніж у 2005 р.

За 2006 р. у хімічну промисловість інвестовано понад 80 млн грн., у тому числі в основний капітал — 61 млн грн. Джерелом інвестицій є власні та залучені кошти. Крім того, на галузь працює близько 500 тис. дол. США іноземних інвестицій. Основними підприємствами, що визначають розвиток галузі, є БАТ «Сумихімпром» та шосткинський казенний завод «Імпульс».

БАТ «Сумихімпром» — одне із найбільших підприємств хімічної індустрії як області, так і України. На сьогодні підприємство виробляє близько 50 найменувань технічної продукції. Це мінеральні добрива, різноманітні кислоти, мінеральні пігменти, коагулянти для очищення води, велика група товарів народного споживання. Всі вони користуються попитом в Україні, країнах Європи, Азії, Африки та

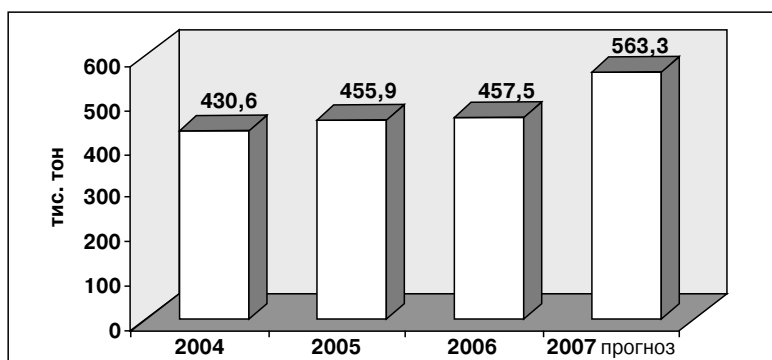
Мал. 9.
Структура реалізації продукції
обробної промисловості
в 2006 р. (%)

Південної Америки. Головними напрямками розвитку ВАТ «Сумхімпром» є впровадження енергозберігаючих технологій, жорстка економія енергоносіїв, впровадження комплексу заходів з технічного переозброєння та модернізації виробництва, проведення ефективної інвестиційної діяльності, залучення висококваліфікованих кадрів.

У 2006 р. проведено модернізацію частини технологічного обладнання виробництва двоокису титану, що дало змогу значно покращити його основні показники. Проведено технічне переоснащення титанового виробництва, цеху фосфорної кислоти. Важливим підсумком 2006 р. стала реконструкція сірчано-кислотного цеху, що дасть змогу значно збільшити випуск цього основного продукту хімічної промисловості у 2007 р. (Див. мал. 10).

На 2007 р. пріоритетними напрямками діяльності залишаються енергозбереження, підвищення якості продукції та подальша модернізація діючих виробництв. На виконання розроблених заходів з енергозбереження підприємство планує направити 3,7 млн грн. інвестицій, на підвищення якості двоокису титану — близько 30 млн грн. У планах підприємства на поточний рік — продовження реконструкції виробництва мінеральних добрив та сірчано-кислотного виробництва, на що передбачається виділити 7 млн грн.

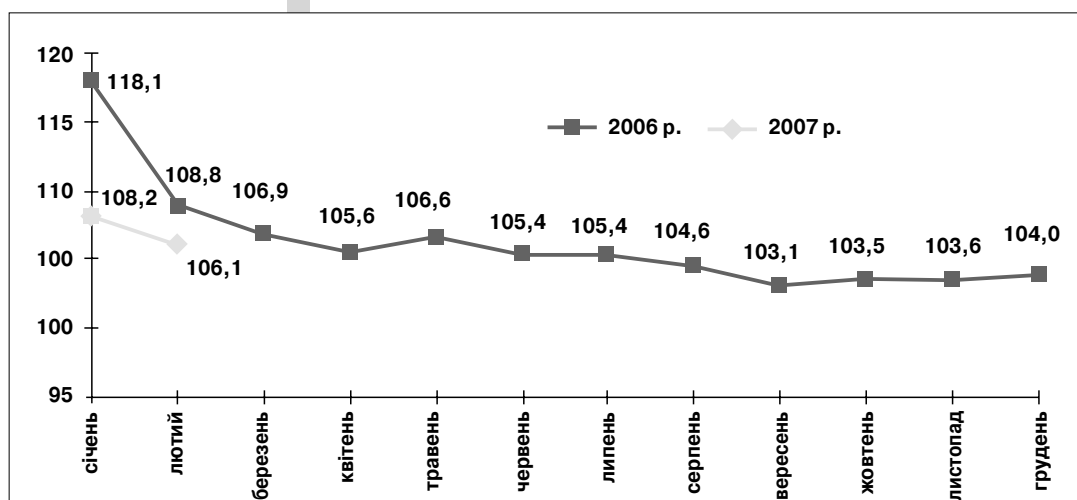
Важливе місце у хімічній промисловості області посідає шосткинський казенний завод «Імпульс» (м. Шостка), який виготовляє засоби ініціювання вибуху, ініціюючі вибухові речовини, а також широку номенклатуру товарів народного споживання, зокрема феєрверкові вироби, мисливські товари тощо. У 2006 р. підприємство визнано лауреатом всеукраїнського конкурсу «Лідер паливно-енергетичного комплексу — 2006» у номінації «Підприємство». При збільшенні за останні сім років обсягу промислового виробництва у 5 разів питома вага енергоре-

Мал. 10.
Обсяги виробництва сірчаної кислоти в Сумській області за 2006 р. (тис. т).

сурсів у собівартості продукції зменшилася з 30,7 % до 10,6 %. Економічний ефект від запровадження заходів енергоощадливості у 2006 р. становив 900 тис. грн.

У 2006 р. завод реалізував продукції на 100 млн грн., рентабельність господарської діяльності становить майже 20 %. Інвестовано власних коштів в основний капітал понад 1 млн грн. На 2007 р. розроблені два інвестиційні проекти, метою яких є економія енергетичних ресурсів. Загальна вартість проектів — 750 тис. грн. У 2007 р. потенціал хімічної промисловості передбачається наростити. У другому кварталі в Сумах планується введення в дію фармацевтичного підприємства ТОВ «Kusum Farm» з виробництва твердих та рідких препаратів проектною потужністю 111 млн штук пігулок, 36 млн штук капсул та близько 5 млн флаконів рідких лікарських форм у рік. На сьогодні здійснюється монтаж обладнання. Загальна вартість об'єкта визначається в межах 12 млн дол. США.

Мал. 11.
Зміни обсягів промислового виробництва (наростаючим підсумком у % до відповідного періоду попереднього року).

Україна: рік після виборів

За січень — лютий 2007 р., порівняно з відповідним періодом 2006 р., промислове виробництво у Сумській області зросло на 6,1 % (Див. мал. 11). Для порівняння: по Україні приріст випуску продукції за цей період становив 13,4 %.

За темпами приросту промислового виробництва Сумська область за перші два місяці 2007 р. посіла 24 місце серед 27 регіонів України. Відносно позитивний результат одержано за всіма видами діяльності, крім металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів, целюлозно-паперового виробництва та видавничої діяльності. У добувній промисловості проти січня — лютого 2006 р. приріст становив 1,4 %. У переробній промисловості, на яку припадає дві третини промислового виробництва області, випуск продукції зріс на 7,8 %. На 5,7 % збільшилися обсяги на підприємствах з виробництва харчових продуктів та напоїв.

УЧАСТЬ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ

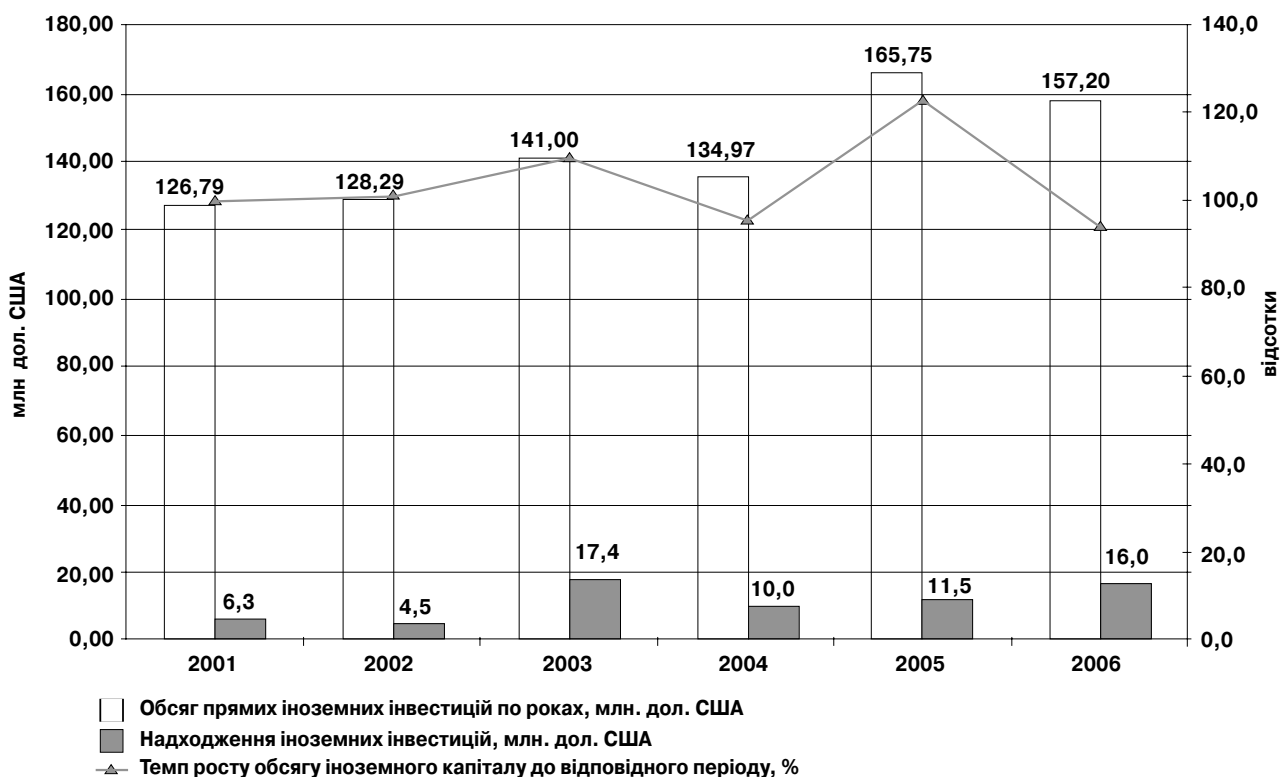
Довгі роки реальний сектор виробництва на Сумщині жив у режимі інвестиційного дефіциту, оскільки крупні підприємства віддавали перевагу не інвестуванню ресурсів, а навпаки — вилученню капіталів

із виробничої сфери. За оцінками низки міжнародних рейтингових агентств Сумська область у 2003-2004 рр. належала до групи регіонів з несприятливим інвестиційним кліматом: рейтингова група С2-С3 — регіони з низьким інвестиційним потенціалом та середнім або високим рівнем інвестиційного ризику. До цієї групи разом з Сумською областю належали Житомирська, Миколаївська, Рівненська та Тернопільська області.

Обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в Сумську область, станом на 1 квітня 2007 р. становить 157,2 млн дол. США — 128 дол. США на одного мешканця області. За 2006 р. показник збільшення капіталу нерезидентів становив 16,0 млн дол. США прямих іноземних інвестицій.

Коло країн-інвесторів за 2006 р. розширилося, до нього увійшли Швеція, Франція, Туреччина, Норвегія, Єгипет. Відбулося зростання надходжень прямих іноземних інвестицій, внесених інвесторами зі Сполученого Королівства — у 2,5 рази, Швейцарії — у 1,5 рази. Поряд з цим по деяких країнах спостерігається зменшення обсягів прямих іноземних інвестицій: Кіпр — на 76 %, Віргінські острови — на 71 % та США — на 14 %.

На сьогоднішній день у Сумську область іноземні інвестиції надійшли з 33 країн світу. Найбільші обсяги були внесені іноземцями зі Швейцарії —

Мал. 12.
Динаміка надходжень
та обсягу прямих іноземних
інвестицій на кінець
2006 р. та темпи росту.

52,3 млн дол. США (33,3 %), Ліхтенштейну — 35,2 млн дол. США (22,4 %), Сполучених Штатів Америки — 27,6 млн дол. США (17,6 %), Сполученого Королівства — 15,5 млн дол. США (9,9 %), Кіпру — 10,6 млн дол. США (6,7 %) та Британських Віргінських островів — 7,1 млн дол. США (4,5 %).

У розподілі іноземних інвестицій за видами економічної діяльності у 2006 р. відбулися деякі зміни. Обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених у сільське господарство з початку 2006 р., зріс у 6 разів та становить 3,2 млн дол. США, будівництво — у 12,8 рази (0,8 млн дол. США) та оптову торгівлю — у 2,3 рази (12,5 млн дол. США). У галузі машинобудування відбулося зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій на 19,2 %.

Протягом 2006 р. відбулися зміни у галузевому розподілі іноземних інвестицій. Найбільша активність іноземних інвесторів спостерігалась в таких галузях, як: машинобудування — 56,6 %, харчова промисловість — 20,6 %, оптова торгівля та посередництво в торгівлі — 7,9 %, виробництво і розподілення електроенергії, газу та води — 4,1 % та операції з нерухомістю, здавання під найм — 3,3 %. При цьому слід відзначити, що на початку 2007 р. прямі іноземні інвестиції вкладено у 140 підприємств області.

Проблемним залишається питання розподілу іноземних інвестиційних ресурсів по Сумській області, яке характеризується значною нерівномірністю. Станом на 1 січня 2007 р. перші позиції за обсягами іноземних інвестицій в економіку територій посідають: м. Суми — 107,1 млн дол. США (68,1 % обсягу іноземного капіталу по області), Тростянецький район — 25,5 млн дол. США (16,2 %), м. Шостка — 15,3 млн дол. США (9,7 %), Лебединський район — 2,3 млн дол. США (1,5 %), Охтирський район — 2,1 млн дол. США (1,3 %), м. Конотоп — 1,7 млн дол. США (1,1 %) та м. Охтирка — 1,2 млн дол. США (0,8 %). Взагалі по області прямі іноземні інвестиції залучено у 6 міст (Суми, Охтирка, Конотоп, Лебедин, Ромни, Шостка) та 13 районів (Білопільський, Буринський, Глухівський, Конотопський, Кролевецький, Лебединський, Липоводолинський, Охтирський, Роменський, Середино-Будський, Сумський, Тростянецький, Ямпільський).

Протягом 2006 р. зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій відбулося тільки по м. Суми на 17,7 %, що становить 18,9 млн дол. США.

У багатьох інших містах та районах області за 2006 р. обсяги іноземних інвестицій зросли. Наприклад, у м. Шостка зростання становило 7 349,7 тис. дол. США (у 1,9 рази). Також спостерігалися позитивні тенденції у м. Конотопі та в Білопільському районі — прямі іноземні інвестиції зросли відповідно у 1,7 та у 2,8 рази. Необхідно також зазначити, що в Лебединському та в Глухівському районах вперше відбулось надходження інвестицій у розмірі 2,3 та 0,2 млн дол. США відповідно.

Але за цими позитивними показниками криється проблема, яка полягає в зосередженні вагомій суми капіталу на невеликій кількості підприємств. Ця ситуація характерна для м. Суми (ВАТ «СНВО ім. М. В. Фрунзе» — 68,7 % від загального обсягу іно-

земних інвестицій в області), Тростянецького району (ЗАТ «Крафт Фудз Україна» — 13,7 %), м. Шостка (ТОВ «Віст Груп» — 1,6 %).

На жаль, з початку 2006 р. в обласному центрі гальмується реалізація інвестиційних намірів іноземних компаній зі створення мережі торгово-розважальних центрів (а це майже 50 млн дол. США інвестиційних коштів та близько 1,5 тис. нових робочих місць), у зв'язку з неможливістю прийняття рішення Сумською міською радою щодо виділення інвесторам земельних ділянок (проект по льодовому палацу).

На 2007 р. Сумська область має пакет пропозицій з реалізації інвестиційних проектів:

- будівництво льодового комплексу з торговельно-розважальною інфраструктурою (компанія «1849 PLC», Велика Британія);
- будівництво в м. Шостка заводу з виготовлення фанери і ламінату спільно з інвестиційною компанією із Швейцарії «Sorbes Group "SwissPan"»;
- виробництво будівельної кераміки (компанія «Horizon Capital», США);
- будівництво заводу з виготовлення флот-скла корпорацією «Sinosteel Shanghai Lisim Co., Ltd» (Китай);
- будівництво супермаркету австрійською компанією «Billa».

РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА І РОЗВИТОК ПРИВАТНОЇ ІНІЦІАТИВИ

Розпорядженням голови Сумської ОДА від 20 лютого 2006 р. № 92 були затверджені заходи у Сумській області з реалізації державної регуляторної політики органами виконавчої влади Сумської області у таких напрямках:

- забезпечення планування діяльності по підготовці проектів регуляторних актів;
- забезпечення погодження проектів регуляторних актів з представництвом Держпідприємництва в області;
- проведення моніторингу результативності регуляторних актів;
- залучення представників суб'єктів господарювання, їх об'єднань та громадських організацій до реалізації державної регуляторної політики у сфері підприємництва;
- перегляд чинних нормативно-правових актів на відповідність їх принципам державної регуляторної політики.

Згідно із затвердженням Планом підготовки проектів регуляторних актів регуляторними органами Сумської області в 2006 р. було підготовлено 4 документи:

- розпорядження голови облдержадміністрації «Про тимчасовий порядок надання в оренду земельних ділянок з розташованими на них водними об'єктами загальнодержавного значення та гідроспорудами (майном)»;
- розпорядження голови облдержадміністрації «Про внесення змін до розпорядження голови

Україна: рік після виборів

облдержадміністрації від 21 квітня 2005 р. № 184 "Про затвердження граничних тарифів на перевезення пасажирів і багажу автобусами, які працюють у звичайному режимі руху, у приміському та міжміському внутрішньообласному сполученні";

- розпорядження голови облдержадміністрації «Про затвердження граничного рівня торговельної надбавки на лікарські засоби та вироби медичного призначення»;
- розпорядження голови Тростянецької райдержадміністрації «Про внесення змін до розпорядження голови Тростянецької райдержадміністрації від 11 жовтня 2005 р. № 342 "Про встановлення коефіцієнтів для розрахунку розмірів орендної плати за землі державної власності"».

12 грудня 2006 р. на розширеному засіданні обласної координаційної ради з питань розвитку підприємництва було проведено обговорення проекту Програми розвитку малого підприємництва у Сумській області на 2007–2008 рр., якою передбачено ряд заходів щодо реалізації державної регуляторної політики. У цілому вона була затверджена на сесії Сумської обласної ради 22 грудня 2007 р., на яку заплановано витратити 457 тис. грн. із обласного бюджету (громадські обговорення нормативно-правових актів, створення інформаційно-аналітичного центру для проведення досліджень проблем з питань регуляторної політики, створення веб-сайтів та ін.).

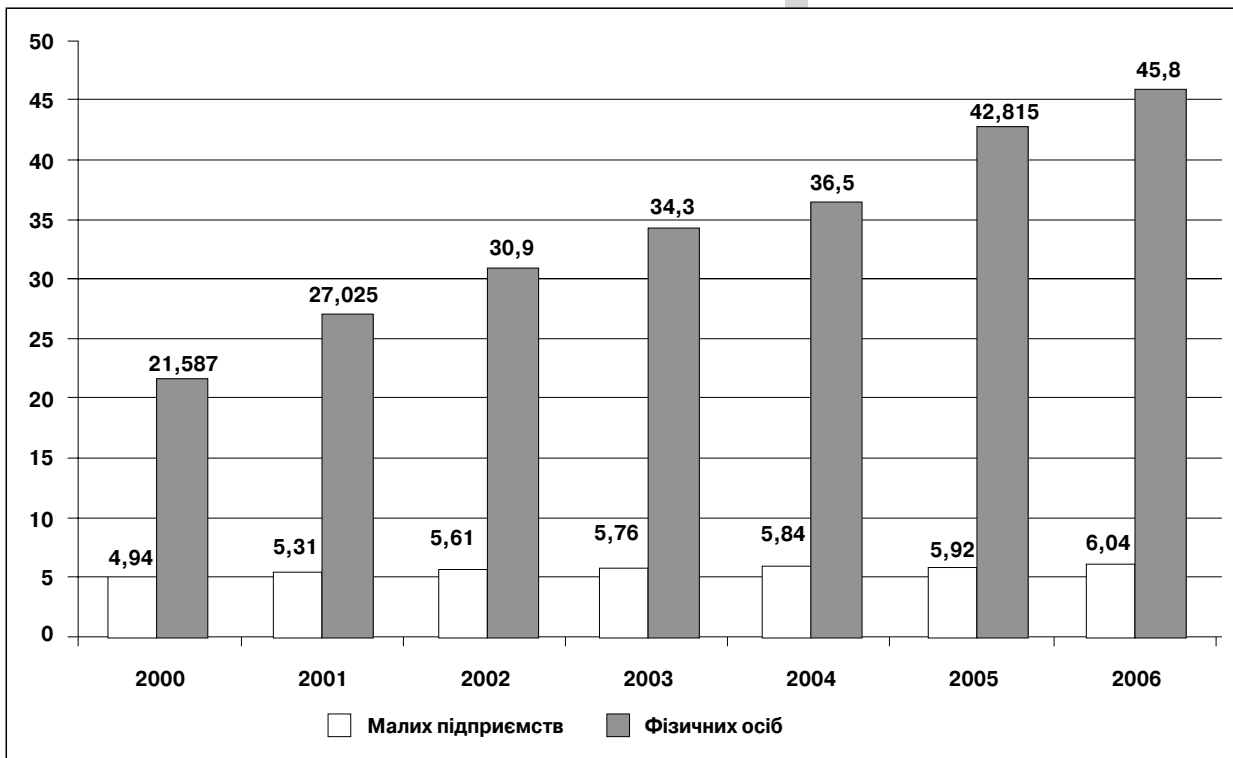
Реалізація заходів програми повинна прискорити розвиток підприємництва в області, забезпечити по-

дальше зміцнення організаційно-правової та фінансово-кредитної бази малого бізнесу, активізувати інвестиції та інновації у даному секторі, підвищити стійкість і економічну привабливість підприємницького середовища. Очікується, що на кінець дії Програми:

- кількість малих підприємств зросте на 6,6 % (з 6 045 до 6 444 одиниць);
- кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб населення становитиме 52 одиниці (тепер — 50);
- у 1,3 рази зростуть обсяги надходжень коштів до обласного бюджету від діяльності суб'єктів малого підприємництва (тепер - 120 млн грн., заплановано — 155 млн грн.);
- питома вага виробленої малими підприємствами продукції (робіт, послуг) в області становитиме близько 12,5 % (тепер - 10,7 %);
- кількість підприємців — фізичних осіб збільшиться до 49,9 тис. осіб або на 9 % (тепер — 45,8 тис. осіб).

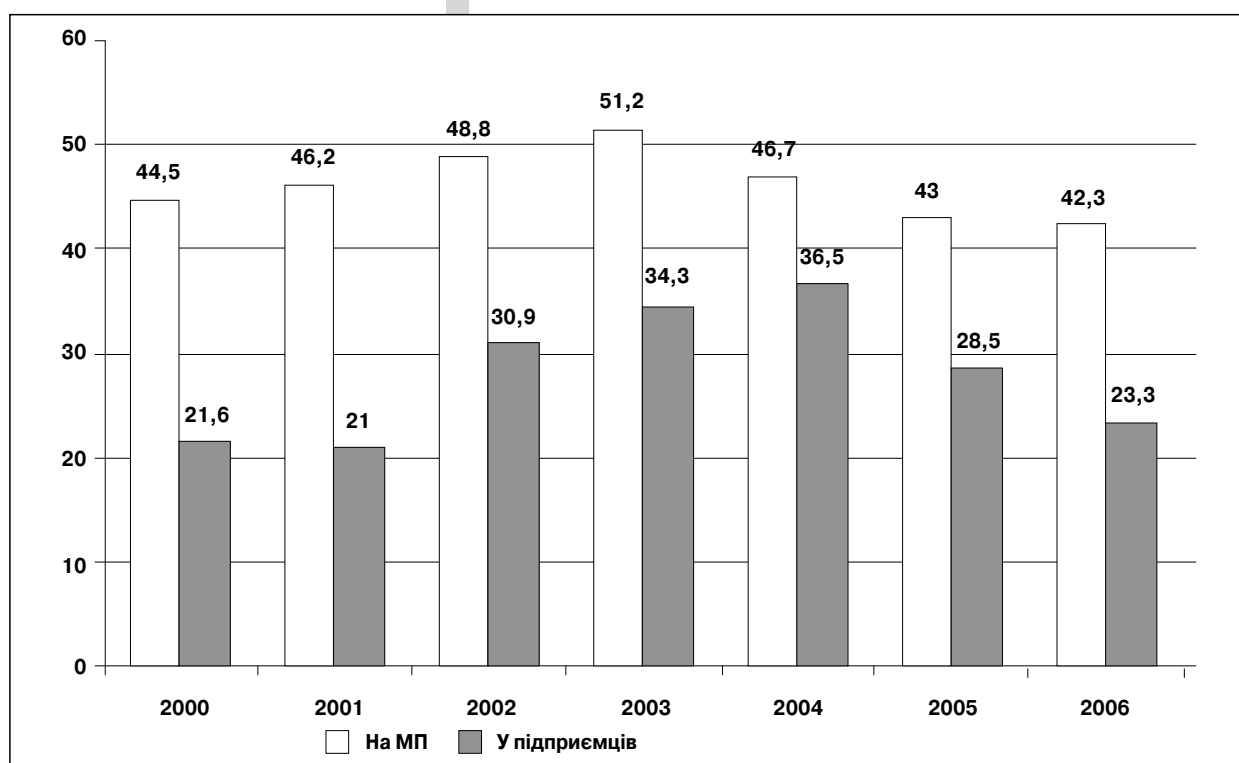
Основні цільові показники програми узгоджуються із загальнодержавними та обласними стратегічними орієнтирами і пропонуються для врахування при формуванні місцевих програм розвитку малого підприємництва та інших суміжних програм та проєктів.

У середньому на 10 тис. осіб населення в області припадає 48 малих підприємств (по Україні — 63). За

Мал. 13.

Динаміка росту кількості суб'єктів малого підприємництва у Сумській області за період з 2000 по 2006 р.

Мал. 14.
Кількість зайнятих
у малому підприємстві
в Сумській області.

цим показником Сумська область посідає 17 місце серед інших регіонів України.

Спостерігається нерівномірний розподіл малих підприємств у містах та районах області. Так, у містах Суми, Ромни, Лебедин у 2006 р. налічувалося відповідно 109, 61, 51 мале підприємство на 10 тис. осіб наявного населення, тоді як у Роменському, Лебединському та Глухівському районах цей показник є значно меншим за середньообласний (відповідно 15, 14 та 12).

У 2006 р. на малих підприємствах кількість зайнятих працівників становила 42 972 особи, у тому числі найманих — 42 179, що становить відповідно 20,8 % та 20,5 % від загальної кількості зайнятих та найманих працівників у цілому на підприємствах — суб'єктах підприємницької діяльності в Сумській області.

Переважна кількість усіх найманих працівників задіяна в оптовій та роздрібній торгівлі (включаючи торгівлю транспортними засобами та послугами з ремонту) — 20,3 %; у промисловості — 19,6 %; на підприємствах, які займаються операціями з нерухомістю, здаванням під найм та послугами користувачам — 17,9 %. При цьому рівень зайнятості на малих підприємствах області у відсотках до загальної кількості населення у працездатному віці зменшився на 0,4 в. п. і становив — 5,8 %. Слід зазначити, що зменшення цього показника відбулося у всіх регіонах України, крім Києва, де рівень зайнятості не змінився і становив 14,8 %.

Серед багатьох проблем, що стримують розвиток малого підприємництва на Сумщині, можна виділити такі:

- низькі темпи спрощення процедур отримання документів довільного характеру з боку центральних органів виконавчої влади, що негативно відображається також на відносинах місцевих дозвільних органів з суб'єктами малого підприємництва;
- недосконалість та обтяжливість чинної системи оподаткування та загальнообов'язкового соціального страхування для суб'єктів малого підприємництва, її неврегульованість на законодавчому рівні;
- неврегульованість на законодавчому рівні питань трудових відносин підприємців з найманими працівниками, особливо для фізичних осіб — підприємців;
- дефіцит власних фінансових ресурсів у суб'єктів малого підприємництва та висока вартість кредитів, що надаються фінансово-кредитними установами;
- відсутність належної фінансової підтримки суб'єктів підприємницької діяльності з боку держави та органів місцевого самоврядування.

Прогресивним кроком вважаємо прийняття на сесії Сумською міською радою 27 вересня 2006 р. нової методики розрахунку і порядок використання плати за оренду комунального майна і Типовий договір оренди, який може стати зразком для наслідування в інших містах Сумської області, де також гостро стоїть

проблема наповнення місцевих бюджетів. Крім упорядкування відносин з підприємцями і збільшення надходжень в бюджет, документ покликаний зробити правила гри зрозумілими і рівними для всіх. Під час обговорення проект виконавчого комітету був кардинально змінений депутатом Володимиром Чепіком (ГП «Нічний дозор»), який вдосконалив формулу розрахунку. Тепер при визначенні розміру орендної плати загальна площа передаваного в оренду приміщення множиться на базову ставку (5 грн.) і на корегуючий коефіцієнт. Відповідно до старої методики, оренда 1 кв. м обходилася в 6,4 грн., а за новою методикою оренда 1 кв. м для об'єктів, наприклад, грального бізнесу становить 49,5 грн., а, наприклад, для релігійних організацій — 24,75 грн. До цього орендарі комунального майна платили дуже малу орендну плату і перебували не в різних умовах: одні платили за кв. м 6,4 грн., інші — 70–80 грн. Мер міста Геннадій Мінаєв додав, що з прийняттям нової методики зростуть надходження до міського бюджету.

Ще одним прогресивним кроком є рішення Сумської міської ради від 29 листопад 2006 р. про те, що земельну ділянку для комерційного використання можна отримати в оренду тільки через конкурс. Депутати проголосували за внесення змін до умов конкурсу. Це питання Геннадій Мінаєв, як і обіцяв після історії з «останнім компромісом», виніс першим на розгляд сесії. Після голосування він відразу підписав рішення № 224-МР, і воно вступило в силу. Мер назвав це рішення історичним.

Якщо раніше до бюджету надходила тільки орендна плата, то тепер підприємці платитимуть одноразовий «інвестиційний» внесок за право оренди. У процесі конкурсу ціна буде збільшуватися. Серед початкових умов конкурсу на право оренди землі було запроваджено внесення в цільовий фонд міста не менше 10 % від експертної оцінки земельної ділянки і 15 грн. за 1 кв. м. Заплатити в бюджет треба після укладення договору оренди на землю протягом 5 банківських днів. Також на переможця конкурсу покладається зобов'язання компенсувати вартість експертної оцінки земельної ділянки. Цікаво, що міська рада може за певним винятком надати в оренду більше 10 соток без конкурсу. При цьому зміст виняткових обставин повинен знайти своє відображення в рішенні сесії. За словами міського голови Геннадія Мінаєва, серед таких випадків можна виділити надання землі для розміщення сміттєпереробного заводу. Для отримання наділу менше 10 соток тепер необхідно заплатити у той же цільовий фонд 10 % експертної оцінки ділянки. Ця умова записується в договір оренди, а гроші вносяться протягом 5 банківських днів з моменту підписання договору.

Отже, що змінилося по суті? Всі земельні ділянки для комерційного використання виставляються на конкурс. Претендент повинен запропонувати не тільки кращі проектні умови, але й гарантувати при виділенні ділянки грошових нарахувань у міський бюджет: 10 % від експертної оцінки направляти в цільовий фонд розвитку інженерно-транспортної і соціальної інфраструктури. Ці кошти будуть використовуватися на малозабезпечених, пенсіонерів, невідкладні потреби, дітей-сиріт. Предметом кон-

курсу є право оренди земельної ділянки на 10 років. При виділенні земельної ділянки для багатоповверхових житлових будинків стартовими умовами тепер є обов'язок учасника конкурсу у випадку визначення його переможцем перерахувати ті ж 10 % від експертної оцінки земельної ділянки в цільовий фонд розвитку інфраструктури міста і не менше 50 тис. грн. — у цільовий фонд міськради. А також передати місту протягом року не менше 5 % площі від загальної площі збудованого будинку. Житло також може бути придбано на вторинному ринку. За такі умови проголосували всі 53 депутати, присутні на сесії, рішення назвали історичним, а мер відразу після голосування його підписав.

Але чи не найамбітнішим документом, який повинен у цілому завершити «земельну революцію» у Сумах, є проект «Правил регулювання земельних відносин в м. Суми», ініційований головою комісії з питань законності Дмитром Лук'янцем (фракція ГП «Нічний дозор»). У березні — квітні 2007 р. документ повинен пройти громадське обговорення, а от перспективу прийняття на сесії цього доленосного для міста документа мер Геннадій Мінаєв бачить тільки за умови присутності лідера БЮТ Юлії Тимошенко, оскільки фракція БЮТ у Сумській міськраді не зацікавлена в прозорості виділення землі в місті і знаходитиме формальні причини аби не приймати цей документ.

Проект «Правил регулювання земельних відносин в м. Суми» передбачає унормування процедури безкоштовного виділення землі під індивідуальне будівництво, громадське обговорення новобудов, виділення землі в оренду і купівлю-продаж ділянок. Дмитро Лук'янець не допускає навіть думки голосування за «Правила» в обмін на політичний компроміс з опонентами — БЮТ та НСНУ. «На посади і кандидатури ми вже точно нічого не будемо вимінювати» — заявила лідер фракції ГП «Нічний дозор» Алла Ярова.

Згідно із запропонованими процедурами, управління архітектури повинно розробити документацію на вже готові ділянки, які будуть роздаватися цілими масивами шляхом жеребкування. Всі бажаючі подають в управління заяви на отримання ділянки до 10 соток. Перше жеребкування проведуть не пізніше 30 днів з моменту опублікування інформації про місце розташування ділянок. Ті, кому не вистачить, отримають пріоритетне право на участь у наступних «розіграшах». Землю в межах існуючої забудови безкоштовно роздавати не будуть, її продаватимуть на відкритих торгах (аукціонах). Орендаротам землі, які захочуть її викупити, будуть продавати ділянку тільки в тому випадку, якщо її вартість буде перевищувати доходи міського бюджету від оренди протягом 5 років.

У документі також містяться норми, які ГП «Нічний дозор» обіцяла запровадити своїм виборцям ще у 2005 р. Громадське обговорення будівництва обов'язково має проводитися, якщо новобудова може нанести шкоди навколишньому природному середовищу; якщо експлуатація майбутнього об'єкта з великою кількістю відходів, підвищеним рівнем шуму, торгівлею алкоголем, тютюновими виробами, розміщенням об'єктів грального бізнесу; якщо майбутні об'єкти розміщуються в межах існуючої забудови і будуть зменшувати площу земель-

них насаджень, дитячі майданчики, обладнані місця відпочинку. Сумська міська рада з окремих проектів рішень може зобов'язати провести громадські обговорення і в інших випадках. Проводити обговорення повинні замовники будівництва серед жителів будівель на прилеглих ділянках землі. Залежно від причин проведення обговорень потрібно отримати згоду 75 % або 90 % жителів будинків на спеціальних листах для опитувань.

Зараз на сайті мерії розміщено проект ще одного регуляторного документа — «Тимчасового порядку та Методики визначення частки земельної ділянки, яка знаходиться у користуванні власників (наймачів) вбудовано-прибудованих у будівлю нежитлових приміщень» з метою громадського обговорення.

У результаті запровадження Методики визначення частки земельної ділянки, яка знаходиться у користуванні власників (наймачів) вбудовано-прибудованих у будівлю нежитлових приміщень очікуються наступні позитивні результати:

- Усунення розбіжностей (протиріч) положень Земельного кодексу України, Закону України «Про оренду землі», Цивільного кодексу України стосовно умов та порядку визначення плати за землю під розміщеними вбудованими (прибудованими) приміщеннями.
- Прискорення оформлення відповідних узгоджувальних документів у 2 рази.
- Зменшення кількості та обсягу документів, необхідних для оформлення розрахунку плати за землю.
- Можливість додаткових надходжень коштів до міського бюджету від плати за землю за рахунок юридичних і фізичних осіб, які одержали дозволи на переведення житлових приміщень у нежитлові.
- Забезпечення принципу справедливості у реалізації права суб'єктів підприємницької діяльності та громадян щодо оформлення розрахунку плати за землю.

ВТРУЧАННЯ ВЛАДИ В РОБОТУ БІЗНЕСУ/ПОЛІТИЧНА ЗААНГАЖОВАНІСТЬ БІЗНЕСУ

Ось уже декілька років на Сумщині існує прямий економічний конфлікт, де з одного боку нібито інтереси держави, а з іншого — інтереси приватних акціонерів «Привата».

За інформацією прес-служби НГДУ «Охтирканافتогаз», тиск постійних перевірок правоохоронними та іншими контролюючими органами у 2006 р. став нестерпним. Департамент економічної безпеки та режиму компанії відзначає, що у 2006 році значно зросли навантаження на працівників товариства, пов'язані не з виробничою діяльністю, а з необхідністю брати особисту участь у проведенні планових та позапланових перевірок, а також підготовкою та наданням значного обсягу інформації. Аналіз, проведений департаментом, свідчить, що за дев'ять місяців 2006 року товариство стало об'єктом понад ста перевірок. Тільки згідно з плановими завдан-

нями на їх проведення було витрачено 664 дні. Якщо в 2005 р. бухгалтерський облік у компанії перевіряли 24 фахівці протягом 357 днів, то за 9 місяців 2006 р. — 31 особа протягом 331 дня. Отже, перевіряючі майже щодня були присутні як у центральному апараті, так і в структурних одиницях товариства. Тричі протягом 2006 року компанію та її підрозділи перевіряли бригади представників різних відомств під керівництвом Генеральної прокуратури. Предметом перевірок були всі напрями фінансово-господарської діяльності, у тому числі дотримання товариством природоохоронного законодавства.

За таких обставин резонно виникає запитання про політичну й економічну доцільність створення компанії «Суминафта», коли замість політичної волі у створенні цієї корпорації і оприлюднення прозорих і чітких планів на майбутнє, органи виконавчої влади та правоохоронні органи діють методами, які, м'яко кажучи, є далекими від цивілізованих.

За інформацією, оприлюдненою в газеті «День» № 181 від 21 жовтня 2006 р., у серпні 2006 р. за поданням Головного управління боротьби з корупцією і організованою злочинністю (БКОЗ) СБУ головою Апеляційного суду м. Києва винесено постанову, за якою працівниками податкової адміністрації проведено позапланову перевірку центрального апарату та трьох структурних одиниць. Порушень чинного законодавства при цьому не виявлено. Незважаючи на це, у серпні цього року за вказівкою Генеральної прокуратури працівниками Головного управління боротьби з організованою злочинністю МВС та його підрозділами на місцях розпочато перевірку з тих самих питань, які вже були предметом попередньої перевірки.

Під час усіх цих перевірок знову ж таки не виявлено будь-яких суттєвих порушень фінансово-господарської діяльності та чинного законодавства України з боку працівників ВАТ «Укрнафта». Аналіз кримінальних справ проти працівників компанії, проведений згідно з департаментом, свідчить, що більшість з них порушена за надуманими мотивами, безпідставно, без наявності достовірної інформації, яка б свідчила про умисне вчинення злочину.

Так, не можна зрозуміти логіки слідчого прокуратури Сумської області, у провадженні якого була кримінальна справа, порушена за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 240 («...незаконне видобування корисних копалин») та ч. 2 ст. 364 («зловживання службовим становищем») Кримінального кодексу України. Для проведення обшуку з метою вилучення документів у приміщеннях Качанівського газопереробного заводу та нафтогазовидобувного управління «Охтирканافتогаз» ним були задіяні навіть працівники спецпідрозділу СБУ «Альфа». Але ні відмови у наданні необхідних документів, ні будь-якого опору з боку керівництва зазначених структурних одиниць не було і не чинилося. При цьому під час обшуку на Качанівському ГПЗ безпідставно за вимогою слідчого було зупинено відкачування важкого залишку вуглеводнів, що призвело до порушення виробничого процесу та завдало матеріальних збитків підприємству.

Не сприяли розвитку виробництва і 30 виїмок документів та обшуків, проведених у приміщеннях

ВАТ «Укрнафта» та його структурних одиниць. Такі дії правоохоронних органів завдають шкоди діловій репутації товариства, порушують нормальний виробничий процес, морально впливають на працівників і заважають їм працювати з належною продуктивністю. У Сумській області державна адміністрація та правоохоронні органи протягом усього 2006 р. також досить активно вели «переговори» з «Укрнафтою» з приводу фінансування останньою цільових програм економічного розвитку регіону як компенсацію за завдану шкоду природним ресурсам. Такий вид «компенсації» у 2005 р. допоміг виконавчій владі на Сумщині вирішити низку складних соціальних проблем, серед яких і довгобуд, і заклади середньої освіти, і дороги, що склала суму близько 20 млн грн.

Партія регіонів з літа 2006 р. готує справжню атаку на володіння пана Коломойського. Компанія «Укрнафта» — класичний приклад того, яким чином приватний капітал може керувати активами, що формально належать державі. Найбільша нафтогазодобувна корпорація країни, «Укрнафта», забезпечує 93 % видобутку вітчизняної нафти, володіє найбільшою мережею АЗС і вже багато років підряд контролюється менеджментом, лояльним групі «Приват». Ця дніпропетровська бізнес-група керує «Укрнафтою», володіючи всього близько 44 % акцій компанії. Держава, якій належить 50 % + 1 акція, жодними реальними повноваженнями в компанії не наділена. Всі ключові рішення приймаються правлінням, яке очолює Ігор Паліца, — людина, наближена до одного із власників «Привату» Ігоря Коломойського. При цьому останній входить до спостережної ради «Укрнафти». У випадку прийняття рішення про приватизацію «Укрнафти» претендентів на придбання її активів буде багато. Деякі російські видання приписували «Газпрому» розміщення замовлення на оцінку вартості активів «Укрнафти». Ідеться про те, що в обмін на прийнятні для України ціни на газ у 2007 р. «Газпром» отримав контроль над «Укрнафтою» і рядом облгазів. У Москві публічно ситуацію поки що не коментують.

Стосовно тиску обласної державної адміністрації на решту бізнес-структур, то за останній рік таких прикладів більше не спостерігалось. Навпаки, новий губернатор Сумщини Павло Качур, відповідаючи на запитання стосовно нещодавно ініційованої ним меценатської акції з реконструкції обласної філармонії, сказав, що жодним чином такий тиск зараз є неможливим. Зокрема, у цей проект, наприклад, сім сумських підприємств погодилися добровільно виділити 2 млн грн. на перенесення органу і завершення реконструкції будівлі колишнього дворянського зібрання (тепер філармонії). Серед них — досить відомі і в Сумах люди: Володимир Михайловський (виробник будівельних матеріалів «Силікатобетон»), Віктор Федорченко (будівельна фірма «Побутсервіс») та Микола Трофименко (директор ВАТ «Сумхімпром»). За словами Павла Качура, вони самі виявили бажання стати меценатами на зустрічі з ним 5 квітня 2007 р., а ще дві фірми, яким пропонували долучитися до їх ініціативи, відмовилися. Частину своїх зобов'язань фірми виконують будівельними роботами.

ПРОБЛЕМИ ВЛАСНОСТІ

Низка конфліктоутворюючих ситуацій відбулася протягом 2006 р. завдяки діяльності ТОВ «Міжрегіонального центру фондових технологій», який володіє акціями багатьох підприємств із бізнес-імперії Володимира Щербаня. До засновників фірми станом на 2000 р. входили Артем Щербань (син), дружина экс-мера міста Ірина Омельченко і экс-помічник Володимира Щербаня Вадим Риков. Серед підконтрольних МЦФТ підприємств — Сумська кондитерська фабрика, чотири м'ясокомбінати, у тому числі сумський, шість цукрозаводів, хлібоприймальні пункти тощо.

За даними «Галицьких контрактів» за 2001 р., 95 % акцій МЦФТ належали кіпрській компанії «CUMULUS Ltd». На сьогодні компанія є акціонером понад 200 підприємств, половина з яких знаходиться на території Сумської області. У 2006 р. МЦФТ спробував відкликати правління ЗАТ «Сумський фарфоровий завод» (зі своїм 56 % пакетом акцій у цій структурі) з метою перевірки фінансової діяльності підприємства. Голова правління заводу Світлана Романюк публічно заявила, що всі перевірки викликані бажанням «викачати гроші» з прибуткового підприємства.

21 жовтня 2005 р. Зарічний суд заборонив МЦФТ проводити зібрання акціонерів, оскільки не винесено рішення про законність придбання ними 5 % акцій фарфорового заводу в жовтні 2004 р. Фірма зараз оскаржує рішення Зарічного суду, вважаючи це втручанням у роботу заводу. Паралельно з цим Генеральна прокуратура з'ясовує правомірність купівлі контрольного пакету акцій у 2000 р. За словами Світлани Романюк, МЦФТ хоче терміново зібрати акціонерів (поки ведеться слідство ГПУ) аби змінити статут підприємства, наділити директора повноваженнями керувати підприємством без правління і мати можливість витягувати гроші, як на Сумському м'ясокомбінаті.

Конфлікт між керівництвом ЗАТ «Сумський фарфоровий завод» і власником контрольного пакету акцій ТОВ «Міжрегіональний центр фондових технологій» (МЦФТ) досяг свого апогею 7 березня 2006 р., коли представники виконавчої служби під охороною приватної охоронної служби «Грифон» прийшли на завод, аби зачитати рішення Солом'янського районного суду м. Києва, вимагаючи допустити на підприємство голову правління Олега Шатилова. Робітники заводу їх не пустили, заблокувавши вхід до адмінбудівлі. Голова правління Сумського фарфорового заводу Світлана Романюк стверджує, що рішення спостережної ради підприємства про вибори нового голови правління є нелегітимним і оскаржується в суді. Конфлікт продовжився 30 червня 2006 р., коли на Сумський фарфоровий завод прибули судові виконавці, які мали намір виконати рішення Солом'янського районного суду м. Києва, яким заборонено перешкоджати Олегу Шатилову в здійсненні повноважень глави правління ЗАТ «Сумський фарфоровий завод». Фактично ж обов'язки голови правління виконувала Світлана Романюк, яка дії судових виконавців потрактувала як спробу силового захоплення підприємства.

Через два місяці, 30 серпня 2006 р., відбувся третій за минулий рік штурм підприємства, організований Олегом Шатиловим, який прийшов на завод із головним державним виконавцем відділу примусового виконання судових рішень Державної виконавчої служби Сумської області. Виконавець намагався виконати постанову Дніпровського районного суду м. Києва, яка підтверджувала право Шатилова на управління зазначеним підприємством. За словами державного виконавця, ця постанова передбачає її негайне виконання. У відповідь Світлана Романюк надала документи і судові рішення Апеляційного суду Сумської області, які підтверджували її право обіймати цю посаду. Станом на квітень 2007 р. конфлікт перебуває у фазі жорсткого протистояння. Кожна зі сторін призначила свою дату загального зібрання акціонерів: МЦФТ — на 15 травня, решта акціонерів — на 1 червня 2007 р.

Стосовно скандалів з приводу власності та політичних наслідків (або причин), які за цим послідували, то за 2006 р. гучним було протистояння між частиною акціонерів ВАТ «Сумський фарфоровий завод» та іншим акціонером МЦФТ. Проте, очевидно, в 2007 р. очікується більш жорстке протистояння між «Міжрегіональним центром фондових технологій», головним акціонером якого є Володимир Щербань, та колективом ВАТ «Сумський фарфоровий завод» за право управління прибутковим підприємством. Після трьох невдалих рейдерських атак на підприємство у 2006 р. наразі з боку МЦФТ є ініціатива зібрати за круглим столом всіх зацікавлених сторін, включаючи незалежних експертів та засоби масової інформації. Судячи з активної пропагандистської кампанії, Володимир Щербань серйозно вирішив повернути в своє управління це унікальне в регіоні виробництво.

ВИСНОВКИ

У цілому розвиток бізнесу та приватної ініціативи за останній два роки в Сумській області зазнав кардинальних змін, передусім у ставленні влади до малого та середнього бізнесу. Фактично припинилася практика відкритого тиску податкових органів на підприємців з метою відбирання бізнесу або з причин його політичної заангажованості. У Сумах більше не існує практики примусового стягнення з бізнесменів компенсації за ремонтні роботи на прилеглих до їхніх офісів територій. Декілька разів відбувалися зустрічі міського голови Геннадія Мінаєва з підприємцями,

на яких останні могли обговорити з ним усі болючі питання. Водночас спостерігається інша тенденція: бізнесмени, які потрапили у представницькі органи влади, активно зловживають своїми мандатами, коли йдеться про розподіл комунального майна або виділення землі під розміщення магазинів, салонів, офісних центрів та ін. Ця тенденція і сформована політична практика прикриття таких діянь набрали за останній рік загрозливих форм у Сумській області.

